

แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด :

กรณีศึกษาชุมชนเก่าเล่า จังหวัดสงขลา

Approaches and Models for Environmental Management in a Congested Community :

A Case Study of Kao Saeng, Changwat Songkhla

ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์

Nathapong Chitniratna

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Master of Science Thesis in Environmental Management

Prince of Songkla University

2541

๑

เลขที่	TD184.5.T5S66 ๑6๖๖ ๒๕41 ๗.๒
Bib Key	149402

(1)

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด :

กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง จังหวัดสงขลา

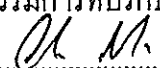
ผู้เขียน

นายณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

สาขาวิชา

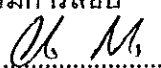
การจัดการสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

 ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย กาญจนสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบ

 ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย กาญจนสุวรรณ)

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ชิตพงศ์)

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ)

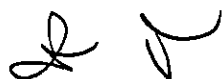

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ชิตพงศ์)

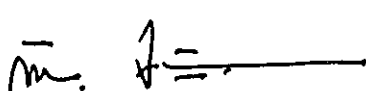
 กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ณรงค์ ณ เชียงใหม่)

 กรรมการ

(รองศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ ปัทมรеча)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

(รองศาสตราจารย์ ดร.กาน จันทรพรหมมา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด :

กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นายณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

ปีการศึกษา 2541

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ครั้วเรือนจำนวน 205 ครั้วเรือน จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครั้วเรือนหรือตัวแทน ตลอดจนการสังเกต การสัมภาษณ์แบบสนทนาและการประชุมสัมมนาคณะกรรมการชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในปัจจุบันของชุมชนส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค ปัญหาดังกล่าวอาจสามารถแก้ไขได้ใน 3 แนวทางคือ แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ และหรือแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชนและชาวชุมชนได้มีโอกาสเลือกในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่เห็นว่ามีเหมาะสมจากการวิจัยพบว่า แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนมีความเหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุด เนื่องจากชุมชนเก่าแสงเป็นชุมชนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ จึงจะนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

Thesis Title Approaches and Models for Environmental Management in a Congested Community : A Case Study of Kao Saeng, Changwat Songkhla

Author Mr. Nathapong Chitniratna

Major Program Environmental Management

Academic Year 1998

Abstract

The purpose of this research was to investigate approaches and models for environmental management of a congested community in Kao Saeng, Songkhla Municipality, Changwat Songkhla. Samples of 205 Kao Saeng households were selected by a multi stage sampling method. In each selected household, a household head or representative was interviewed. In addition, a non-participatory observation technique, a probe interview technique and a seminar with the leaders of community were employed in this study.

The results showed that main problems in the community were related to housing and public utilities. These problems could be solved by three approaches : (1) to conserve and to improve the community environment ; (2) to regulate and to arrange new housing ; (3) to renew a community plan. Those who are involved with solving the problems, such as all government agencies; non government organizations; community organizations and people in the community would choose the approach or approaches which they felt were most suitable. The research found that to conserve and to improve the community environment was the most suitable and feasible solution because Kao Saeng has historical value as a community, with a unique way of life. Such a solution corresponded with the needs of people in the community. Solving the physical environmental problems as well as the economic and social ones would be an effective and sustainable environmental management strategy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของหลายๆฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย กาญจนสุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ชิตพงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้โอกาส กำลังใจตลอดจนข้อเสนอแนะต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย รองศาสตราจารย์ณรงค์ ณ เชียงใหม่ และรองศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ช่วยแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยบางส่วน พี่น้องชาวชุมชนเก่าแสงที่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและร่วมพูดคุยอย่างมีรู้จักเหน็ดเหนื่อย ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณครอบครัวจิตรนิรัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ แม่ภา ที่คอยเป็นกำลังใจและเฝ้ารอการเดินทางมาถึงของวันนี้อย่างใจจดใจจ่อ พี่พร พี่เพลิน น้องเจต น้องนิว พี่นิค น้านงค์ ที่คอยทวงถามด้วยความห่วงเป็นใย คุณแนวที่ช่วยเหลือในการวิเคราะห์ข้อมูล และเอื้ออาทรในทุกๆเรื่อง รวมทั้งกัลยาณมิตรทุกๆท่านที่ได้มีส่วนช่วยเหลือมากน้อยในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยน้ำใจที่งดงามเสมอมา

คุณูปการที่พึงมีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่องค์กรประชาชนทั้งในภาคชนบทและเมืองที่ได้เพียรพยายามต่อสู้ เรียกร้อง เพื่อให้ได้ซึ่งสิทธิการจัดการทรัพยากรและความเป็นธรรมในสังคมทุกแห่งหน การเปลี่ยนแปลงมักเกิดจากการเคลื่อนไหวของมวลชนผู้ยากไร้และองค์กรในระดับรากหญ้า ถ้าเชื่อมั่นและให้โอกาส

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(6)
รายการตาราง	(8)
รายการภาพประกอบ	(9)
บทที่	
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	8
ขอบเขตการศึกษา	8
ประโยชน์ของการศึกษา	9
คำจำกัดความ	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด	11
แนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด	18
บทบาทและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด	25
3 วิธีการวิจัย	41
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	41
การเก็บรวบรวมข้อมูล	42
การสร้างเครื่องมือในการวิจัย	43
การวางแผนการสำรวจ	44
ระยะเวลาในการสำรวจ	44
การวิเคราะห์ข้อมูล	44

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4 ผลการวิจัย	45
ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์	45
ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย	47
สภาพทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ	52
สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม	72
การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน	84
ปัญหาที่สำคัญของชุมชน	93
กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม	98
ผลการประชุมสัมมนา	102
การเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน	105
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	117
สรุปผลการวิจัย	117
การอภิปรายผลการวิจัย	121
ข้อเสนอแนะ	124
บรรณานุกรม	126
ภาคผนวก	132
ภาคผนวก ก	133
ภาคผนวก ข	136
ประวัติผู้เขียน	149

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
1 ชุมชนแออัดในเมืองหลักในภาคต่างๆ	2
2 รายชื่อ จำนวนชุมชนแออัด พื้นที่ คร่าวๆ เรือน ประชากร เจ้าของและการครองที่ดินในเขตเทศบาลเมืองสงขลา	4
3 ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์	46
4 ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย	49
5 สภาพทางด้านสังคม	55
6 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ	64
7 สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม	76
8 การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน	87
9 ปัญหาที่สำคัญของชุมชน	96
10 กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม	100
11 สรุปขั้นตอนการดำเนินงานรูปแบบแนวทางการอนุรักษ์และ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน	110
12 สรุปขั้นตอนการดำเนินงานรูปแบบแนวทางการควบคุมและ จัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่	113
13 สรุปขั้นตอนการดำเนินงานรูปแบบแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่	116

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่แสดงชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองสงขลา	6
2 แผนผังชุมชนเก่าแสง	7
3 การย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่	34
4 การประสานผลประโยชน์ทางที่ดิน	34
5 การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม	35
6 การรื้อและสร้างใหม่ในที่ดินเดิม	35
7 แผนผังการบริหารส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลเมืองสงขลา	38

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

แนวความคิดการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว อุปสรรคต่างๆ ที่มีอยู่ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อแนวทางการพัฒนาดังกล่าว ในขณะที่การพัฒนาในชนบทกลับถูกละเลยหรือเกิดความไม่สมดุลย์ในการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะภาคเมืองและชนบท ดังจะเห็นได้จากช่องว่างระหว่างรายได้และโอกาสที่ได้รับจากผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา กล่าวคือกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด 20 เปอร์เซนต์แรกมีสัดส่วนรายได้ถึง 59 เปอร์เซนต์ ในขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดมีสัดส่วนรายได้เพียง 3.9 เปอร์เซนต์ ในปี พ.ศ. 2535 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 5-7)

มูลเหตุดังกล่าวทำให้เกิดผลตามมาคือการอพยพการเคลื่อนย้ายกำลังแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมในตัวเมืองอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง (คณะกรรมการประสานงานสสสภาค, 2535 : 5) ทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและเมืองศูนย์กลางในแต่ละภูมิภาค อาทิ เชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา เป็นต้น

การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานของผู้มีรายได้น้อยเข้าสู่เมืองศูนย์กลางดังกล่าว ต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยรองรับ เกิดการบุกรุกที่ดินของรัฐหรือเอกชนที่ปล่อยทิ้งร้างไว้และก่อให้เกิดลักษณะของชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนแออัด” หรือ “แหล่งเสื่อมโทรม” หรือ “สลัม” และมีปัญหาต่างๆติดตามมามากมาย อาทิ ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค สุขอนามัย สิ่งแวดล้อม อาชญากรรม เป็นต้น

ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติได้สำรวจชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ปี พ.ศ. 2531 พบว่ามีจำนวนชุมชนแออัด 1,501 ชุมชน ประชากร 1,320,000 คน (การเคหะแห่งชาติ, 2534 : 5)

ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ (2535) ได้รายงานการสำรวจชุมชนแออัดในหัวเมืองหลักในภูมิภาคต่างๆ พบว่ามีจำนวนชุมชนแออัด 72 ชุมชน จำนวน 14,437 หลังคาเรือน

18,108 ครอบครัว แยกเป็นจังหวัดเชียงใหม่ 19 ชุมชน จำนวน 3,207 หลังคาเรือน 3,708 ครอบครัว จังหวัดนครราชสีมา 19 ชุมชน จำนวน 2,478 หลังคาเรือน 2,939 ครอบครัว จังหวัดสงขลา 18 ชุมชน จำนวน 7,803 หลังคาเรือน 10,420 ครอบครัว จังหวัดชลบุรี 16 ชุมชน จำนวน 949 หลังคาเรือน 1,041 ครอบครัว

ตาราง 1 จำนวนชุมชนแออัดในเมืองหลักในภูมิภาคต่างๆ

จังหวัด	จำนวน (ชุมชน)	ประชากร	
		หลังคาเรือน	ครอบครัว
เชียงใหม่	19	3,207	3,708
นครราชสีมา	19	2,478	2,939
สงขลา	18	7,803	10,420
ชลบุรี	16	949	1,041
รวม	72	14,437	18,108

ที่มา : การเคหะแห่งชาติ, 2535

จังหวัดสงขลาในปัจจุบันเป็นเมืองศูนย์กลางของการพัฒนาและความเจริญในเกือบทุกด้าน ทั้งด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การคมนาคมขนส่ง การประมง การท่องเที่ยว เป็นต้น อันสืบเนื่องมาจากนโยบายการกระจายรายได้และกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคด้วยการส่งเสริมให้เกิดความเจริญเติบโตขึ้นในเมืองหลักและเมืองศูนย์กลางในภูมิภาคต่างๆ ของรัฐบาลตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมา เป็นผลให้เกิดการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของผู้มีรายได้ไม่น้อยจากเขตพื้นที่รอบนอกและจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาอยู่ในตัวเมืองเกิดปัญหาชุมชนแออัดมากขึ้นตามลำดับ

โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ (2540 : 1) ได้รายงานการสำรวจจำนวนชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองสงขลา พบว่ามีจำนวนชุมชนแออัดทั้งสิ้น 22 ชุมชน จำนวน 7,035 หลังคาเรือน

ประชากร 30,379 คน โดยตั้งชุมชนในที่ดินของตนเอง บุกรุกและ/หรือเช่าอยู่ ในที่ดินของรัฐและเอกชน อาทิ ที่ดินของการรถไฟ กรมเจ้าท่า ราชพัสดุ วัด เป็นต้น

แนวโน้มการเกิด การขยายตัวของชุมชนแออัดในจังหวัดสงขลามิทิศทางจะเติบโตอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งที่เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างเจ้าของที่ดินเดิมกับผู้อยู่อาศัย จากการเพิ่มขึ้นของผลประโยชน์ด้านที่ดินและ/หรือผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม

ชุมชนเก่าแก่งเป็นชุมชนแออัดเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่บริเวณชายหาดเก่าแก่ง แนวถนนเก่าแสน บนที่ดินราชพัสดุ กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง เนื้อที่ประมาณ 26 ไร่ โดยเริ่มแรกผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่อพยพมาจากแหลมสนอ่อน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 และต่อมาได้มีผู้อพยพจากเขตอำเภอสิงหนคร อำเภอรโนด และจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาสมทบ ทำให้กลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นในที่สุด ปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัยจำนวน 417 หลังคาเรือน ประชากร 2,200 คน นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันและประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมง อาทิ อาชีพชาวประมงขนาดเล็ก ค้าขาย รับจ้าง เป็นต้น เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองกล่าวคือ มีการอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม มีความรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นเสมือนญาติพี่น้อง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา แต่ในปัจจุบันชุมชนเก่าแก่งกำลังประสบกับปัญหาการถูกรื้อย้ายจากเทศบาลเมืองสงขลา ทั้งนี้เทศบาลเมืองสงขลา (2534 : 2) ได้ระบุเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องการรื้อย้ายชุมชนเก่าแก่ง ดังนี้

(1) สถานที่ตั้งของชุมชนเป็นทำเลที่เหมาะสมจะพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติประกอบด้วยหาดทรายขาวสะอาด ลักษณะเป็นปากอ่าวที่คลองลำโรงออกสู่ทะเลหลวงมีภูเขาติดกับทะเล จึงต้องการปรับปรุงพื้นที่เก่าแก่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมต่อกับหาดสมิหลา

(2) สิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะทำให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในเขตเมืองและสภาพที่อยู่อาศัยดังกล่าวสามารถรื้อถอนได้ง่ายไม่สูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจมากนัก

(3) ที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับโรงพยาบาลประจำสงขลา เกิดการรบกวนผู้ป่วยและบุคลากรของโรงพยาบาลทั้งด้านเสียงและกลิ่นปลา

(4) ป้องกันการทำลายนิเวศวิทยา เพราะในปัจจุบันผู้อยู่อาศัยในชุมชนเก่าแก่งได้ทิ้งขยะลงในคลองลำโรง บางรายสร้างส้วมในคลองลำโรง

ตาราง 2 รายชื่อ จำนวนชุมชนแออัด พื้นที่ ครั้วเรือน ประชากร เจ้าของและการครอบครองที่ดินในเขตเทศบาลเมืองสงขลา

ลำดับ ที่	ชุมชน	เจ้าของและการครอบครองที่ดิน	จำนวน		
			พื้นที่ (ไร่)	ครั้วเรือน	ประชากร
1.	เกาะเต่ง	ราชพัสดุ ✓	12	417	2,200
2.	ท่าสะพาน	ที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ,เช่าที่วัด	94	596	2,547
3.	วัดชัยมงคล	ของตนเอง ✓	630	1,542	6,582
4.	นอกสวน	ของตนเอง ✓	7	519	2,144
5.	บ่อนวัวเก่า	การรถไฟ ✓	5	246	862
6.	วัดหัวป้อม	การรถไฟ ✓	10	173	701
7.	กูโบร์	การรถไฟ ✓	30	768	3,252
8.	วัดศาลาหัวยาง	การรถไฟและที่ดินวัด	5	30	150
9.	วัดไทรงาม	ของตนเองและเช่าที่ดินวัด	15	114	529
10.	วัดตีนเมรุ	ของตนเองและเช่าที่ดินวัด	25	243	908
11.	วัดแหลมทราย	ของตนเองและเช่าที่ดินวัด	*	399	1,619
12.	หลังท่าหนักขน้อย	ของตนเองและเช่าที่ดินวัด	15	74	383
13.	แหล่งพระราม	ราชพัสดุ ✓	7	109	493
14.	หลังอาชีวะ	การรถไฟ ✓	5	100	425
15.	ริมคลองสำโรง	กรมเจ้าท่า ✓	15	120	300
16.	ร่วมใจพัฒนา	การรถไฟ ✓	10	270	1,092
17.	หลังวัดสระเกษ	เช่าที่ดินวัด ✓	10	287	1,272
18.	สนามบิน	ราชพัสดุ ✓	*	60	300
19.	บ่อหว้า	กรมเจ้าท่า ✓	*	348	1,120
20.	วังเขียว-วังขาว	ของตนเอง ✓	*	150	500

ตาราง 2 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชุมชน	เจ้าของและการครอบครองที่ดิน	จำนวน		
			พื้นที่ (ไร่)	ครัวเรือน	ประชากร
21.	ศาลาเหลียง	กรมเจ้าท่า,การรถไฟ,เช่าเอกชน	*	320	2,500
22.	โรงเรียน พาดิษยการ	ของตนเอง,การรถไฟ,กรมเจ้าท่า	*	150	500
รวม			895	7,035	30,379

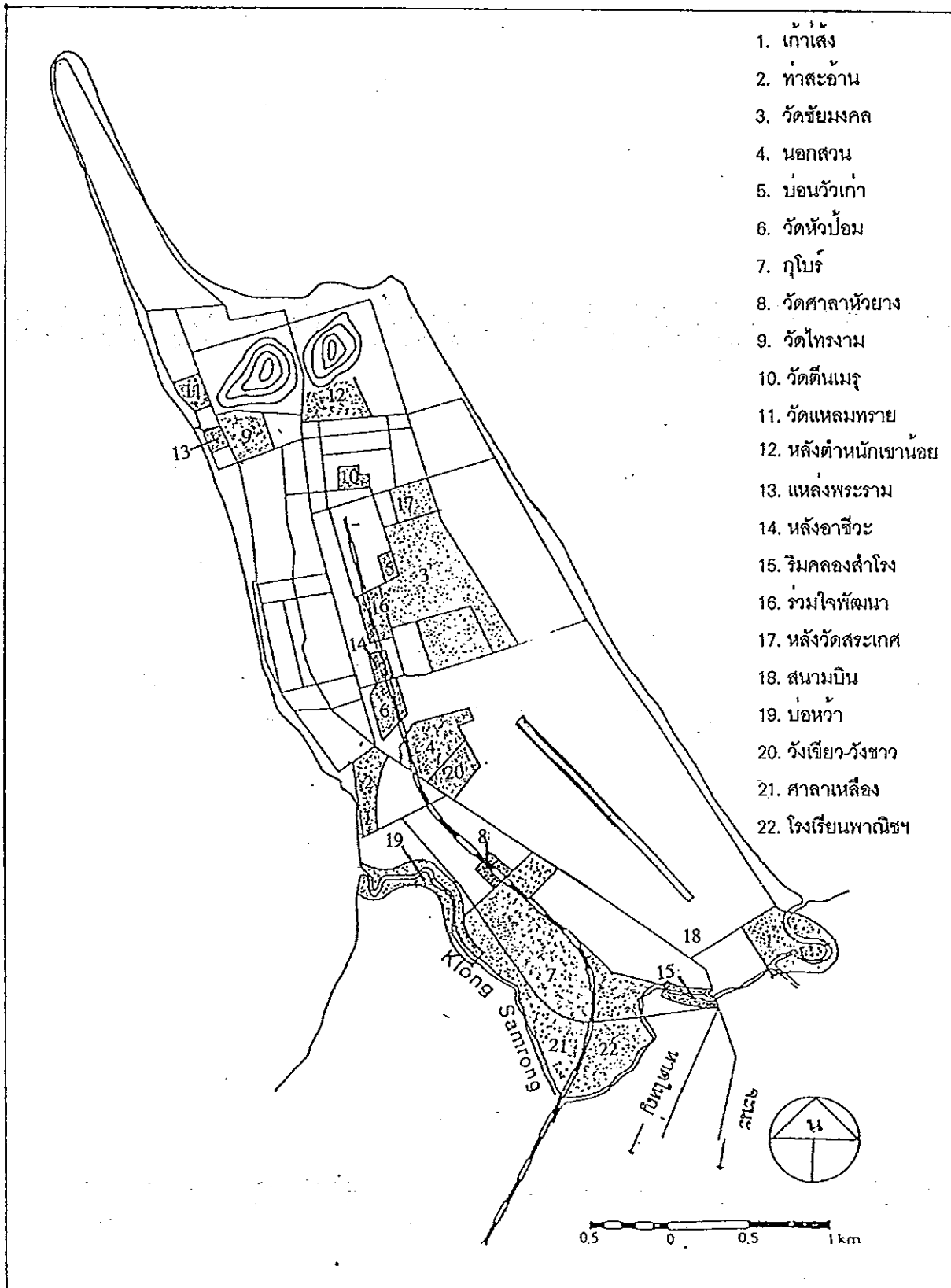
* หมายถึง ไม่มีข้อมูล

ที่มา : โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้, 2540 : 2

เทศบาลเมืองสงขลาได้จัดเตรียมแผนการรื้อย้ายเพื่อจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ ที่ลำพุด ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยกำหนดให้ครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว ปลูกสร้างด้วยวัสดุที่ไม่ได้มาตรฐาน มีสภาพแออัด ชำรุดทรุดโทรม บางครัวเรือนที่ตั้งอยู่ริมทะเล มีลักษณะเป็นกระท้อบน หนา หรือเพิกพักชั่วคราว ของผู้ที่ประกอบอาชีพชาวประมง และมีปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆปรากฏเด่นชัด อยู่ในแผนการรื้อย้ายเร่งด่วน และกลุ่มที่ 2 ซึ่งครัวเรือนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกลุ่มนี้ มีมัสยิด “อัลอีคาเยะ” สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทั้งภายในและภายนอกชุมชน อยู่ในขั้นตอนเตรียมการรื้อย้าย (ภาพประกอบ 2) ขณะเดียวกันผู้อยู่อาศัยในชุมชนไม่ยินยอมที่จะรื้อย้าย เนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2534 : 1-2)

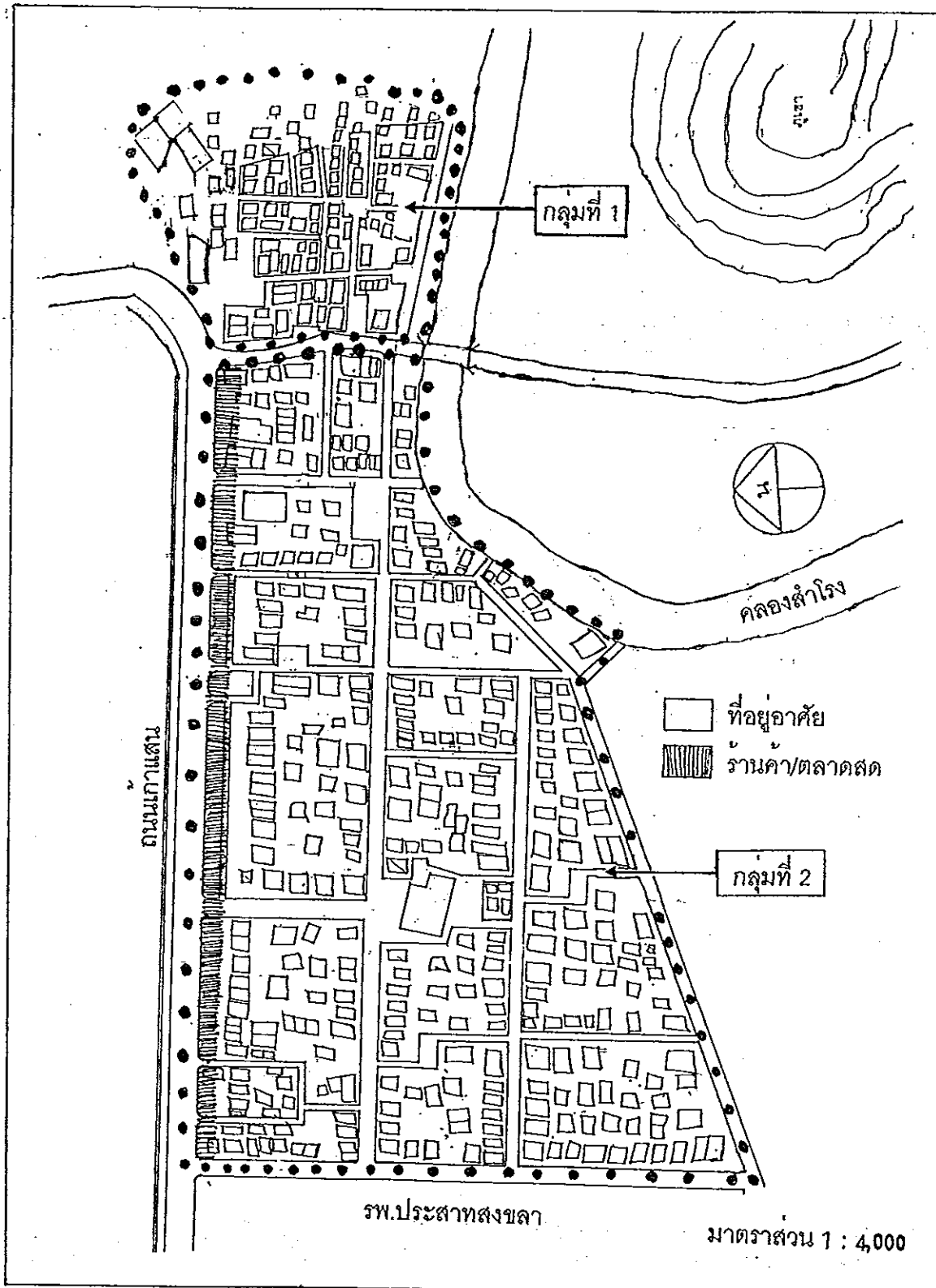
(1) สถานที่ตั้งของชุมชนในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย อาทิ การประกอบอาชีพทำปลาเค็มเพราะอยู่ใกล้ตลาดและเหมาะสำหรับการประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กเพราะมีอาวธรรมชาติ มีภูเขาเก่าแก่สำหรับกำบังลมพายุและคลื่นลมในหน้ามรสุม อีกทั้งมีคลองสำโรงเป็นคลองธรรมชาติที่สามารถนำเรือเข้าออกได้อย่างสะดวก เป็นต้น

(2) การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชุมชนเก่าแก่ สามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กับนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของทางเทศบาลเมืองสงขลาได้

ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองสงขลา

ที่มา : ดัดแปลงจากเวียเจอร์ และ คัพเพน (Weijer and Cuppen, 1996 : 21)

ภาพประกอบ 2 แผนผังชุมชนเก่าเตัง

ที่มา : ดัดแปลงจากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2534 : 3

* การจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัดจะต้องให้ความสำคัญกับการพิจารณาปัญหาในเชิงระบบ (Systems Approach) โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบ กระบวนการ ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่กำลังพิจารณา ภายใต้เงื่อนไขที่มีลักษณะเป็นพหุเกณฑ์ (Multicriteria) เนื่องจากปัญหาชุมชนแออัดมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และจะต้องนำปัญหาต่างๆเหล่านี้มาพิจารณาในกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นการศึกษาลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และรวบรวมปัญหาที่สำคัญของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง ในสภาวะการรณรงค์สร้างสรรค์เมืองให้น่าอยู่และยั่งยืน (Sustainable) ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปในปริมณฑลของสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และรวบรวมปัญหาที่สำคัญของชุมชน
2. เพื่อเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัดที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3. ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเก่าในเขตเทศบาลเมืองสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา ศึกษาลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและรวบรวมปัญหาที่สำคัญของชุมชน เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

4. ประโยชน์ของการศึกษา

1. ได้ทราบถึงแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปกำหนดนโยบายหรือนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนแออัดทั่วไปให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. คำจำกัดความ

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ให้คำจำกัดความ

1. สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆทางด้านกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปโภค
2. การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบในการรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งระบบสิ่งแวดล้อมที่พึงปรารถนา เชื้อต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในการแสวงหาความต้องการขั้นพื้นฐาน (Needs) และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาว
3. การจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบในการรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพด้านต่างๆ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย การจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดการคลองลำราง ถนนและทางสัญจรภายในชุมชน ระบบระบายน้ำ การกำจัดมูลฝอย ไฟฟ้า และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน
4. ชุมชนแออัด หมายถึง เเคะสถานหรือสถานที่บริเวณที่อยู่อาศัยที่มีอาคารปลูกสร้างอย่างไร้ระเบียบ ขาดการบำรุงรักษาและมีลักษณะไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้นหรือสกปรก อันอาจกลายเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยและมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีวิต ทั้งนี้ไม่ว่าจะตั้งชุมชนอยู่ในที่ดินของตนเองบุกรุกและ/หรือเช่าก็ตาม
5. องค์การชุมชน หมายถึง กลุ่มหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ มีการเรียนรู้ มีการจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

6. ครั้วเรือน หมายถึง บุคคลเดียวหรือหลายคนซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน และร่วมกันดำเนินการจัดหาสิ่งจำเป็นในการครองชีพต่างๆ อาทิ อาหาร เครื่องอุปโภคและบริโภค เป็นต้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด กรณีศึกษา ชุมชนเก่าเตัง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร บทความ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด
2. แนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด
3. บทบาทและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

1.1 ความเป็นมาและความหมาย

แต่เดิมก่อนที่จะมีการเรียกว่าชุมชนแออัดนั้นจะเรียกว่า “บริเวณวิบัติ”, “บริเวณแหล่งเสื่อมโทรม”, “บริเวณแหล่งอับอาย”, “แหล่งทรุดโทรม” (กระทรวงมหาดไทย, เทศบาลนครกรุงเทพ, 2505 : 15) ต่อมานายดำรงค์ ลัทธพิพัฒน์ ผู้ว่าการเคหะแห่งชาติได้ดำริเห็นว่าการที่เรียกว่าบริเวณแหล่งเสื่อมโทรมนั้นเป็นการซ้ำเติมต่อประชาชนผู้อยู่อาศัยให้เกิดปมด้อยทางจิตใจและเป็นปัญหาทางจิตวิทยาสังคมอีกด้วย จึงได้เสนอความเห็นต่อกระทรวงมหาดไทยเพื่อขอเปลี่ยนแปลงจากคำว่า “แหล่งเสื่อมโทรม” เป็น “ชุมชนแออัด” ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2525 ให้ใช้คำว่าชุมชนแออัดเป็นภาษาราชการ โดยมีเหตุผลในการขอเปลี่ยนแปลงจากคำว่าสลัมและแหล่งเสื่อมโทรม ว่าคำดังกล่าวให้ความหมายในเชิงต่ำต่อยต่อผู้อยู่อาศัย รู้สึกตนเป็นชนชั้นล่างสื่อถึงช่องว่างทางสังคมอันก่อให้เกิดผลทางลบได้ (ศิริโรจน์ ชาวปากน้ำ, 2532 : 8)

จากความเป็นมาดังกล่าวข้างต้นได้มีผู้ให้ความหมายและลักษณะของชุมชนแออัดหรือ แหล่งเสื่อมโทรม หรือสลัมไว้ดังนี้

ไพฑูรย์ ช่างเรียน (2516 : 69) ได้อธิบายความหมายและลักษณะของแหล่งเสื่อมโทรมไว้ดังนี้

- (1) เป็นเคหะสถานหรืออาคารซึ่งกำลังใช้เป็นที่อยู่อาศัย
- (2) ที่ตั้งอาคารหนาแน่นไม่มีระเบียบ ไม่มีที่ว่าง ไม่มีทางเข้าออกสะดวก

(3) บริเวณที่ตั้งอาคารนั้น สกปรก รกรุงรัง เป็นที่อยู่หลบซ่อนของสัตว์ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งเชื้อโรค

(4) ตัวอาคารเก่าแก่ ชำรุด ทดโทรม เพราะสร้างและใช้เป็นที่อยู่อาศัยเป็นเวลานาน ไม่ถูกต้องตามหลักการก่อสร้างและหลักสุขวิทยาสมัยใหม่ จึงไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย เช่น ขาดการถ่ายเทระบายอากาศ ขาดแสงสว่าง เป็นต้น

(5) สมาชิกของครัวเรือนอาศัยอยู่ในอาคารหนึ่งอย่างแออัดยัดเยียดทำให้ไม่อาจใช้เป็นที่อยู่อาศัย ดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างสุขกายสบายใจตามปกติวิสัยมนุษย์ได้

(6) ไม่มีบริการจากรัฐบาลหรือเอกชนที่ถูกต้องตามหลักอนามัย มีลักษณะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัย

(7) ตัวอาคารมีลักษณะที่จะเป็นอันตรายต่อผู้อยู่อาศัยหรือประชาชนในบริเวณนั้น เช่น อันตรายจากการโค่นล้มหักพัง หรืออาจเกิดอัคคีภัย เป็นต้น

บุญธรรม กิจปริดาปริสุทธิ และ ศุภชัย ศุภร์วรรณ (2518 : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณที่แออัดไปด้วยที่พักอาศัย และตัวอาคารไม่ถูกสุขลักษณะ

ทองสุข ชันทอง (2520 : 193) ได้ให้ความหมายไว้ว่าชุมชนแออัด หมายถึง แหล่งที่มีอาคารหนาแน่นและอาคารส่วนมากชำรุดทรุดโทรมหรือมีสภาพไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย หรือมีลักษณะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย ศีลธรรมหรือสวัสดิภาพของเมือง โดยทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะในตัวเมืองหลวง

ดำรง สุานดี (2520 : 134) ได้สรุปความหมายของชุมชนแออัดไว้ 2 ความหมายคือ

(1) บริเวณที่อยู่ของคนจนส่วนใหญ่ปกติลักษณะครอบครัวอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน ชำรุดทรุดโทรม ไม่ถูกต้องตามสุขอนามัย อาศัยอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นและสภาพของสังคมขาดความเป็นระเบียบ

(2) บริเวณท้องที่ใด ๆ ที่มีความเสื่อมโทรม ทั้งที่พักอาศัยของบริเวณแหล่งเสื่อมโทรมส่วนใหญ่ชำรุดทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษา เป็นระยะเวลานาน สภาพสังคมจะเห็นได้ว่ายากจน รูปแบบของสังคมหลายด้านขาดความเป็นระเบียบ หรือกล่าวได้ว่า แหล่งเสื่อมโทรมเป็นสถานที่ที่คนจนอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ อาจมีแหล่งเสื่อมโทรมหลายแบบผู้อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มชั้นวรรณะ

การเคหะแห่งชาติ (2534 : 2) ได้ให้คำนิยามชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้นหรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างแออัด อันอาจ

เป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย ความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่หนึ่งไร่ ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดินของเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

โคลนาร์ด (Clinard, 1966 : 4) ได้สรุปลักษณะของสลัมไว้ดังนี้

- (1) สภาพที่อยู่อาศัยไม่ดี
- (2) อยู่กันหนาแน่นไม่เป็นระเบียบ
- (3) ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน
- (4) ด้านสุขภาพและสุขอนามัยไม่ดี
- (5) ประชากรที่อยู่อาศัยมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- (6) มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง
- (7) มีความเพิกเฉยและแยกตัวจากสังคม

* ลิม (Lim, 1980 : 31) ได้สรุปลักษณะทั่วไปของชุมชนแออัดไว้ดังนี้

- (1) ผู้อยู่อาศัยมีรายได้และระดับการศึกษาต่ำ
- (2) มักมีอาชีพที่มีรายได้น้อย
- (3) มีอาชญากรรมสูง ครอบครัวยากไร้
- (4) อยู่รวมกันหนาแน่น
- (5) ผู้อยู่อาศัยเป็นพวกที่อพยพมาจากชนบทหรือเมืองเล็กๆ
- (6) ลักษณะการใช้ที่ดินจะมีหลายประเภทปะปนกัน
- (7) ขาดสิ่งที่จะให้เกิดคุณค่า (Amenities)
- (8) มีการสัญจรภายในสับสน
- (9) ลักษณะอาคารเก่าทรุดโทรม
- (10) ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ต่างๆ อาทิ ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

จากความหมายและลักษณะของชุมชนแออัดข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าชุมชนแออัดหมายถึง เคหะสถานหรือบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีอาคาร ปลูกสร้างอย่างไร้ระเบียบ ขรุขระทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษา และมีลักษณะไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรกอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยและมีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีวิต ทั้งนี้ไม่ว่าจะตั้งชุมชนอยู่ในที่ดินของตนเอง บุกรุก และ/หรือเช่าก็ตาม

1.2 ปัจจัยของการเกิดชุมชนแออัด

ปาริชาติ วลัยเสถียร และ ชอบ เข้มกลัด (2533 : 515-517) ได้ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดดังนี้

(1) ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนา ระหว่างชนบทและเมือง หรือภาคการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเขตเมือง โดยที่เมืองไม่สามารถที่จะดูดซับไว้ในภาคเศรษฐกิจที่เป็นระบบได้

(2) ปัจจัยด้านที่ดิน เนื่องจากมีที่ดินจำกัดมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร ปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน กระบวนการเปลี่ยนมือและรูปแบบการใช้ที่ดิน ตลอดจนขนาดมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินมีผลต่ออำนาจซื้อของผู้มีรายได้น้อยจึงเป็นผลให้มีการอยู่อาศัยอย่างแออัดในที่ดินเดิมหรือบุกรุกที่ดินของรัฐและเอกชน

(3) การขาดมาตรการในการควบคุมการขยายตัวของเมือง การเติบโตและการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ขาดการเตรียมการในระยะยาวด้านกายภาพ สังคม อันได้แก่ การวางแผนการใช้ที่ดิน อาคารก่อสร้าง ที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการต่างๆ ทำเลที่ตั้งของกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

อัลลอยด์ (Uloyd, 1971 : 125) ได้ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการอพยพจากชนบทสู่เมือง พบว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือ

(1) ปัจจัยผลักดัน หมายถึง ปัจจัยทำให้ชาวชนบทต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่เดิมเพื่อไปอาศัยอยู่ในถิ่นใหม่ โดยทั่วไปพบว่า การย้ายถิ่นของชาวชนบทจะมีสาเหตุผลักดันจากชนบทมากกว่าสาเหตุดึงดูดของเขตเมือง ปัจจัยดังกล่าวได้แก่

- โอกาสในเชิงเศรษฐกิจ และระดับการครองชีพที่ต่ำ
- การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในชนบทก่อให้เกิดการว่างงานแบบซ่อนตัวสูง(disguised unemployment) ชาวชนบทจึงต้องออกจากถิ่นเดิมไป เพื่อโอกาสในการทำงานอื่นๆ
- การเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติที่ค่อนข้างสูงในชนบท แต่จำนวนที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกมีเท่าเดิม
- การลดลงหรือการหมดไปของทรัพยากรตามธรรมชาติ
- สภาพดินฟ้าอากาศผิดปกติ
- ความต้องการทางสังคมของบุคคล
- ความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สินร่างกาย

- ความจำเป็นต้องติดตามผู้ขึ้นไปเช่นเด็กต้องติดตาม พ่อ แม่ ผู้อพยพ

(2) ปัจจัยดึงดูด หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้ชาวชนบทต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่เดิม เพื่อไปอยู่อาศัยในถิ่นใหม่มีปัจจัยดังนี้

- เมืองมีระดับความเจริญสูง
- เมืองเป็นศูนย์กลางทางด้านต่างๆ เช่น การเมือง การศึกษา การพัฒนา เป็นต้น
- เมืองมีความปลอดภัยในร่างกายและทรัพย์สินเพราะมีองค์กรของรัฐมากกว่า ได้

กระตุ้นให้ชาวชนบทตัดสินใจอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมือง

แต่จากการศึกษาของกลุ่มศึกษาปัญหาสลัม (2527 : 117) พบว่าการย้ายถิ่นดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนแออัดในระยะแรก เพราะในระยะเวลาต่อมาชุมชนแออัดไม่เกิดแต่เพียงเฉพาะผู้ที่อพยพมาเท่านั้น แต่เกิดจากผู้ที่อยู่ภายในเมืองเองด้วย เพราะคนจนเมืองถูกภาวะเศรษฐกิจบีบรัดมากขึ้น มีปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยต้องไปอยู่ในชุมชนแออัดมากขึ้น ชุมชนเมืองบางแห่งก็เสื่อมโทรมลงไปเนื่องจากปรับตัวไม่ทันตามการขยายตัวของเมือง

จากการศึกษาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องและก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดคือ

(1) ปัจจัยทางด้านประชากร การอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเขตเมือง อันสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลักได้แก่ ปัญหาความยากจน ภัยธรรมชาติ และการลดลงของทรัพยากร และปัจจัยดึงดูด ได้แก่ ค่าจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่สูงกว่าภาคเกษตรกรรม ค่านิยมสมัยใหม่ อีกทั้งการเพิ่มขึ้นโดยธรรมชาติของประชากรในเขตเมืองเองด้วย

(2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมืองหนึ่งมีฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจและมีบทบาทในการดึงดูดทรัพยากรจำนวนมากเข้าสู่เมืองศูนย์กลาง เกิดการอพยพของผู้มีรายได้น้อยซึ่งเป็นแรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled Labour) และไม่สามารถเข้าสู่การเป็นแรงงานในระบบได้ (Formal Sector) เมื่อตลาดแรงงานไม่ต้องการ จำเป็นต้องทำงานเป็นแรงงานนอกระบบ อาทิ กรรมกรแบกหาม รับจ้าง เก็บขยะ เป็นต้น ทำให้มีรายได้ที่ต่ำกว่าความสามารถในการดำรงชีวิตแบบปกติทั่วไปได้

(3) ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้น แต่เมืองไม่ได้มีการเตรียมการรองรับกับการขยายตัวดังกล่าวประกอบกับภาวะความยากจน จึงเกิดการบุกรุกในที่ดินรกร้างว่างเปล่า ทั้งที่ดินของรัฐและเอกชน และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆมากมาย ทั้งความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ขาดแคลนสาธารณูปโภค ฯลฯ

(4) ปัจจัยทางด้านการควบคุมและการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย ในปัจจุบันยังไม่ได้มีการบังคับและควบคุมให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมายเท่าที่ควร รวมถึงกฎหมายที่มีอยู่ก็ยังไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขความเป็นจริงและการปฏิบัติ

1.3 ชุมชนแออัดในจังหวัดสงขลา

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยที่ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาธุรกิจ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อสนองตอบทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค ตลอดจนมีการดำเนินนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการกระจายรายได้และการกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาค เช่น โครงการพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาคให้เป็นเมืองศูนย์กลางการเติบโตในด้านต่างๆ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยมีสงขลาเป็นเมืองหลักในภาคใต้ โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ที่ระบุให้มีเมืองหลักในการพัฒนาต่อเมือง 5 เมืองคือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา สงขลา-หาดใหญ่ และชลบุรี กับเมืองหลักที่เริ่มการพัฒนาอีก 6 เมือง คือ พิษณุโลก นครสวรรค์ ราชบุรี สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต เป็นต้น (จิตรรา วีรบุรินทร์, 2532 : 365-400)

ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐดังกล่าวให้การเกิด และขยายตัวของพื้นที่เขตเมืองจึงเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง กอปรกับการเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตเมืองอย่างรวดเร็ว (United Nation, 1993) ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในพื้นที่เขตเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ครุเกอร์ คอนซัลท์ (Krugger Consult, 1996 : 2) ได้ศึกษาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตเมืองเพื่อเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในประเทศไทย ได้แก่ ปัญหาคุณภาพอากาศ คุณภาพน้ำ แหล่งน้ำ ขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย มลพิษในดิน การจราจรและเสียง การใช้ที่ดิน และชุมชนแออัด

ประชากรของจังหวัดสงขลา ตามข้อมูลปี พ.ศ. 2539 มีจำนวน 909,527 คน ในจำนวนนี้อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา 87,361 คน โดยร้อยละ 35 ของประชากรในเขตเทศบาล คือประมาณ 30,379 คน อาศัยอยู่ในเขตชุมชนแออัดทั้ง 22 ชุมชน และจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองสงขลาจำนวน 16 ชุมชน พบว่าร้อยละ 50 มีภูมิลำเนาเดิมในเขตเทศบาลเมืองสงขลา ส่วนที่เหลือมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือเขตอำเภอกระโน้น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยร้อยละ 44 มีระยะเวลาในการเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมากกว่า 20 ปี รองลงมาร้อยละ 26 มีระยะเวลาในการเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมากกว่า 10 ปี แต่ไม่เกิน 20 ปี

เหตุผลสำคัญที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ร้อยละ 47 เพื่อเข้ามาหางานทำ ร้อยละ 9 ทำเลที่ตั้งเหมาะสม ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 56 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่ว ร้อยละ 10 ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ 8 ประกอบอาชีพประมง ทั้งนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4,335 บาท นอกจากนี้ข้อมูลทางด้านสาธารณูปโภค พบว่าร้อยละ 65 มีน้ำประปาใช้ ในจำนวนนี้ร้อยละ 56 มีมิเตอร์เป็นของตนเอง ร้อยละ 39 พ่วงจากเพื่อนบ้าน การมีไฟฟ้าใช้ พบว่าร้อยละ 74 มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตนเอง ร้อยละ 26 พ่วงมิเตอร์จากเพื่อนบ้าน และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมทางด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ประปา ถนนและทางสัญจรภายในชุมชน ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง คุระบายน้ำ ขยะ คลองเน่าเสีย เป็นต้น (Botterhuis, Schoemaker and Zandag, 1994)

ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ชาวชุมชนแออัดในจังหวัดสงขลาส่วนหนึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถหาที่อยู่อาศัยแบบถูกกฎหมายในตัวเมืองสงขลาได้เพราะเขตเทศบาลมีที่ดินจำกัด ราคาที่ดินและค่าเช่าที่อยู่อาศัยค่อนข้างสูง ส่วนชาวชุมชนอีกส่วนหนึ่งที่เป็นเกษตรกรที่ประสบความล้มเหลวในการทำมาหากินในพื้นที่ชนบทใกล้จังหวัดสงขลา (เช่น นครศรีธรรมราช พัทลุง ฯ) และได้อพยพเข้ามาหางานทำในเขตเมือง การขาดแคลนที่อยู่อาศัยในเขตเมือง ทำให้คนทั้งสองกลุ่มรุกล้ำเข้าสร้างที่อยู่อาศัยในที่สาธารณะที่รกร้างว่างเปล่าโดยปราศจากสิทธิตามกฎหมาย และเนื่องจากเป็นที่ที่ไม่ได้ขออนุญาตจากเจ้าของ การปลูกสร้างที่อยู่อาศัยจึงเป็นอย่างไร้ระเบียบ ผิดสุขลักษณะ ที่สำคัญคือ สถานภาพที่ผิดกฎหมายทำให้ขาดแคลนสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน อาทิ ไฟฟ้า ประปา ถนน คุระบายน้ำ เป็นต้น โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าชุมชนแออัดในจังหวัดสงขลาจะมีปฏิสัมพันธ์ตามการขยายตัวของเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ต่อเนื่องกันมาถึงปัจจุบันและจากปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่เมืองจะปรากฏเด่นชัดในเขตชุมชนแออัด (Setchell, 1995 : 14) ดังได้กล่าวมาแล้ว ทำให้มีการยอมรับว่าชุมชนแออัดเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องได้รับการแก้ไข (กรมการปกครอง, ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น, 2539 : 6)

2. แนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด

2.1 ความหมายและแนวคิดพื้นฐานเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ปัญหาวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความรุนแรงมากขึ้นในระดับท้องถิ่นระดับประเทศและระดับโลก นำมาซึ่งความพยายามในการแสวงหาแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในรูปแบบวิธีการต่างๆที่หลากหลาย ดังสะท้อนให้เห็นได้จากผู้ที่ให้ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่แตกต่างกันออกไปตามความคิด ความเชื่อและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ริเริ่มดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมได้ตระหนักและคำนึงถึงความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว (2530) ได้ให้ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง ขบวนการดำเนินการอย่างเป็นระบบในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์โดยไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้มีใช้ตลอดไป

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538) ได้ให้ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม ประชากรและเศรษฐกิจ อย่างเป็นระบบและเชื่อมโยง โดยมีเป้าหมายเพื่อการแสวงหาแนวทางและการปฏิบัติการที่เหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงหลักการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของประชาชน

โรจน์จรัญย์ ด้านสวัสดิ์ (2539 : 11-12) ได้ให้ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อรักษาไว้ซึ่ง (คุณภาพ) สิ่งแวดล้อมที่ยอมรับได้ของ (กลุ่ม) คนในสังคมและ/หรือเพื่อการปรับปรุง (คุณภาพ) สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงไปให้กลับคืนสู่สภาพที่ยอมรับได้อีกครั้งหนึ่ง กิจกรรมหรือกระบวนการดังกล่าวอาจจะเป็นการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบทางวิทยาศาสตร์ การนำเสนอหรือเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การนำเสนอหรือเลือกใช้มาตรการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ตลอดจนการเลือกใช้หลายแนวทางร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขที่มีลักษณะเป็นพหุเกณฑ์ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะต้องสามารถช่วยแก้ไขหรือลดผลกระทบหรือกลุ่มของปัญหาที่มีความจำเป็นในระบบสิ่งแวดล้อมที่พิจารณาได้

บีล (Beale, 1980) ได้ให้ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการกิจกรรมต่างๆภายใต้ขีดความสามารถหรือศักยภาพในการรองรับของสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงปัจจัยทางนิเวศ

จากความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อมข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบในการรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

ลุ่มที่เสื่อมโทรม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งระบบสิ่งแวดล้อมที่พึงปรารถนา เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในการแสวงหาความต้องการขั้นพื้นฐาน (Needs) และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาว ความหมายนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญและคำนึงถึงความสัมพันธ์ของระบบต่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม อาทิ ระบบสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น กล่าวอีกนัยยะหนึ่งการจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องให้ความสำคัญกับการพิจารณาปัญหาในลักษณะองค์รวม (Holistic View) เนื่องจากประเด็นปัญหาล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบทั้งระหว่างประเด็นปัญหาต่างๆ และองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (ศึกษา)

ความสัมพันธ์เชิงระบบของปัญหาและองค์ประกอบต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อม ยังเชื่อมโยงไปถึงกิจกรรม แผนงาน โครงการ องค์กร หน่วยงาน ตลอดจนเงื่อนไขหรือเกณฑ์การพิจารณาที่แตกต่างกัน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2540 : 39) และจะต้องนำมาพิจารณาในการศึกษา วิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดมีอยู่มากมายทั้งที่เป็นปัญหภายในชุมชนแออัดเอง และปัญหาคนหรือผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องกันนับตั้งแต่ปัญหาเริ่มต้นจนมีปัญหาลูกที่สลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ได้มีผู้ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดไว้ดังนี้

จันทิมา จิตฺโรยสิทธิกุล (2529 : 14-15) ได้ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชุมชนแออัดในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบดังนี้

(1) ด้านที่อยู่อาศัย ชนิดของวัสดุที่ใช้มักจะไม่ถาวรหรือมีสภาพที่ชำรุด เช่น สังกะสี ก่อลงกระดาน เป็นต้น ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย จึงพลัดพลัดละเลยไม่ค่อยดูแลรักษา ส่วนสภาพการใช้ห้องเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ใช้และกิจกรรมที่ใช้ มีความแออัดและไม่เป็นสัดส่วน

(2) ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมอาณานิคม มีสภาพที่แออัดระหว่างอาคารแต่ละหลัง ทางเข้าออกคับแคบไม่พอเพียงหรือสะดวกในการสัญจร ขาดลักษณะการสุขาภิบาล เช่น มีน้ำท่วมขัง ขาดการระบายน้ำ สาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ไฟฟ้า ประปาขาดแคลน หรือไม่เพียงพอต่อความต้องการตลอดจนขาดสาธารณูปการที่จำเป็นต่อความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล เป็นต้น

(3) สภาพผู้อยู่อาศัย เนื่องจากผู้อยู่อาศัยเป็นผู้ที่อพยพมาจากที่อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากภาคชนบทเพื่อหางานทำในเมือง หรืออาจจะโยกย้ายจากบริเวณอื่นในเมืองมาสู่ชุมชนแออัด

ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับจ้างชั่วคราว หรือรายวัน โดยใช้แรงงานเข้าแลก เช่น กรรมกรช่างก่อสร้าง ลูกจ้างตามร้านค้า ฯลฯ ทำให้เกิดความขัดสนที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตและคุณภาพของที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรมไม่ได้มาตรฐานทำให้ผู้อยู่อาศัยมีสุขภาพอนามัยที่ไม่สมบูรณ์และส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่อง อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเด็กวัยร่น เป็นต้น

ศิริโรจน์ ชาวปากน้ำ (2532: 16-18) ได้ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพของชุมชนแออัด ในเขตกรุงเทพมหานครพบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังนี้

(1) สภาพอาคารชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากอายุเก่าแก่ของชุมชน เช่น ชุมชนเยาวราช ชุมชนบ้านครัว ชุมชนสะพานขาว เป็นต้น ทำให้อาคารและสิ่งประกอบชำรุดทรุดโทรมบางครั้งก็มีการต่อเติมและใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ไม่ดีพอ ทำให้ไม่มีระเบียบและไม่แข็งแรง

(2) การก่อสร้างไม่ได้ตามแบบมาตรฐานทั่วไป เป็นการปลูกสร้างโดยไม่มีการวางรูปแบบตามการปลูกสร้างที่ถูกต้อง แต่ปลูกแบบพอใจให้อยู่ได้หรือถ้ามีแบบก็ปลูกแบบง่าย ๆ ไม่แข็งแรง และวัสดุก็ไม่เหมาะสม เช่น สังกะสีผุ ก่ออิฐไม่กระดาษแข็ง เป็นต้น

(3) ทางสัญจรภายในชุมชน ไม่มีความเหมาะสมโดยทั่วไปในชุมชนแออัดทางเท้าหรือทางเดินมีสภาพคล้ายในชนบทกล่าวคือ เป็นไม้กระดานปูบางแห่งพังบางแห่งเป็นไม้กระดานแผ่นเดียวหรือเป็นที่ขึ้นและได้สะพาน ทางเดินดูแล้วอาจไม่เป็นระเบียบ

(4) ท่อระบายน้ำและการระบายน้ำ มักจะขาดท่อระบายน้ำ เช่น ที่ชุมชนคลองเตยมีบึงใหญ่ซึ่งเป็นหนองน้ำ ประชาชนปลูกบ้านอยู่อาศัยริมบึงนี้ จะทิ้งขยะมูลฝอยต่างๆลงไปทำให้น้ำเสียได้โดยง่าย รวมทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคอีกด้วย

(5) น้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นปัญหาของชาวชุมชนไม่น้อย หากประชาชนขาดน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคหรือมีแต่ไม่ถูกสุขลักษณะโอกาสที่จะเกิดโรคต่างๆได้ง่าย ส่วนประชาชนที่อาศัยอยู่ก่อนและมีทะเบียนบ้านสามารถขอมิเตอร์น้ำประปาได้แล้วจะต้องทำอย่างไรเพื่อขายน้ำประปาในราคาแพงกว่าปกติมากเพราะว่าน้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตที่ต้องใช้ดื่มกิน

(6) ไฟฟ้า แสงสว่างเป็นสิ่งจำเป็นอีกอย่างของมนุษย์ แต่ชาวสลัมยังใช้ไฟฟ้าที่มีราคาแพงโดยบ้านที่มีมิเตอร์ไฟฟ้าจะขายไฟฟ้าที่มีราคาแพงกว่าปกติ การบริการไฟฟ้าบางชุมชนยังเข้าไม่ถึงเพราะการติดตั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าของที่ดิน

(7) การจัดเก็บขยะมูลฝอย ขยะเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งเมื่อประชาชนมีที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอและเป็นสัดส่วน รวมถึงความเคยชินในการปฏิบัติ

(8) การขาดที่ว่างสาธารณะ ชุมชนแออัดมักไม่มีที่โล่งว่างไว้สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือจัดกิจกรรมสันทนาการอื่นๆ

(9) การถ่ายเทอากาศไม่ดี ชุมชนแออัดมีสภาพที่อับชื้นมืดและผิดสุขลักษณะ

สุรศักดิ์ ปรีกมกุล (2536 : 26-27) ได้ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ ของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีปัญหาที่ปรากฏชัดเจนดังนี้

(1) ปัญหาที่อยู่อาศัยที่ไม่ได้มาตรฐานและขาดการดูแลรักษา วัสดุที่ใช้เป็นไม้กระดาน ที่มีคุณภาพต่ำไม่ได้มาตรฐาน ปลูกระเกะระกะในทุกพื้นที่ ทุกตารางนิ้วถูกใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

(2) ปัญหาการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยบนน้ำ ไม่ว่าจะเป็นฤดูฝนหรือฤดูแล้ง มีน้ำขังอยู่ตลอดเวลาก่อให้เกิดความสกปรก เป็นสถานที่เพาะเชื้อโรคเป็นอย่างดี

(3) ปัญหาทางเข้าออกชุมชนแคบ อาจเป็นไม้กระดานเพียงแผ่นเดียวคดเคี้ยวไปตามที่ว่างข้างๆบ้านเรือน ทำให้เข้าออกชุมชนลำบาก หากเกิดไฟไหม้ระดับเพลิงไม่สามารถเข้าดับไฟได้

(4) ปัญหาไม่มีที่ระบายน้ำโสโครก น้ำเสียจึงท่วมขังเพราะไม่มีทางระบายน้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะมูลฝอยจะถูกทิ้งทับถมกันส่งกลิ่นเหม็น และไม่มีการเก็บขยะออกทิ้ง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้ชาวชุมชนแออัดมีสภาพที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม ยังมีผู้อาศัยมากขึ้นเท่าไร ปัญหาเหล่านี้จะเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ

(5) ปัญหาการมีไฟฟ้าในบางชุมชนหรือบางครัวเรือนในชุมชนแออัด อาจมีไฟฟ้าใช้ถ้าไม่ไกลจากเขตเมืองมากนัก ถ้าไม่สามารถขอไฟฟ้าจากรัฐได้อาจจะขอต่อจากเพื่อนบ้านอื่นที่อยู่ในละแวกเดียวกันหรือใกล้เคียงกันแล้วจ่ายค่าไฟฟ้าตามที่ตกลงกัน ถ้าหากว่าไม่มีไฟฟ้าใช้จริงๆ ก็อาจต้องใช้ตะเกียง เทียนไขแทน

(6) ปัญหาน้ำประปามีน้อยเพราะการขอมินน้ำประปาต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ผู้ที่ไม่มีน้ำใช้จึงต้องขอต่อจากเพื่อนบ้านแล้วจึงจ่ายค่าน้ำประปาตามที่ตกลงกัน ซึ่งอาจจะเป็น หรือดุ่ม หาบ ปิ๊บก็ได้

การเคหะแห่งชาติ (2540) ได้ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดในจังหวัดต่างๆ ของภาคใต้พบว่า มีสภาพปัญหาที่คล้ายๆ กันกล่าวคือมีความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัดที่สำคัญ พอจะสรุปได้ดังนี้

(1) ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการมีที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคง และต้องเผชิญกับปัญหาการถูกรื้อย้ายจากเจ้าของที่ดินอยู่ตลอดเวลา จึงขาดการดูแลรักษา

ปล่อยปละละเลยและชำรุดทรุดโทรม มีการปลูกสร้างอย่างไร้ระเบียบด้วยเศษวัสดุที่หาง่าย เช่น ลังไม้ พลาสติก ลังกะสี วัสดุจากธรรมชาติ เป็นต้น

(2) ปัญหาการมีท่อระบายน้ำและการระบายน้ำทิ้ง ในชุมชนแออัดมักไม่มีท่อระบายน้ำทิ้ง ดังนั้นน้ำทิ้งจากชุมชนส่วนใหญ่จึงถูกปล่อยทิ้งลงคูคลองหรือที่ลุ่มภายในชุมชน เกิดน้ำท่วมขัง ส่งกลิ่นเหม็น และอาจกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรคและพาหะนำโรคต่างๆ อาทิ ยุง หนู เป็นต้น

(3) ปัญหาขยะมูลฝอย มีการจัดเก็บที่ไม่ถูกวิธีและ/หรือมีพฤติกรรมที่ปล่อยปละละเลยต่อการจัดเก็บขยะมูลฝอยต่างๆ

(4) ปัญหาทางสัญจรเข้า-ออกชุมชน มักเป็นที่ขึ้นและสัญจรไปมาไม่สะดวกบางชุมชนเป็นสะพานไม้ หรือสะพานคอนกรีตในกรณีที่เป็นชุมชนที่มีการปรับปรุงแล้ว

(5) ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ ไม่เพียงพอแก่การบริโภคและการใช้ในกิจกรรมอื่นๆในครัวเรือน ไม่ถูกสุขลักษณะ มีโอกาสเกิดโรคต่างๆได้ง่าย

(6) ปัญหาการมีไฟฟ้าใช้ ชุมชนแออัดส่วนใหญ่เป็นชุมชนบุกรุกจึงไม่สามารถขอบริการจากรัฐได้ แต่อาจจะมีการขอต่อบริการจากเพื่อนบ้านที่อยู่ในระแวกใกล้เคียงแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในราคาแพงหรือใช้พลังงานอย่างอื่นทดแทน

(7) ปัญหาการมีห้องน้ำ-ห้องส้วม ไม่ถูกหลักการสุขาภิบาล อันจะก่อให้เกิดโรคต่างๆที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัยได้

(8) ปัญหาอื่น อาทิ เสียงดัง การขาดที่ว่างสาธารณะในชุมชน เป็นต้น

2.3 การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมานานหลายทศวรรษแล้ว โดยมีจุดเริ่มจากองค์กรพัฒนาเอกชน และแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของประชาชนพัฒนามาจากแนวคิดที่ว่า การดำเนินนโยบาย การปกครอง การบริหารและการจัดการทรัพยากรที่รวมศูนย์อำนาจ การวางแผนและสั่งการจากส่วนกลาง (Centralization) ซึ่งเน้นและให้ความสำคัญกับบทบาทของคนภายนอกโดยละเลยศักยภาพและความสามารถของคนในชุมชน อันนำมาซึ่งความไม่สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการของคนในชุมชนและยังก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันอีกด้วย (สุลีมาน วงศ์สุภาพ, 2541 : 47) ดังจะเห็นได้จากปัญหาความเสื่อมโทรมและความขัดแย้งในการจัดการสิ่งแวดล้อมในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจัดการทรัพยากรของประชาชนที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายใน

ปัจจุบันก็เป็นตัวสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะตัวกระทำหลัก (Actors) จะได้รับการยอมรับมากขึ้นในอนาคต

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ หลายรูปแบบ อาทิ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (การใช้แรงงาน) การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือหรือเสนอแนะแนวทางในการดำเนินการ (ความคิด) การสนับสนุนด้านอาหารและการบริจาคเงินสบทบ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ เป็นต้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม จะเกี่ยวข้องอยู่กับการรับรู้ การเรียนรู้ ทักษะคติ ความคาดหวัง ตลอดจนกระบวนการคิดที่จะมีผลต่อการพิจารณาและตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เช่น การตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม หรือเข้าร่วมโดยวิธีการใด (สุพล เลิศสกุลจินดา, 2535 : 16) แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่อยู่ในยุคสารสนเทศ อาจมีองค์ประกอบอื่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เช่น การแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสาร นโยบายรัฐ ประชาธิปไตยเสรี เป็นต้น

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมพอจะสรุปได้ดังนี้

เสาวภา ชลารัตน์ (2540 : 189-190) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับครัวเรือน กรณีศึกษาชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช พบว่าในภาพรวมแล้วครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมค่อนข้างสูง โดยส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นบางครั้ง ยกเว้นกิจกรรมทำความสะอาดชุมชน ถนน ทางเท้า ครัวเรือนส่วนใหญ่เข้าร่วมทุกครั้ง วิธีการเข้าร่วมส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้แรงงานมากกว่าวิธีการอื่นๆ และพบว่าชุมชนที่มีคณะกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง ครัวเรือนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง ชุมชนที่ไม่มีคณะกรรมการชุมชน กิจกรรมสิ่งแวดล้อมจะอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีความคิดในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

สุพล เลิศสกุลจินดา (2535 : 98-99) ได้ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของประชาชนและองค์กรประชาชนในการพัฒนาชุมชนแออัด 11 ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์ พบว่าประชาชนส่วนใหญ่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ยกเว้นกิจกรรมที่ถูกกำหนดมาจากองค์กรภายนอกจะมีผู้เข้าร่วมน้อย มีวิธีการเข้าร่วมมีอยู่ 3 วิธี ร่วมใช้แรงงาน ร่วมประชุม และการร่วมรักษาสถาปัตยกรรม ทั้งนี้คณะกรรมการชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาต่างๆชุมชน รวมทั้งการติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

มณีรัตน์ มิตรปราสาท (2539 : 121-125) ได้ศึกษาการก่อตัวขององค์กรประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยศึกษาเปรียบเทียบ 3 หมู่บ้านในอำเภอสีเกา ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านที่กำลังประสบกับปัญหาการทำลายทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก อวนรุน อวนลาก และเมืองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าหมู่บ้านที่ไม่ประสบกับปัญหาและ/หรือองค์กรชุมชนไม่เข้มแข็ง นอกจากนี้องค์กรสนับสนุนภายนอก อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อสารมวลชน นโยบายรัฐ เป็นต้น จะมีอิทธิพลต่อการเสริมให้เกิดการยอมรับในกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน มากยิ่งขึ้นด้วย

ธัญวัฒน์ นันทธนะวานิช (2538 : 119) ได้ศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กรณีศึกษาโครงการพัฒนาที่ราบสูงสามหมื่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 49.5 เข้าร่วมกิจกรรมในระดับปานกลาง ส่วนวิธีการเข้าร่วมมีดังนี้ เข้าร่วมในการปรึกษา การประสานงานและประชาสัมพันธ์ การดำเนินกิจกรรมของชุมชน และมีส่วนร่วมในการได้รับการสนับสนุนกลุ่มและรับผลประโยชน์

อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนซึ่งปัจจัยภายในอาจหมายถึงการตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่ สภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น การมีผู้นำและองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง และปัจจัยภายนอกอาจหมายถึงประชาธิปไตยที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ การเกื้อหนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน สื่อสารมวลชน เป็นต้น

3. บทบาทและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชนแออัดแบ่งได้ 2 ประเภท คือ องค์กรของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งแต่ละองค์กรมีภารกิจและบทบาทดังนี้

3.1 องค์กรของรัฐ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการปรับปรุงปัญหาชุมชนแออัดในปัจจุบันแบ่งได้ 2 ระดับ คือ การกำหนดแนวทางและการดำเนินการ

3.1.1 การกำหนดแนวทาง ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังนี้

ก. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งในภาคชนบทและเมือง จะต้องได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองและได้รับบริการทุกด้านอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 39-108)

1. การพัฒนากลุ่มคนยากจนในเมืองและชนบท

1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กยากจนในเมืองและชนบทมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกรณีพิเศษ โดยการจัดสรรทุนเล่าเรียน การให้เงินอุดหนุนแก่ครอบครัวเพื่อทดแทนค่าเสียโอกาสในการส่งเด็กเข้าเรียนต่อ และการพัฒนารูปแบบ วิธีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

1.2 ส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนและกองทุนในท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เพื่อระดมทุนในท้องถิ่นมาช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน

1.3 ส่งเสริมให้คนในชุมชนชนบทโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยสามารถประกอบกิจการอุตสาหกรรมครัวเรือนและอุตสาหกรรมชุมชนขนาดเล็กและกลางได้

2. การรักษาสภาพแวดล้อมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง

2.1 จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมืองและแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองตามลำดับความสำคัญของปัญหาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนจัดทำแผนการลงทุนเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการลงทุนพัฒนาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองมากขึ้นด้วยการนำมาตรการส่งเสริมการลงทุนมาใช้กับกิจการด้านการควบคุม

ป้องกันและแก้ไขมลพิษที่ภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ รวมทั้งพิจารณสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดภาระการลงทุนของภาคเอกชน

2.3 พิจารณาให้มีการจัดทำประชาพิจารณ์ ก่อนประกาศเขตอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการดำเนินโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐที่จะมีผลกระทบต่อสาธารณสุขทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อสร้างความเข้าใจและให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น

2.4 เตรียมการป้องกันและควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนเมือง ในเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคและเมืองชายแดนโดยให้มีแนวทางควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนให้มาตรการทางกฎหมายเพื่อการควบคุมมลพิษ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และการรักษาสภาพแวดล้อม

2.5 ปรับสภาพแวดล้อมในชุมชนแออัดให้เหมาะสมและขยายบริการสังคม ให้เข้าถึงชุมชนอย่างกว้างขวาง รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคสังคมเมืองต่างๆ โดยเฉพาะโรคเอดส์และการป้องกันปัญหามลพิษ

3. การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนในเมือง การสร้างโอกาสให้แก่ชุมชนและคนจนในเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วที่ผ่านมา จำเป็นต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนที่อยู่ในเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาที่อยู่อาศัย อาชีพ รายได้ บริการสังคม และสุขภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนและคนจนในเมืองสามารถก่อร่างสร้างตัวและช่วยเหลือตนเองต่อไปได้อย่างถาวร โดยมีแนวทางพัฒนาคือให้มีคณะกรรมการประสานการพัฒนาชุมชนเมืองระดับชาติ เพื่อกำหนดนโยบาย ประสานและกำกับดูแลการดำเนินงานและงบประมาณในการพัฒนาชุมชนแออัด และคนจนในเมืองอย่างเป็นเอกภาพ โดยมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีรองรับและมีผู้แทนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการประสานกับคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นต่างๆ อย่างใกล้ชิด

4. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง

4.1 จัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนเมือง โดยสนับสนุนด้านสินเชื่อและอื่นๆ สำหรับการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ สภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัย และการรื้อย้ายชุมชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาและปรับปรุงพัฒนาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง สามารถดำเนิน

การได้อย่างกว้างขวางครบวงจรและต่อเนื่อง

4.2 สนับสนุนให้มีการพิจารณาจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับชุมชนแออัด รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎหมายระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง ตลอดจนปรับวิธีการจัดสรรงบประมาณให้ลงสู่ชุมชนอย่างแท้จริง

4.3 จัดทำแผนการพัฒนาและจัดหาที่อยู่ที่เหมาะสมของชุมชนแออัด แรงงานอุตสาหกรรมและคนจนในเมือง รวมทั้งแผนป้องกันการเกิดชุมชนแออัด โดยให้ชาวชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมแผนไว้ล่วงหน้าร่วมกับเจ้าของที่ดินและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ร่วมให้การสนับสนุนรวมทั้งการพิจารณานำที่ดินของรัฐที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่มาใช้ประโยชน์ให้เกิดความสมดุลทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการพัฒนาที่อยู่อาศัยคนจนในเมือง

4.4 ใช้มาตรการภาษีส่งเสริมการมีที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย เช่น เพิ่มค่าลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในส่วนค่าดอกเบี้ยเงินกู้ที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้มีรายได้น้อย เป็นต้น

5. พัฒนาขีดความสามารถของชุมชนแออัด เพื่อเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

5.1 ส่งเสริมความรู้ทักษะในการจัดการทางการเงินของชาวชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถสร้างโอกาสการระดมเงินทั้งจากแหล่งงบประมาณของรัฐ ภาคเอกชนและแหล่งเงินกู้ในระบบเพื่อการพัฒนาชุมชน อาชีพ และที่อยู่อาศัยได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

5.2 ส่งเสริมพัฒนาชุมชนในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาฝึกอบรมผู้นำชุมชนและผู้นำกลุ่มเยาวชน ให้ตระหนักถึงการปรับปรุงพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และระดมความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ดำเนินการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น

6. จัดระบบองค์กรและหน่วยงานที่สามารถเอื้ออำนวยในการเจรจาตกลงเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างเจ้าของที่ดินและชาวชุมชนให้สิ้นสุด และเป็นไปโดยสันติ ตลอดจนจัดให้มีการอบรมและเพิ่มพูนความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าว

ข. กฎหมาย

ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับชุมชนแออัดโดยตรงจึงต้องอาศัยกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ ซึ่งกำหนดกรอบหรือแนวทางการปฏิบัติอย่างกว้างๆ ให้นหน่วยงานที่รับผิดชอบนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชนแออัดในปัจจุบันมีหลายฉบับ ได้แก่

- (1) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518
- (2) พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตเพลิงไหม้ พ.ศ. 2476
- (3) พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479
- (4) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522
- (5) พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535
- (6) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535
- (7) พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2511
- (8) พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530
- (9) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2503
- (10) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 28 เรื่องการควบคุมการการจัดสรรที่ดินเอกชน พ.ศ. 2515
- (11) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 316 เรื่องการจัดตั้งการเคหะแห่งชาติ พ.ศ. 2515

การศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัดจะต้องพิจารณาและคำนึงถึงประเด็นทางกฎหมายควบคู่กันไปด้วยเพราะอาจจะส่งผลกระทบหรือเป็นอุปสรรคต่อการกำหนดแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมได้

3.1.2 การดำเนินการ ในองค์กรของรัฐจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด อาทิ การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เทศบาล สุขาภิบาล เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ได้ ศึกษาการปรับปรุงชุมชนแออัดที่ผ่านมาในอดีต โดยยึดแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานที่มี หน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชนแออัดคือ การเคหะแห่งชาติและเทศบาลเมืองสงขลา ดังนี้

ก การเคหะแห่งชาติ

การเคหะแห่งชาติ ได้กำหนดเหตุผลของการปรับปรุงชุมชนแออัด หลักการ ดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัด วิธีการดำเนินงาน และตัวอย่างการปรับปรุงชุมชนแออัดของ การเคหะแห่งชาติดังนี้

1. เหตุผลของการปรับปรุงชุมชนแออัด

การปรับปรุงชุมชนแออัด คือ การยกระดับมาตรฐานของสภาพการอยู่อาศัย ในด้านสิ่งแวดล้อมระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ระบบการดำรงชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจและ สังคม ทั้งนี้ โดยเหตุผลที่เด่นชัดว่า ชุมชนแออัดที่ได้รับการยกมาตรฐานการดำรงชีพในทุกทาง อย่างเหมาะสมนั้นจะทำให้สภาพความเป็นชุมชนแออัดหมดไป ซึ่งก็หมายถึงว่าจะสามารถเพิ่ม พูนปริมาณที่อยู่อาศัย (Housing Stock) ขึ้นได้ โดยใช้การลงทุนที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับการสร้างใหม่ และหากจะมองลึกลงไปถึงอนาคตแล้ว การแก้ไขสภาพชุมชนให้ดีขึ้น ย่อมหมายถึงการระงับ ปัญหาความขาดแคลนที่อยู่อาศัยได้ชั่วคราวอันเป็นการชะลอและแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยใน ระยะยาวอีกด้วย นอกจากนี้ จากการเข้าสัมผัสชุมชนอย่างใกล้ชิด การเคหะแห่งชาติพบว่า มีชุม ชนที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะความกดดันทั้งทางด้านสภาพการอยู่อาศัย และสภาพการครอบครองที่ ขาดความมั่นคงอย่างที่สุด ดังนั้น จึงมีการศึกษาลักษณะของการปรับปรุงชุมชนแออัดอย่างถาวร และได้ผลสรุปออกมาว่า การปรับปรุงชุมชนแออัดจำเป็นต้องประกอบด้วยความพร้อมของชุมชน และ การพัฒนาบุคคลควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อความมั่นใจว่าชุมชนที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว จะอยู่ใน สภาพที่สามารถดูแลตัวเองได้อย่างดีตลอดไป (การเคหะแห่งชาติ, 2534 : 9)

2. หลักการดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัด

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์แห่งการปรับปรุงชุมชนแออัด และสนองตอบต่อ ความจริงในสภาพที่สำรวจพบ การเคหะแห่งชาติจึงได้กำหนดหลักการในการปรับปรุงชุมชน แออัด เป็น 3 ประการคือ (การเคหะแห่งชาติ, 2534: 13)

2.1 การปรับปรุงทางกายภาพ

การดำเนินการด้านกายภาพ ได้แก่ การปรับปรุงทางด้านสาธารณูปโภค

เช่น ทางเท้า ทางระบายน้ำ ไฟฟ้า ประปา การกำจัดขยะมูลฝอย การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชน และการป้องกันอัคคีภัย โดยรัฐจะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณทั้งหมด ให้แก่การเคหะแห่งชาติทั้งนี้ ต้องสอดคล้องกับความต้องการและจำเป็นของผู้อยู่อาศัย

2.2 การปรับปรุงด้านเศรษฐกิจ สังคม

การดำเนินการด้านเศรษฐกิจ-สังคม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อทำหน้าที่แทนผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนและเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนโดยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย โครงการทางด้านเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ เช่น การฝึกอาชีพ การพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.3 การปรับปรุงด้านการครอบครองที่ดิน

การดำเนินการด้านความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน การปรับปรุงในด้านนี้จะใช้วิธีการ ดังนี้

2.3.1 ขอความร่วมมือเจ้าของที่ดินทำสัญญาให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่การเคหะแห่งชาติเข้าไปปรับปรุงได้อยู่อาศัยต่อไปอย่างน้อย 5 ปี

2.3.2 ขอซื้อ-ขอเช่า ตลอดจนการเวนคืนที่ดิน

2.3.3 แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่การเคหะแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะปรับปรุงชุมชนแออัดกับความมั่นคงในชุมชนแออัดนั้น

2.3.4 ใช้กฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร พ.ร.บ.การเคหะแห่งชาติ ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร รวมถึงกฎหมายอื่นที่จะออกตามมา เช่น พ.ร.บ.ปรับปรุงชุมชนแออัดด้วย

3. วิธีการดำเนินงาน

ในการปรับปรุงชุมชนแออัดให้บรรลุตามหลักการและเป้าหมายดังกล่าว การเคหะแห่งชาติได้มีการดำเนินการในรูปแบบต่างๆตามความเหมาะสมกับสภาพความเดือดร้อนแต่ละชุมชนดังนี้ (การเคหะแห่งชาติ, 2540 : 11-16)

3.1 โครงการจัดหาที่อยู่ใหม่

เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยวิธีการย้ายประชาชนในชุมชนแออัดที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยจากที่ดินเดิมไปยังที่ใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินเดิม หรือย้ายออกไปจากบริเวณเดิมหรือชุมชน โดยโครงการที่รองรับการรื้อย้ายจะจัดเป็นที่ดินแปลงโล่งมี ถนน ทางระบายน้ำ ระบบประปา ไฟฟ้า การถมดินเพื่อให้พื้นน้ำท่วม ในบางโครง

การอาจจัดสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งมีทั้งการให้เช่าซื้อตามความเหมาะสมของแต่ละชุมชน โดยมีรูปแบบในการดำเนินการดังนี้

3.1.1 การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) เป็นการย้ายชุมชนแออัดออกจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในดินผืนใหม่โดยการเคหะฯเป็นตัวกลางในการพัฒนาที่อยู่ใหม่ให้ผู้อยู่อาศัยได้ซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือได้เช่าระยะยาว ทั้งนี้เจ้าของที่ดินที่ได้ประโยชน์จากที่ดินเดิมนั้นจำเป็นต้องมีส่วนร่วมรับภาระด้วย และการเคหะฯ จะแบ่งแปลงพัฒนาที่ดินทางด้านสาธารณูปโภค ด้านเศรษฐกิจและสังคม และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินและค่าพัฒนาที่ดินให้แก่การเคหะฯ หรือสถาบันการเงินต่อไป เช่น โครงการรวมเกล้า 1-6, โครงการสุวรรณประสิทธิ์ 3 โครงการแก้วนิมิตรโครงการดวงพิทักษ์ (ภาพประกอบ 3)

3.1.2 การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) เป็นการแบ่งปันที่ดินกันระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้อยู่อาศัย โดยการเคหะฯจะเข้าไปเป็นตัวกลางเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดินให้แบ่งที่ดินบางส่วนของชุมชนขายให้กับผู้อยู่อาศัยในราคาถูก หรือให้เช่าระยะยาว เพื่อเจ้าของที่ดินจะได้ใช้ที่ดินส่วนที่ต้องการไปทำประโยชน์ได้ จากนั้นการเคหะฯจะนำที่ดินมาจัดผังแบ่งแปลงให้ผู้อยู่อาศัยได้เป็นกรรมสิทธิ์หรือเช่าในระยะยาว ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะฯ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการคลองเตย 70 ไร่, โครงการวัดลาดบัวขาว (ภาพประกอบ 4)

3.1.3 การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking) ในชุมชนที่มีปัญหาการครอบครองที่ดิน หรือต้องการปรับสภาพการใช้ที่ดินของชุมชนใหม่ การเคหะฯจะเข้าไปเป็นตัวกลางเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยการซื้อจากเจ้าของที่ดิน หรือเช่าระยะยาว จากนั้นก็จะเข้าไปทำการแบ่งแปลงที่ดิน และให้กรรมสิทธิ์ผู้อยู่อาศัยได้ครอบครองที่ดินโดยถือหลักใครอยู่ตรงไหนก็อยู่ตรงนั้น หรือขายบางส่วนเมื่อจำเป็นจริงๆ เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนน้อยที่สุด และทำการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการให้ดีขึ้น ตลอดจนช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับการออกแบบ ปรับปรุงที่อยู่อาศัยรวมทั้งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะฯ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการซอยสีน้ำเงิน, โครงการวัดไผ่ตัน (ภาพประกอบ 5)

3.1.4 การรื้อและสร้างใหม่ในที่ดินเดิม (Reconstruction) เป็นการปรับปรุงสภาพชุมชนที่เสื่อมโทรม โดยการรื้อและพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นในพื้นที่เดิม โดยให้ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในการเช่าซื้อหรือเช่าระยะยาวต่อไป เช่น โครงการสามยอด โครงการพระราม 4 (ภาพประกอบ 6)

3.2 โครงการปรับปรุงในที่ดินเดิม (Slum Upgrading)

เป็นการจัดทำโครงการที่ดำเนินการปรับปรุงสภาพการอยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนแออัดนั้นๆ ให้ดีขึ้นแทนการรื้อล้าง โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เช่น ทางเดินเท้า ทางระบายน้ำ และระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ในชุมชนและการปรับปรุงด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และในส่วนภูมิภาค

4. ตัวอย่างการปรับปรุงชุมชนแออัด (การเคหะแห่งชาติ, 2534 : 21-61)

4.1 โครงการจัดหาที่อยู่ใหม่ในพื้นที่นครรวมเกล้าระยะ 2, 3

โครงการพื้นที่นครรวมเกล้า 2 และ 3 เป็นโครงการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่เพื่อรองรับผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ในแนวเขตเวนคืนตามโครงการก่อสร้างทางด่วนระบบขั้นที่ 2 ของการทางพิเศษแห่งประเทศไทยและโครงการที่ประสบปัญหาเนื่องจากต้องการรื้อย้ายจากที่ดินรัฐหรือเอกชน โดยการเคหะแห่งชาติได้จัดทำโครงการในลักษณะของการจัดแบ่งที่ดินแปลงย่อยพร้อมระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ได้มาตรฐานในเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่

4.1.1 ที่ตั้งโครงการ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินของโครงการการเคหะชุมชนรวมเกล้า ติดกับการเคหะชุมชนรวมเกล้าระยะที่ 1 ถนนรวมเกล้า แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

4.1.2 กลุ่มเป้าหมาย ผู้มีรายได้น้อยในชุมชนแออัดที่อยู่ในแนวเขตเวนคืนโครงการก่อสร้างทางด่วนขั้นที่ 2 ของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย ชุมชนไฟไหม้ ชุมชนที่ประสบปัญหารื้อย้ายอื่นๆ

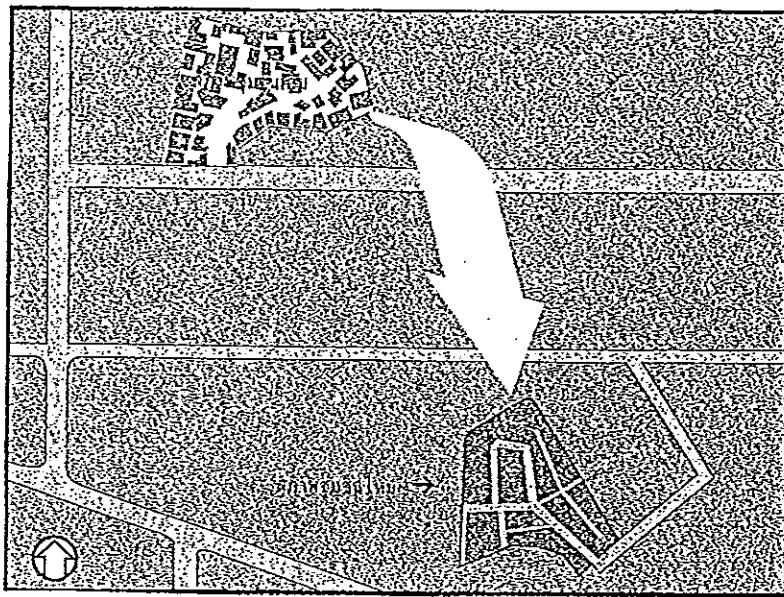
4.1.3 ลักษณะโครงการเป็นโครงการเช่าซื้อที่ดินแปลงโฉนดที่ดินตั้งแต่ 18-37 ตารางวา จำนวน 1,111 แปลง ประกอบด้วยโครงการพื้นที่นครรวมเกล้า 2 เนื้อที่ประมาณ 27 ไร่ และโครงการพื้นที่นครรวมเกล้า 3 เนื้อที่ประมาณ 53 ไร่

4.1.4 สาธารณูปโภคภายในโครงการประกอบด้วย ถนนพร้อมท่อระบายน้ำตามถนนสายหลัก สายรองและซอย ระบบน้ำใช้ น้ำประปา บ่อบาดาลของโครงการ ระบบไฟฟ้า ใช้ไฟฟ้า ระบบการกำจัดน้ำทิ้ง มีบ่อพักน้ำทิ้งก่อนระบายออกสู่คลองธรรมชาติ

4.2. โครงการคลองเตย

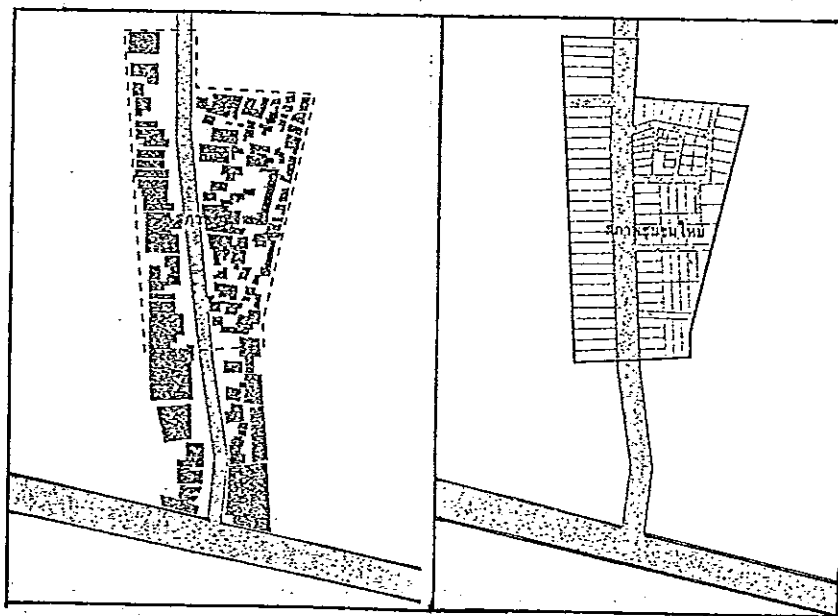
โครงการคลองเตยเป็นโครงการพิเศษ ที่มีความเป็นมาและลักษณะเฉพาะตัวที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะชาวชุมชนกับการทำเรือแห่งประเทศไทยเจ้าของที่ดิน การเคหะแห่งชาติได้ร่วมเจรจากับทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง และได้รับความยินยอมจากการทำเรือแห่งประเทศไทยซึ่งจำเป็นต้องใช้ประโยชน์บนที่ดินของตนเองและต้องบังคับผลักดันให้ชาวชุมชนรื้อย้ายออกไป การเคหะแห่งชาติทำการปรับปรุงที่ดินว่างเปล่าเนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ ให้ชาวชุมชนคลองเตยได้อยู่อาศัย โดยมีสัญญาเช่าระยะยาว 20 ปี และการเคหะแห่งชาติได้สำรวจวางแผนปรับปรุงที่ดิน สิ่งแวดล้อม ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ อาทิ ไฟฟ้า ประปา ทางระบายน้ำ เป็นต้น เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมโดยชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอน

4.3. ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ในการให้ความช่วยเหลือและการสงเคราะห์ ทั้งหน่วยงานราชการและภาคเอกชน อาทิ กรุงเทพมหานคร กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ประชาชน องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

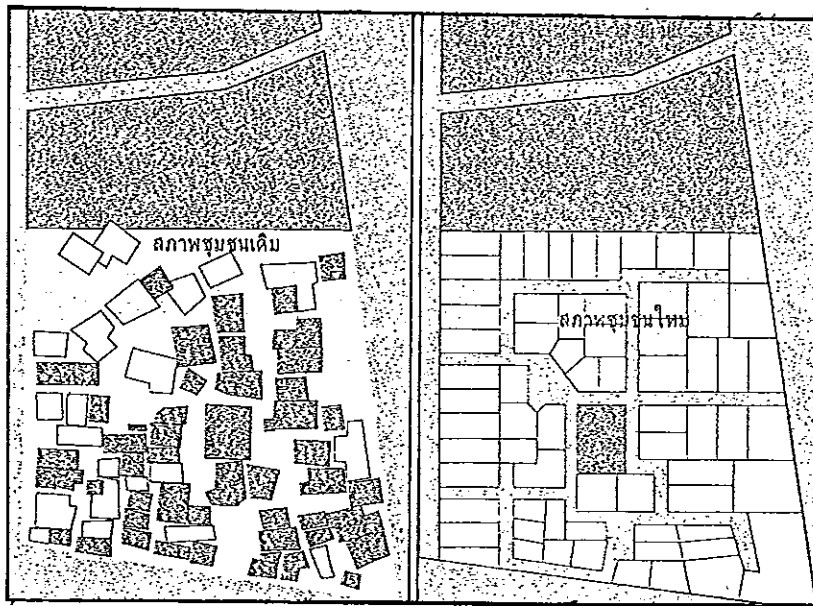
ภาพประกอบ 3 การย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Slum Relocation)

ที่มา : การเคหะแห่งชาติ, 2540 : 12

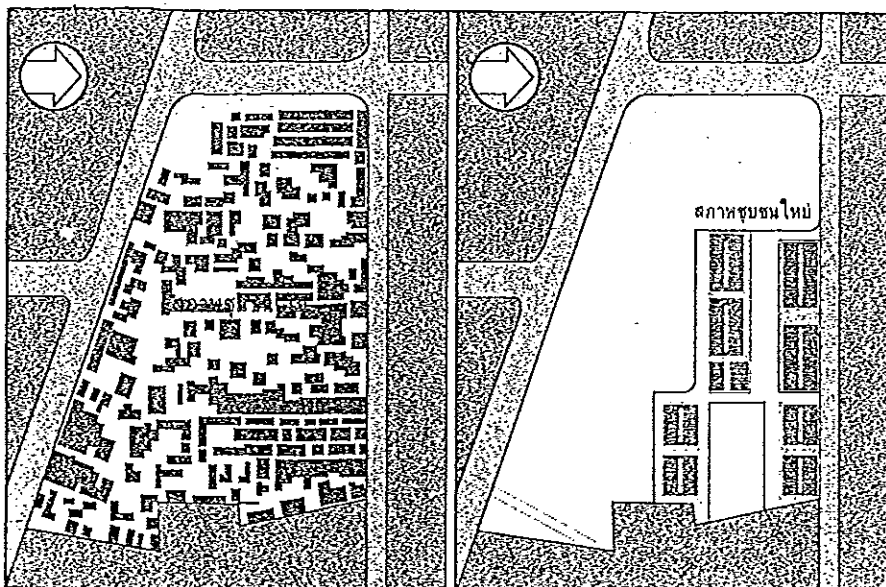
ภาพประกอบ 4 การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing)

ที่มา : การเคหะแห่งชาติ, 2540 : 13

ภาพประกอบ 5 การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking)

ที่มา : การเคหะแห่งชาติ, 2540 : 13

ภาพประกอบ 6 การรื้อและสร้างใหม่ในที่ดินเดิม (Reconstruction)

ที่มา : การเคหะแห่งชาติ, 2540 : 13

ข. เทศบาลเมืองสงขลา ในฐานะหน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของพื้นที่รับผิดชอบดูแลชุมชนเก่าแก่

1. หน้าที่และความรับผิดชอบ หน้าที่และความรับผิดชอบของเทศบาลในการปรับปรุงชุมชนแออัดเป็นไปภายใต้ของบังคับของกฎหมายซึ่งพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2511 ได้ระบุอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของเทศบาลอาจทำได้ตามมาตรา 4 ความว่า “ปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมและรักษาความสะอาดของท้องถิ่น” เทศบาลเมืองสงขลาได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัดจริงจังในปี พ.ศ. 2527 โดยกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเมืองหลักภายใต้ความร่วมมือและสนับสนุนขององค์การยูนิเซฟ (UNICEF) กองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) อีกทั้งเป็นการสอดคล้องกับการดำเนินงานของการเคหะแห่งชาติ และการดำเนินการจัดบริการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 ของกระทรวงสาธารณสุขอีกด้วย (สุพล เลิศสกุลจินดา, 2535 : 86)

2. แนวทางการดำเนินงาน

2.1 เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดโดยส่งเสริมให้มีการจัดระเบียบชุมชนและรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนตนเองในด้านต่างๆ อาทิ การปรับปรุงสภาพทางเท้า ไฟฟ้า ประปา สิ่งปฏิกูลและน้ำโสโครก การกำจัดแมลงและสัตว์นำโรค รวมถึงการศึกษาเพื่อขยายรูปแบบ แนวทางในการพัฒนาชุมชนในเมืองที่เหมาะสม

2.2 การดำเนินงานในชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยโดยมีการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชนตามวิถีทางในระบบประชาธิปไตย ทั้งนี้คณะกรรมการชุมชนจะขึ้นอยู่กับขนาดของชุมชน และมีกระบวนการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนให้สามารถรับผิดชอบการดำเนินงานในชุมชนของตนเองได้ในระยะยาว

2.3 การปรับปรุงด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

2.4 จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานในเขตเมือง (อสม.) กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน

2.5 จัดให้มีโครงสร้างขององค์กรที่จะดำเนินงานที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ คือ คณะกรรมการที่ปรึกษา มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน คณะกรรมการอำนวยการมีนายกเทศมนตรี เป็นประธาน ทีมปฏิบัติงานประจำชุมชน

2.6 การส่งเสริมสนับสนุน และการให้คำปรึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงชุมชนแออัดตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกเทศบาล

3. ผลการดำเนินงาน สามารถสรุปได้ดังนี้ (เทศบาลเมืองสงขลา, กองสวัสดิการสังคม, 2539 : 1-6)

3.1 สามารถดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัดในด้านต่างๆ อาทิ การปรับปรุงด้านการครอบครองที่ดิน การติดตั้งระบบไฟฟ้า ประปา ให้กับชุมชนที่ขาดแคลน เป็นต้น

3.2 สามารถพัฒนาให้มืองค์กรรวมหรือองค์กรกลางของคณะกรรมการบริหารชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในรูปแบบต่างๆ

3.3 สามารถส่งเสริมให้เกิดการประสานงานและการปฏิบัติงานของชุมชนให้เป็นไปในรูปแบบที่เหมาะสม ถูกต้อง

3.4 สามารถส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีหอกระจายข่าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ทำกิจกรรม ศูนย์บริการสาธารณสุขชุมชน เป็นต้น

3.5 สามารถส่งเสริมแนะนำให้ชุมชนสรรหาวิธีการจัดการเกี่ยวกับการหางบประมาณ หรือแหล่งสนับสนุน ทั้งภาครัฐและเอกชนในการนำมาพัฒนาและบริหารชุมชน

3.6 สามารถส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้ด้วยการบริหารพัฒนาภายในชุมชนในทุกรูปแบบเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำมาพัฒนาชุมชน โดยประชาชนร่วมรับผิดชอบพัฒนาตนเอง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัดของเทศบาลในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา มักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าขึ้นอยู่กับนโยบายของนักการเมืองท้องถิ่น (พรรณงาม เง่าธรรมสาร และ พิษยา แสงคง, ม.ป.ป. : 38-39) ซึ่งมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่าการปรับปรุงชุมชนแออัดอย่างจริงจังและเป็นระบบและมักจะผันแปรไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ทางการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การปรับปรุงชุมชนแออัดของเทศบาลมักกำหนดเป็นนโยบายระยะสั้น (Short Term) มุ่งตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาในขณะนั้นมากกว่าการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อการแก้ไขในระยะยาว (Long Term)

3.2 องค์การพัฒนาเอกชน

องค์การพัฒนาเอกชนในภาคใต้เริ่มก่อตัวประมาณ ปี 2524 องค์การพัฒนาเอกชนองค์การแรกที่ได้ก่อตัวในปีนั้นคือ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา” (เดิมชื่อโครงการพัฒนาชุมชนบ้านปากบางนาทับ) ก่อตั้งโดยกลุ่มนักกิจกรรมที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัจจุบันองค์การพัฒนาเอกชนภาคใต้มีประมาณ 34 องค์การ กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆทั้งภูมิภาคส่วนใหญ่เน้นงานพัฒนาในภาคชนบท สำหรับงานพัฒนาในภาคเมือง (เฉพาะชุมชนแออัด) องค์การพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มีพื้นที่การทำงานในกรุงเทพมหานคร ในภาคใต้ได้เริ่มดำเนินการประมาณปี พ.ศ. 2531 โดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยซึ่งขยายพื้นที่การทำงานจากกรุงเทพมหานครสู่ภูมิภาคโดยใช้ชื่อโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดสงขลาและเปลี่ยนชื่อเป็นโครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ (พชอ.ต) ใน ปี พ.ศ. 2538 มีพื้นที่การทำงานในจังหวัดภูเก็ต สงขลา ตรัง นครศรีธรรมราช

ปัจจุบันองค์การพัฒนาเอกชนด้านชุมชนแออัดได้รับการยอมรับมากขึ้นทั้งระดับแนวคิดและบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและจัดการปัญหา ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการที่รัฐบาลเริ่มยอมรับว่าการดำเนินงานแก้ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนแออัดนั้น น่าจะมีความหมายกว้างกว่าการรื้อล้างและสร้างใหม่ กล่าวคือ ควรมีการป้องกันและแก้ไขปรับปรุงทั้งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและคุณภาพของผู้ที่อยู่อาศัยในนั้นด้วย ซึ่งการปรับปรุงในลักษณะนี้จึงต้องอาศัยการทำงานร่วมกันจากหน่วยงานอื่นในรูปของภาคีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชนแออัดสามารถแบ่งได้ 2 ด้านใหญ่ๆ (ชมชื่น จันทรสมบูรณ์, 2538 : 27) คือ องค์การด้านที่เกี่ยวกับเด็ก การศึกษาและสุขภาพอนามัย เช่น มูลนิธิศุภนิมิต มูลนิธิดวงประทีปและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งองค์กรชุมชน (Community Organization) เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย สมาคมร่วมกันสร้าง โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง (DANCED) โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมระดับท้องถิ่นเมือง (LIFE) โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ เป็นต้น

องค์การพัฒนาเอกชนด้านชุมชนแออัดที่เน้นงานทางด้านสิ่งแวดล้อมมีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่พอจะสรุปได้กว้างๆดังนี้ (1) การส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนเพื่อร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา คูระบายน้ำ รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน องค์กรที่ทำงานในแนวนี้ อาทิ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ เป็นต้น (2) สนับสนุนให้เกิดข่าย

ความร่วมมือและการแก้ไขปัญหาในลักษณะพหุภาคี องค์กรที่ทำงานในแนวนี้ อาทิ โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมระดับท้องถิ่นเมืองและ (3) หนุนเสริมกระบวนการชุมชนเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาโดยเน้นกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือหน้าทีในการเชื่อมประสาน องค์กรที่ทำงานในแนวนี้ อาทิ โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าบทบาทและแนวทางในการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนสอดคล้องอย่างยิ่งกับแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดในปัจจุบันที่ให้ ความสำคัญในการการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชนและผู้อยู่อาศัย เป็นต้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ เกิดประสิทธิภาพและกระบวนการเรียนรู้ทั้งระดับชุมชนและระดับเมืองอย่างต่อเนื่อง กว้างขวาง ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งเป็นกลไกพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมมีการ พัฒนาให้มีคุณภาพและเกิดความเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การพัฒนาอื่นๆในเมือง

อย่างไรก็ตามองค์กรพัฒนาเอกชนยังมีขีดจำกัดอีกหลายประการ อาทิ งบประมาณ ดำเนินการ การยอมรับของหน่วยงานระดับปฏิบัติการ เป็นต้น หากรัฐบาลมีแนวนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่องสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามามีบทบาทในการ จัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด ก็จะทำให้เป็นอีกกลไกหนึ่งที่สามารถทำให้การดำเนินการเป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐและความต้องการของชุมชน

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด กรณีศึกษา ชุมชนเก่าเล่า เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้ กำหนดขั้นตอนและวิธีการวิจัยไว้ดังนี้

1. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรเป้าหมาย (Target Population) คือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเก่าเล่า 417 หลังคาเรือน จำนวน 2,200 คน

1.2 การสุ่มตัวอย่าง

ชุมชนเก่าเล่ามีผู้อยู่อาศัยทั้งสิ้น 417 หลังคาเรือน ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1973 : 729) ซึ่งระบุว่าสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมในกรณีที่มี กรอบรายชื่อตัวอย่าง (Sampling Frame) ที่ชัดเจนและสามารถนำค่าที่กำหนดความคลาดเคลื่อน (e) มาคำนวณให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (n) เป็นตัวแทนที่ดี (Representative) ของประชากรที่ศึกษาดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = N / (1 + Ne^2)$$

e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่างซึ่งกำหนดไว้ร้อยละ 5
หรือที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ดังนั้น

$$n = 417 / (1 + 417(0.05)^2)$$
$$= 204.16$$

ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม คือ 205 หลังคาเรือน

การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มหลายขั้นตอน (Multi Stage Sampling) ดังนี้

ขั้นที่ 1 ใช้วิธี Purposive Sampling โดยเจาะจงศึกษาชุมชนเก่าแก่งเนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มีปฏิสัมพันธ์อย่างสูงกับการเกิดและขยายตัวของเมืองและกำลังประสบปัญหาการถูกรื้อย้ายจากทางเทศบาลเมืองสงขลา

ขั้นที่ 2 ใช้วิธี Cluster Sampling โดยใช้ระยะเวลาในการถูกรื้อย้ายจากทางเทศบาลเมืองสงขลาเป็นเกณฑ์ และสามารถแบ่งออกมาได้ 2 กลุ่ม ดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ทางเทศบาลฯกำหนดให้รื้อย้ายเร่งด่วนมีจำนวน 75 หลังคาเรือน

กลุ่มที่ 2 ทางเทศบาลฯกำลังเตรียมการรื้อย้ายมีจำนวน 342 หลังคาเรือน

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการหาสัดส่วนในแต่ละกลุ่มเพื่อให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างตามที่คำนวณไว้ข้างต้น ได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 จำนวนตัวอย่าง 37 หลังคาเรือน

กลุ่มที่ 2 จำนวนตัวอย่าง 168 หลังคาเรือน

ขั้นที่ 3 ใช้วิธี Simple Random Sampling เป็นการสุ่มครัวเรือนตัวอย่าง โดยการจัดทำแผนที่หรือแผนผังและจัดบันทึกหมายเลขบ้านหรือบ้านเลขที่ไว้ กรณีบ้านที่ยังไม่มีบ้านเลขที่ก็จะใส่ตัวอักษรไว้บนแผนผัง จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มโดยการจับสลากเลือกครัวเรือนตัวอย่างตามกลุ่มที่แบ่งไว้ เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งสิ้น 205 ตัวอย่าง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ตลอดจนข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เทศบาลเมืองสงขลา องค์การพัฒนาเอกชน เป็นต้น

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ 3 วิธีการคือ

2.2.1 การสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างในชุมชนเก่าแก่งโดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรสหรือตัวแทน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ได้สร้างขึ้น

2.2.2 การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชนแออัด ได้แก่ ผู้ประสานงานสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองประจำจังหวัดสงขลาจำนวน 1 คน หัวหน้ากองสวัสดิการสังคมเทศบาลเมืองสงขลา จำนวน 1 คน ผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่สนามโครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้

จำนวน 2 คน โดยใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์แบบสนทนา (Probe) และจดบันทึกเพื่อทราบถึงแนวนโยบาย ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด

2.2.3 การสำรวจชุมชน (Community survey) โดยผู้วิจัยได้เข้าพื้นที่ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับผู้อยู่อาศัยและสังเกตลักษณะทั่วไปของชุมชน เช่น ลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมชุมชน วิถีชีวิต เป็นต้น เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

2.3 หลังจากเก็บข้อมูลปฐมภูมิเรียบร้อยแล้วจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปผล

2.4 การประชุมสัมมนาคณะกรรมการชุมชนในวันที่ 3 พฤษภาคม 2541 ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนเก่าแสง โดยมีคณะกรรมการชุมชน จำนวน 10 คน เข้าร่วมประชุมสัมมนาเพื่อวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและระดมความคิดเห็น (Brainstroming) เพื่อเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ภาคผนวก ก)

3. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการปรับปรุงชุมชนแออัด ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 6 ส่วน จำนวน 58 ข้อ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางด้านสังคมและลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 22 ข้อ ประกอบด้วย

ก. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย จำนวน 10 ข้อ

ข. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข จำนวน 12 ข้อ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน จำนวน 13 ข้อ

ส่วนที่ 5 ข้อมูลปัญหาชุมชน จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 6 ข้อมูลกรอบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 ข้อ

เมื่อสร้างเครื่องมือคือแบบสอบถามตามที่กำหนดแล้ว จึงได้นำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงทางด้านเนื้อหา (Content Validity) แล้วจึงนำไปทดสอบ (Pretest) กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนร่วมใจพัฒนาซึ่งเป็นชุมชน

ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงมีสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกัน จำนวน 10 ท่าน และนำมาปรับปรุงให้เหมาะสม และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด (แบบสัมภาษณ์ภาคผนวก ก)

4. การวางแผนการสำรวจ

การลงเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 5 คนจากสถาบันราชภัฏจังหวัดสงขลา ทั้งนี้ก่อนการลงเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้จัดอบรมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาตลอดจนเทคนิคต่างในการสัมภาษณ์ ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2541 ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนเก่าแสง

5. ระยะเวลาในการสำรวจ

ได้ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 1 เดือน โดยเริ่มต้นสำรวจเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2541 และสิ้นสุดการสำรวจในวันที่ 18 มีนาคม 2541

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS/PC⁺ (Statistical Package for Social Science) เพื่อนำเสนอผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในรูปของตารางแสดงจำนวนและร้อยละ ประกอบการบรรยายข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาในด้านต่างๆ

6.2 ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์และเพิ่มเติมจากการประชุมลัมนาคณะกรรมการชุมชนจะนำมาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและสรุปเขียนเป็นรายงาน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เสนอรายงานผลการวิจัยในประเด็นต่างๆ โดยจะนำเสนอในรูปแบบของตาราง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบการบรรยายในภาพรวม ยกเว้นในบางประเด็นที่มีความสำคัญจะเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
2. ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย
3. สภาพทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ
4. สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม
5. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน
6. ปัญหาที่สำคัญของชุมชน
7. กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
8. ผลการประชุมสัมมนา
9. การเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

1. ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์สามารถจำแนกได้ตามลักษณะต่างๆ ดังนี้ (ตาราง 3)

เพศ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 51.71 เป็นเพศชาย และร้อยละ 48.29 เป็นเพศหญิง

อายุ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 30.24 มีอายุช่วงระหว่าง 31-40 ปี รองลงมา ร้อยละ 22.44 มีช่วงอายุระหว่างอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 18.05 มีช่วงอายุระหว่าง 21-30 ปี ร้อยละ 13.17 มีช่วงอายุระหว่าง 51-60 ปี นอกจากนี้มีอายุมากกว่า 60 ปี และอายุไม่เกิน 20 ปี ร้อยละ 11.22 และ 4.88 ตามลำดับ และมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 41.50 ปี

ตาราง 3 ลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ลักษณะทั่วไป	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ						
ชาย	23	62.16	83	49.40	106	51.71
หญิง	14	37.84	85	50.60	99	48.29
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
อายุ						
ไม่เกิน 20 ปี	1	2.70	9	5.36	10	4.88
21-30	7	18.92	30	17.86	37	18.05
31-40	12	32.43	50	29.76	62	30.24
41-50	11	29.73	35	20.83	46	22.44
51-60	3	8.11	24	14.29	27	13.17
มากกว่า 60 ปี	3	8.11	20	11.90	23	11.22
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
อาชีพ						
รับจ้างทั่วไป	18	48.65	73	42.26	91	44.39
รับราชการ	1	2.70	2	0.59	3	1.46
ค้าขาย	4	10.81	40	20.83	44	21.46
แม่บ้าน	1	2.70	8	5.36	9	4.39
ประมง	12	32.43	18	6.55	30	14.63
กำลังศึกษา	-	-	9	7.74	9	4.39
ว่างงาน	1	2.70	11	12.50	12	5.85
อื่นๆ ¹	-	-	7	4.17	7	3.41
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

¹ หมายถึง ประกอบธุรกิจส่วนตัว ทำสวน เจาหน้เงินกู บริษัทเอกชน

ตาราง 3 (ต่อ)

ลักษณะทั่วไป	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การศึกษา						
ไม่เคย	7	18.92	15	10.71	22	10.73
ประถมศึกษา	25	67.57	121	67.86	146	71.22
มัธยมศึกษา	4	10.81	14	10.12	18	8.78
ปวช./ปวส.	1	2.70	11	7.74	12	5.85
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	-	-	7	3.57	7	3.41
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

อาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่ไม่ต้องใช้คุณวุฒิทางการศึกษามากนัก กล่าวคือร้อยละ 44.39 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาร้อยละ 21.46 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 14.63 อาชีพชาวประมง และน้อยที่สุดร้อยละ 1.46 อาชีพรับราชการ

2. ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย

ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเก่าแสงจะเป็นการศึกษาจากสมาชิกทุกคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่าง สามารถจำแนกได้ตามลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้ (ตาราง 4)

เพศ ผู้อยู่อาศัยมีเพศหญิงและเพศชายใกล้เคียงกัน แต่มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย กล่าวคือร้อยละ 51.87 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 48.13 เป็นเพศชาย

สัญชาติ ผู้อยู่อาศัยมีเชื้อชาติไทยทั้งหมด คือ ร้อยละ 100

เชื้อชาติ ผู้อยู่อาศัยมีสัญชาติไทยทั้งหมด คือ ร้อยละ 100

ศาสนา ผู้อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลามมากกว่าศาสนาพุทธ กล่าวคือร้อยละ 56.02 นับถือศาสนาอิสลาม และร้อยละ 43.98 นับถือศาสนาพุทธ

ระดับการศึกษา ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 64.54 ได้เข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 18.09 ได้เข้ารับการศึกษาระดับมัธยม ร้อยละ 9.91 ไม่ได้เข้ารับการศึกษาร้อยละ 5.84 เข้ารับการศึกษาระดับ ปวช./ปวส. และน้อยที่สุดร้อยละ 1.65 เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

ในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า จากระดับการศึกษาดังกล่าว จะส่งผลถึงการประกอบอาชีพของ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพที่ไร้แรงงานและทักษะความรู้ไม่มากนัก เช่น รับจ้างทั่วไป ค้าขาย ประมง เป็นต้น

การมีสูติบัตร ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 85.50 มีใบแจ้งเกิดและได้รับสูติบัตรและร้อยละ 14.50 ไม่มีสูติบัตร การไม่มีสูติบัตรจะทำให้เด็กที่เกิดมาเมื่อมีอายุครบเกณฑ์การเข้ารับการ ศึกษา ไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษ เนื่องจากเด็กที่เข้าโรงเรียนต้องมีชื่อในทะเบียนบ้าน ถ้าหากว่าบิดาหรือมารดาของเด็กไม่ได้แจ้งเกิด ก็ไม่สามารถมีชื่อในทะเบียนบ้านได้

การมีบัตรประชาชน ผู้อยู่อาศัยที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่ร้อยละ 94.86 มีบัตร ประชาชน และร้อยละ 5.14 ไม่มีบัตรประชาชน ซึ่งผู้อยู่อาศัยที่ไม่มีบัตรประชาชนจะทำให้มี ปัญหาในเรื่องการใช้สิทธิเมื่อมีการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ หรือโอกาสการหางานทำ

การมีชื่อในทะเบียนบ้าน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 89.05 มีชื่อในทะเบียนบ้านใน ครัวเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชน รองลงมาร้อยละ 6.02 มามีชื่อในทะเบียนบ้านของพ่อ แม่ ญาติและ เพื่อนบ้านในชุมชน ร้อยละ 3.94 มีชื่อในทะเบียนบ้านที่ภูมิลำเนาเดิม และร้อยละ 0.99 มีชื่อใน ทะเบียนบ้านนอกชุมชน

ช่วงอายุ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ร้อยละ 49.80 อยู่ในวัยทำงาน (อายุ 20-59 ปี) รองลงมาร้อยละ 34.02 อยู่ในวัยเรียน (5-19 ปี) ร้อยละ 9.57 อยู่ในวัยชรา (60 ปีขึ้นไป) และน้อยที่ สุดร้อยละ 6.61 อยู่ในวัยทารก (0-4 ปี) สิ่งที่น่าสังเกตคือ ลักษณะของผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมี แนวโน้มเป็นผู้อยู่อาศัยวัยชรา ทั้งนี้การพิจารณาว่าผู้อยู่อาศัยเป็นวัยชราหรือไม่จะพิจารณาจาก สัดส่วนของผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปว่ามีมากกว่าร้อยละ 10 หรือไม่ถ้ามีเกินร้อยละ 10 ถือว่าอยู่ในวัย ชรา (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2537 : 8 , อ้างจาก Week, 1989)

ตาราง 4 ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย

ลักษณะทั่วไป	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ						
ชาย	89	48.63	399	48.01	488	48.13
หญิง	94	51.37	432	51.99	526	51.87
รวม	183	100.00	831	100.00	1014	100.00
ช่วงอายุ						
0-4	17	9.29	50	6.01	67	6.61
5-9	30	16.39	74	8.91	104	10.25
10-14	18	9.84	85	10.23	103	10.16
15-19	25	13.66	113	13.60	138	13.61
20-24	17	9.29	91	10.95	108	10.65
25-29	12	6.56	73	8.79	85	8.38
30-34	14	7.65	67	8.06	81	7.99
35-39	9	4.92	64	7.70	73	7.20
40-44	13	7.10	53	6.38	66	6.51
45-49	7	3.82	35	4.21	42	4.14
50-54	4	2.19	29	3.49	33	3.25
55-59	4	2.19	13	1.56	17	1.68
60 ขึ้นไป	13	7.10	84	10.11	97	9.57
รวม	183	100.00	831	100.00	1,014	100.00

ตาราง 4 (ต่อ)

ลักษณะทั่วไป	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เชื้อชาติ						
ไทย	183	100	831	100	1014	100
อิสลาม	-	-	-	-	-	-
รวม	183	100.00	831	100.00	1,014	100.00
สัญชาติ						
ไทย	183	100	831	100	1014	100
อิสลาม	-	-	-	-	-	-
รวม	183	100.00	831	100.00	1,014	100.00
ศาสนา						
พุทธ	83	45.36	363	43.68	446	43.98
อิสลาม	100	54.64	468	56.32	568	56.02
รวม	183	100.00	831	100.00	1014	100.00
ระดับการศึกษา						
ไม่ได้รับการศึกษา ¹	20	12.74	70	9.32	90	9.91
ประถม	108	68.79	478	63.65	586	64.54
มัธยมต้น	17	10.83	93	12.38	110	12.11
มัธยมปลาย	10	6.37	44	5.86	54	5.95
ปวช./ปวส.	2	1.27	51	6.79	53	5.84
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	-	-	15	2.00	15	1.65
รวม	157	100.00	751	100.00	908	100.00

¹ หมายถึง ไม่รวมเด็กที่ยังไม่เข้ารับการศึกษานี้เนื่องจากมีอายุต่ำกว่าเกณฑ์

ตาราง 4 (ต่อ)

ลักษณะทั่วไป	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีสูติบัตร						
มี	163	89.07	704	84.72	867	85.50
ไม่มี	20	10.93	127	15.28	147	14.50
รวม	183	100.00	831	100.00	1,014	100.00
การมีบัตรประชาชน						
ของผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป						
มี	111	94.06	591	94.56	702	94.86
ไม่มี	7	6.30	31	5.44	38	5.14
รวม	118	100.00	622	100.00	740	100.00
การมีชื่อในทะเบียนบ้าน						
ครัวเรือนในชุมชน	170	92.90	733	88.21	903	89.05
พ่อ แม่ ญาติและเพื่อนบ้าน	8	4.37	53	6.38	61	6.02
ในชุมชน						
ภูมิลำเนาเดิม	5	2.73	35	4.21	40	3.94
นอกชุมชน	-	-	10	1.20	10	0.99
รวม	183	100.00	831	100.00	1,014	100.00

3. สภาพทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนตัวอย่างในชุมชนเก่าแสง สามารถสรุปได้ดังนี้ (ตาราง 5-6)

3.1 สภาพทางด้านสังคม

ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 18.54 เข้ามาอยู่ในชุมชนระหว่าง 36-40 ปี รองลงมาร้อยละ 17.07 เข้ามาอยู่ในชุมชนระหว่าง 20-30 ปี ร้อยละ 15.12 มีเท่ากัน 2 กลุ่ม คือ ครัวเรือนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนระหว่าง 21-25 ปี และ 31-35 ปี ร้อยละ 10.73 เข้ามาอยู่ในชุมชนระหว่าง 16-20 ปี ผู้อยู่อาศัยกลุ่มแรกอพยพมาจากแหลมสนอ่อนประมาณ ปี พ.ศ. 2502 ภายหลังที่จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้เดินทางมาตรวจราชการที่จังหวัดสงขลาและต้องการพัฒนาแหลมสนอ่อนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงมีคำสั่งให้จัดที่อยู่ใหม่บริเวณที่ตั้งชุมชนปัจจุบัน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 63.90 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-5 คน รองลงมาร้อยละ 35.61 มามีสมาชิกในครัวเรือน 6-10 คน และร้อยละ 0.49 มีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 10 คน สมาชิกโดยเฉลี่ยประมาณ 5 คน/ครัวเรือน และเมื่อพิจารณาโครงสร้างของครัวเรือนที่อยู่ในชุมชน โดยแบ่งตามลักษณะของครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 71.22 เป็นครอบครัวเดี่ยว กล่าวคือ สมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก หรือ พ่อหรือแม่กับลูก และร้อยละ 28.78 เป็นครอบครัวขยายซึ่งประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวหลายๆ ครอบครัวรวมกัน ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินในชุมชนมีจำกัดประกอบกับครัวเรือนมีฐานะยากจน รายได้ต่ำจึงไม่สามารถแยกครัวเรือนได้ แต่อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าครัวเรือนเหล่านี้ยังคงมีลักษณะการอยู่ร่วมกันแบบดั้งเดิมของหมู่บ้านในชนบทไทย ซึ่งในครัวเรือนประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลาย อาทิ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลาน เป็นต้น

ภูมิลำเนาเดิม หัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 68.75 มีภูมิลำเนาเดิมในจังหวัดสงขลา รองลงมาร้อยละ 28.98 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดต่างๆในภาคใต้ ร้อยละ 1.13 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดต่างๆในภาคกลาง และมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ น้อยที่สุดร้อยละ 0.57 เท่ากัน

ที่อยู่อาศัยก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 25.85 อาศัยอยู่ในอำเภออื่นในจังหวัดสงขลา ก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน รองลงมาร้อยละ 22.93 อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา ร้อยละ 21.95 อยู่อาศัยในชุมชนแออัดอื่นในจังหวัดสงขลา นอกจากนี้ที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดมาตั้งแต่เกิด อยู่อาศัยในอำเภอในจังหวัดสงขลา และอยู่อาศัยในต่างจังหวัด ร้อยละ 14.15, 8.78 และ 6.34 ตามลำดับ

สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน สาเหตุที่หัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างเข้ามาอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่ร้อยละ 33.52 ญาติหรือคนรู้จักชวน เนื่องจากสภาพของชุมชนแออัดเมื่อมีผู้เข้าไปหาอยู่อาศัยได้ก็มักมีการชักชวนกันเข้าไปอยู่อาศัย รองลงมาร้อยละ 19.32 ถูกไล่จากที่เดิม ร้อยละ 17.61 อยู่ใกล้ที่ทำงาน ร้อยละ 16.48 เคยอยู่มาก่อน ร้อยละ 7.39 การเดินทางสะดวก และร้อยละ 2.84 ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย นอกจากนี้สาเหตุอื่นๆที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ได้แก่ ค่าเช่าราคาถูก ไม่มีที่ไปร้อยละ 2.84

จำนวนครั้งในการถูกไล่รื้อตั้งแต่เข้ามาอยู่ในชุมชน นับตั้งแต่ทางเทศบาลฯได้ริเริ่มนโยบายที่จะไล่รื้อย้ายชุมชน เพื่อปรับปรุงสถานที่ตั้งชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ก็ได้มีความพยายามในการรื้อย้ายชุมชนในรูปแบบต่างๆ อาทิ การตีตมหายประกาศ การทำหนังสือแจ้งคณะกรรมการชุมชน การแบ่งครัวเรือนที่จะถูกไล่รื้อเพื่อลดกระแสในการต่อต้านของชุมชน เป็นต้น ดังนั้นในประเด็นนี้จึงหมายถึงจำนวนครั้งที่ครัวเรือนต่างๆ ถูกกำหนดให้เป็นครัวเรือนเป้าหมายที่จะต้องถูกไล่รื้อและ/หรือการรับทราบข่าวคราวที่จะไล่รื้อจากหน่วยงานราชการ จากการศึกษาพบว่าตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 86.51 ถูกไล่รื้อตั้งแต่เข้ามาอยู่ในชุมชนโดยถูกไล่รื้อ 4-7 ครั้งมากที่สุด ร้อยละ 20.49 ไม่เคยถูกไล่รื้อตั้งแต่เข้ามาอยู่ในชุมชน

หน่วยงานที่มาไล่รื้อ หน่วยงานที่มาไล่รื้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับทราบจะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือ ร้อยละ 61.35 เป็นเทศบาลเมืองสงขลา รองลงมาร้อยละ 14.72 เป็นเทศบาลเมืองสงขลาและทหาร ร้อยละ 11.66 เป็นเทศบาลเมืองสงขลาและตำรวจ และร้อยละ 1.23 ไม่ทราบหน่วยงานที่มาไล่รื้อ

เหตุผลในการไล่รื้อ เหตุผลในการไล่รื้อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับทราบคือ ร้อยละ 49.69 ที่ตั้งชุมชนบุกรุกที่ดินของรัฐ รองลงมาร้อยละ 20.86 ต้องการพัฒนาสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 11.65 ชุมชนสกปรก และไม่ทราบเหตุผลในการไล่รื้อ ร้อยละ 15.96 จะเห็นได้ว่าเหตุผลในการไล่รื้อที่กลุ่มตัวอย่างรับทราบยังคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน

ถึงเหตุผลและความต้องการที่แท้จริงในการโล้เรือจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จึงมีกระแสการต่อต้านและคัดค้านจากชาวชุมชนตลอดเวลาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

กิจกรรมทางศาสนาที่ร่วมกันทำเป็นประจำเป็นประเพณี ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 99.51 เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ร่วมกันทำในชุมชนเป็นประจำ และมีเพียงร้อยละ 0.49 เท่านั้นที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาใดๆเลยในชุมชน กิจกรรมที่นิยมมากที่สุดของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธคือ งานทำบุญเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่ปฏิบัติติดต่อกันมาอย่างช้านานของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้ และวันฮาลาลียอ เป็นกิจกรรมที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามนิยมปฏิบัติและเข้าร่วมมากที่สุด

การเข้าร่วมงานบุญต่างๆของเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมงานบุญต่างๆของเพื่อนบ้านเช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 48.78 จะเข้าร่วมทุกครั้งที่ได้รับเชิญ รองลงมาร้อยละ 17.56 เข้าร่วมเป็นบางครั้ง ร้อยละ 15.61 เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง ร้อยละ 8.29 เข้าร่วมทุกครั้ง และร้อยละ 9.76 ไม่เคยเข้าร่วม อีกทั้งในบางกิจกรรมของงานบุญเหล่านี้ก็มีผู้เข้าร่วมทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลามโดยไม่มีการแบ่งแยก แสดงให้เห็นถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน

การทำประโยชน์ให้กับสังคมหรือประเทศชาติ กลุ่มตัวอย่างคิดว่าตัวเองหรือญาติพี่น้องในชุมชนได้ทำประโยชน์ให้สังคมหรือประเทศชาติในด้านต่างดังนี้ ร้อยละ 41.95 ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ร้อยละ 21.46 เสียภาษีให้กับรัฐ ร้อยละ 9.76 เป็นพลเมืองดี เช่น เก็บขยะในคลอง นำคนเจ็บส่งโรงพยาบาล ร้อยละ 9.27 ให้ความร่วมมือกับทางราชการในด้านต่างๆ ร้อยละ 7.32 ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น ส่วนครั้วเรือนที่คิดว่าไม่ได้ทำประโยชน์อะไรเลย (ไม่ตอบ) ร้อยละ 10.24

ตาราง 5 สภาพทางด้านสังคม

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่อาศัย						
ในชุมชน						
น้อยกว่า 1 ปี	-	-	9	5.36	9	4.39
1-5 ปี	2	5.41	7	4.17	9	4.39
6-10 ปี	2	5.41	11	6.55	13	6.34
11-15 ปี	7	18.92	10	5.95	17	8.29
16-20 ปี	5	13.51	17	10.12	22	10.73
21-25 ปี	7	18.92	24	14.28	31	15.12
26-30 ปี	4	10.81	31	18.45	35	17.07
31-35 ปี	2	5.41	29	17.26	31	15.12
36-40 ปี	8	21.62	30	17.86	38	18.54
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
จำนวนสมาชิกในครอบครัว						
1-5 คน	24	64.86	107	63.69	131	63.90
6-10 คน	13	35.14	60	35.71	73	35.61
มากกว่า 10 คน	-	-	1	0.60	1	0.49
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 5 (ต่อ)

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะครัวเรือน						
โครงสร้างแบบเดี่ยว	29	78.38	117	69.64	146	71.22
โครงสร้างแบบขยาย	8	21.62	51	30.36	59	28.78
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ที่อยู่อาศัยก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน						
อยู่มาตั้งแต่เกิด	4	10.81	25	14.88	29	14.15
อยู่ชุมชนแออัดอื่น	11	29.73	34	20.24	45	21.95
เขตเทศบาลเมือง	10	27.03	37	22.03	47	22.93
อำเภอเมืองใน	2	5.40	16	9.52	18	8.78
จังหวัดสงขลา						
อำเภออื่นใน	7	18.92	46	27.38	53	25.85
จังหวัดสงขลา						
อยู่ต่างจังหวัด	3	8.11	10	5.95	13	6.34
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ภูมิลำเนาเดิม						
เขตเทศบาลเมือง	9	27.27	25	17.48	34	19.32
อำเภอเมืองนอกเขตเทศบาล	3	9.09	6	4.20	9	5.11
อำเภออื่นในจังหวัดสงขลา	9	27.27	69	48.25	78	44.32
จังหวัดอื่นในภาคใต้	12	36.37	39	27.27	51	28.98
จังหวัดอื่นในภาคกลาง	-	-	2	1.40	2	1.13
จังหวัดอื่นในภาคอีสาน	-	-	1	0.70	1	0.57
จังหวัดอื่นในภาคเหนือ	-	-	1	0.70	1	0.57
รวม	33	100.00	143	100.00	176	100.00

ตาราง 5 (ต่อ)

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชน						
ใกล้ที่ทำงาน	3	9.09	28	19.58	31	17.61
เคยอยู่มาก่อน	-	-	29	20.28	29	16.48
การเดินทางสะดวก	2	6.06	11	7.69	13	7.39
ญาติหรือคนรู้จักชวน	12	36.36	47	32.86	59	33.52
ถูกไล่จากที่เดิม	16	48.49	18	12.59	34	19.32
ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย	-	-	5	3.50	5	2.84
อื่นๆ ¹	-	-	5	3.50	5	2.84
รวม	33	100.00	143	100.00	176	100.00
จำนวนครั้งของการถูกไล่หรือ						
ไม่เคย	10	27.03	32	19.05	42	20.49
1	2	5.40	8	4.76	10	4.88
2	8	21.62	19	11.31	27	13.17
3	3	8.11	10	5.95	13	6.34
4	1	2.70	20	11.90	21	10.24
5	8	21.62	27	16.07	35	17.07
6	2	5.41	9	5.36	11	5.37
7	-	-	21	12.50	21	10.24
มากกว่า 7	3	8.11	22	13.10	25	12.20
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

¹ หมายถึง ค่าเช่าราคาถูก ไม่มีที่ไป

ตาราง 5 (ต่อ)

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หน่วยงานที่มาได้รื้อ						
ไม่ทราบ	1	3.70	1	0.74	2	1.23
เทศบาล	24	88.90	76	55.88	100	61.35
ตำรวจ	1	3.70	6	4.41	7	4.29
จังหวัด	-	-	11	8.09	11	6.75
ทหารและเทศบาล	1	3.70	23	16.91	24	14.72
ตำรวจและเทศบาล	-	-	19	13.97	19	11.66
รวม	27	100.00	136	100.00	163	100.00
สาเหตุที่ต้องการได้รื้อ						
ไม่ทราบ	-	-	26	19.12	26	15.96
ชุมชนสถาปกร	2	7.41	17	12.50	19	11.65
พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว	6	22.22	28	20.59	34	20.86
บุกรุก	16	59.26	65	47.79	81	49.69
ขยายถนน	3	11.11	-	-	3	1.84
รวม	27	100.00	136	100.00	163	100.00

ตาราง 5 (ต่อ)

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กิจกรรมทางศาสนาที่ร่วม						
กันทำเป็นประเพณี						
งานทอดกฐิน	2	5.40	12	7.14	14	6.83
งานเดือนสิบ	7	18.92	37	22.02	44	21.46
วันปีใหม่	3	8.11	8	4.76	11	5.36
ทอดกฐินและเดือนสิบ	1	2.70	3	1.79	4	1.96
ทอดกฐินและปีใหม่	-	-	2	1.19	2	0.97
เดือนสิบและปีใหม่	3	8.11	7	4.17	10	4.88
ทอดกฐินเดือนสิบและปีใหม่	3	8.11	11	6.55	14	6.83
วันสำคัญทางศาสนาอิสลาม	18	48.65	87	51.79	105	51.21
ไม่เข้าร่วม	-	-	1	0.59	1	0.49
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การเข้าร่วมงานบุญต่างๆ						
ของเพื่อนบ้าน						
ทุกครั้ง	1	2.70	16	9.52	17	8.29
ทุกครั้งที่ได้รับเชิญ	16	43.24	84	50.00	100	48.78
เกือบทุกครั้ง	5	13.51	27	16.07	32	15.61
บางครั้ง	8	21.62	28	16.67	36	17.56
ไม่เคยร่วม	7	18.92	13	7.74	20	9.76
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 5 (ต่อ)

สภาพทางสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำประโยชน์ให้แก่สังคมหรือประเทศชาติ						
รวมพัฒนาชุมชน	18	48.65	68	40.48	86	41.95
ให้ความร่วมมือกับทางราชการ	5	13.51	14	8.33	19	9.27
เป็นพลเมืองดี	4	10.81	16	9.52	20	9.76
เสียภาษี	1	2.70	43	25.60	44	21.46
ใช้สิทธิเลือกตั้ง	6	16.22	9	5.36	15	7.32
ไม่มี	3	8.11	18	10.71	21	10.24
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

3.2 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

อาชีพ การประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะมีความเชื่อมโยงกับสถานที่ ระยะ เวลา พาหนะ รวมถึงค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียน ดังนั้นในประเด็นต่างๆ เหล่านี้จะพิจารณาจากสมาชิกทุกคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่าง จากการศึกษาพบว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพใช้แรงงานเป็นหลักหรืออาชีพที่ไม่ต้องใช้คุณวุฒิการศึกษามากนัก กล่าวคือร้อยละ 34.04 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง ช่างก่อสร้าง พนักงานทำความสะอาด งานโรงงาน รับจ้างซักผ้า รับส่งน้ำ รับซื้อของเก่า ช่างเสริมสวย แกะเนื้อปลา เป็นต้น ร้อยละ 25.56 อาชีพนักเรียนนักศึกษา ร้อยละ 11.61 อาชีพชาวประมง ร้อยละ 10.05 อาชีพค้าขาย เช่น ขายเปิดร้านขายอาหารทะเล ทำปลาเค็มขายที่ตลาด ขายขนม เป็นต้น ร้อยละ 10.04 วางงานหรือกำลังหางานทำ ร้อยละ 4.69 อาชีพแม่บ้าน ร้อยละ 1.56 อาชีพรับราชการ และอาชีพอื่นๆ เช่น ประกอบธุรกิจส่วนตัว ทำสวน เจ้าหนี้เงินกู้ ร้อยละ 1.45

สถานที่ทำงานหรือโรงเรียน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 37.10 มีสถานที่ทำงานในเขตเทศบาล รองลงมาร้อยละ 31.89 ทำงานในชุมชน ร้อยละ 12.90 มีสถานที่ทำงานในทะเล (อาชีพประมง) ร้อยละ 9.31 มีสถานที่ทำงานในเขตอำเภอเมืองนอกเขตเทศบาล และนอกนี้มีสถานที่ทำงานในอำเภออื่นๆ ในจังหวัดสงขลา มีสถานที่ทำงานในต่างจังหวัด และมีสถานที่ทำงานไม่แน่นอน ร้อยละ 5.46, 1.98 และ 1.36 ตามลำดับ

ระยะเวลาในการเดินทางจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 76.80 ใช้ระยะเวลาในการเดินทางระหว่าง 0-30 นาที รองลงมาร้อยละ 11.04 ใช้ระยะเวลาในการเดินทางระหว่าง 31-60 นาที และร้อยละ 9.30 ใช้ระยะเวลาในการเดินทางไม่แน่นอน

พาหนะที่ใช้ในการเดินทางจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียน พาหนะที่ผู้อยู่อาศัยใช้ในการเดินทางจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 34.49 เป็นรถโดยสารประจำทาง รองลงมาร้อยละ 18.49 ไม่ต้องใช้พาหนะในการเดินทาง(ทำงานที่บ้าน) ร้อยละ 14.39 เดินไปทำงาน ร้อยละ 12.90 ใช้เรือ และใช้พาหนะอื่นๆ ได้แก่ รถจักรยานยนต์รับจ้าง รถจักรยานยนต์ส่วนตัว รถยนต์ส่วนตัว รถรับส่งของบริษัท และไม่แน่นอน ร้อยละ 19.73

ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางไป-กลับจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 62.41 เสียค่าใช้จ่ายใช้ในการเดินทางไป-กลับจากที่พักที่ทำงานหรือโรงเรียนระหว่าง 0-10 บาท รองลงมาร้อยละ 18.36 เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่าง 11-20 บาท

ร้อยละ 9.43 เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่าง 21-50 บาท และร้อยละ 5.71 เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากกว่า 50 บาท

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน รายได้รวมของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน ตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 34.15 มีรายได้ระหว่าง 2,001-4,000 บาท รองลงมาร้อยละ 26.34 มีรายได้ระหว่าง 4,001-6,000 บาท ร้อยละ 14.63 มีรายได้ระหว่าง 6,001 - 8,000 บาท ร้อยละ 10.24 มีรายได้ระหว่าง 8,001-10,000 บาท และร้อยละ 9.76 มีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ส่วนที่เหลือร้อยละ 4.88 มีรายได้ไม่เกิน 2,000 บาท

รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 31.71 มีรายจ่าย 2,001-4,000 บาท รองลงมาร้อยละ 25.85 มีรายจ่ายระหว่าง 4,001- 6,000 บาท ร้อยละ 15.61 มีรายจ่ายระหว่าง 6,001-8,000 บาท และร้อยละ 9.27 เท่ากันสองกลุ่มคือ มีรายจ่ายระหว่าง 8,001-10,000 บาท และมากกว่า 10,000 บาท ส่วนที่เหลือร้อยละ 8.29 มีรายจ่ายไม่เกิน 2,000 บาท

ความสมดุลย์ของรายได้/รายจ่าย พบว่าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 42.93 มีรายได้และรายจ่ายที่สมดุลย์ รองลงมาร้อยละ 34.63 มีรายได้ต่ำกว่ารายจ่าย และมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 22.44 แสดงให้เห็นว่าโอกาสที่ผู้อยู่อาศัยจะเก็บเงินออมเพื่อไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็นมีน้อยมาก เช่น เพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วย เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้มีโอกาสที่จะก่อหนี้สินได้ง่าย

รายจ่ายหลักของครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างระบุว่ารายจ่ายหลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 83.90 จ่ายเป็นค่าอาหาร รองลงมาร้อยละ 13.17 จ่ายเป็นค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ร้อยละ 2.44 จ่ายเป็นค่าดอกเบี้ยย และน้อยที่สุดร้อยละ 0.49 จ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาล

วิธีการออมเงิน ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 54.14 ไม่มีเงินออม และร้อยละ 45.86 มีเงินออม โดยวิธีการออมเงินที่ครัวเรือนตัวอย่างนิยมใช้มากเป็น 3 อันดับแรก คือ การเล่นแชร์ ฝากธนาคาร และเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ร้อยละ 21.46, 9.76 และ 8.29 ตามลำดับ

การมีหนี้สิน ครัวเรือนตัวอย่างจะมีหนี้สินมากกว่าไม่มีหนี้สิน เนื่องจากรายได้กับรายจ่ายที่ไม่สมดุลย์ของครัวเรือน กล่าวคือร้อยละ 54.15 มีหนี้สิน โดยร้อยละ 21.95 มีหนี้สินมากกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 19.02 มีหนี้สินไม่เกิน 5,000บาท และร้อยละ 45.85 ไม่มีหนี้สิน เมื่อสอบถามถึงสาเหตุของการมีหนี้สิน ส่วนใหญ่กู้ยืมมาเพื่อใช้สอยในการดำรงชีวิตในสังคม อาทิ การลงทุนในการประกอบอาชีพ การศึกษาบุตร เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากกระแสวัฒนธรรมบริโภคที่ขยาย

ตัวอย่างรวดเร็วในยุคข้อมูลข่าวสารเช่นปัจจุบัน ได้เป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนพยายามดิ้นรนเพื่อแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเพิ่มในครัวเรือน ประกอบกับการตั้งบ้านเรือนที่มีความใกล้ชิดกันในเชิงกายภาพ ทำให้เกิดวัฒนธรรมการเลียนแบบและ/หรือแข่งขันกันในการแสวงหาสิ่งฟุ่มเฟือยหรือสิ่งของที่ไม่จำเป็นมากนักในชีวิตประจำวัน เช่น ทองรูปพรรณ รถกระบะ เป็นต้น แม้ว่าจะต้องกู้ยืมและจ่ายค่าดอกเบี้ยในอัตราสูงก็ตาม

แหล่งเงินกู้ยืม แหล่งเงินกู้ยืมเงินของครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 28.83 กู้ยืมเงินนอกระบบ จากเจ้านี่เงินกู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้เสียค่าดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าการกู้ยืมเงินในระบบ จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าครัวเรือนถึงร้อยละ 2.44 ที่ต้องเสียค่าดอกเบี้ยสูงกว่าค่าอาหาร รองลงมาร้อยละ 21.62 กู้ยืมจากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 19.82 กู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ร้อยละ 10.81 กู้ยืมจากญาติพี่น้อง นอกจากนี้แหล่งกู้ยืมมากกว่าหนึ่งแหล่ง เช่น ญาติพี่น้องและกลุ่มออมทรัพย์ เจ้านี่เงินกู้และเพื่อนบ้าน เป็นต้น ร้อยละ 14.40

การมีสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ครัวเรือนตัวอย่างมีอยู่ในครอบครองส่วนใหญ่ร้อยละ 93.66 เป็นพัดลมเนื่องจากมีราคาถูกและเอาไว้อาศัยร้อนรวมถึงการป้องกันยูง ร้อยละ 87.80 เป็นหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ร้อยละ 84.88 เป็นเตาแก๊ส เพื่อใช้ในการประกอบอาหารในแต่ละวัน ร้อยละ 81.46 เป็นโทรทัศน์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่สามารถให้ความบันเทิงและข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการพักผ่อนหรือการหาความรื่นเริงบันเทิงใจที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ส่วนแอร์ เนื่องจากมีราคาแพงจึงมีผู้ใช้น้อยเพียงร้อยละ 0.49

ตาราง 6 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ						
รับจ้างทั่วไป	30	19.61	275	37.01	305	34.04
ค้าขาย	7	4.58	83	11.17	90	10.05
ประมง	36	23.53	68	9.15	104	11.61
บริษัทเอกชน	-	-	9	1.21	9	1.00
แม่บ้าน	14	9.15	28	3.77	42	4.69
รับราชการ	3	1.96	11	1.48	14	1.56
นักเรียน ¹	45	29.41	184	24.76	229	25.56
ว่างงาน	18	11.76	72	9.69	90	10.04
อื่นๆ ²	-	-	13	1.75	13	1.45
รวม	153	100.00	743	100.00	896	100.00
สถานที่ทำงานหรือโรงเรียน						
ในชุมชน	27	20.00	230	34.28	257	31.89
เขตเทศบาล	59	43.70	240	35.77	299	37.10
อำเภอเมืองนอกเขตเทศบาล	5	3.70	70	10.43	75	9.31
อำเภออื่นในจังหวัดสงขลา	2	1.48	42	6.26	44	5.46
ต่างจังหวัด	2	1.48	14	2.09	16	1.98
ทะเล	36	26.67	68	10.13	104	12.90
ไม่แน่นอน	4	2.96	7	1.04	11	1.36
รวม	135	100.00	671	100.00	806	100.00

¹ หมายถึง ไม่รวมเด็กที่เรียนอยู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชน² หมายถึง ทำธุรกิจส่วนตัว ทำสวน เจ้าน้ำเงินกู เลี้ยงสัตว์ ขายบริการ

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาในการเดินทาง						
ไปทำงานหรือโรงเรียน/นาที่						
0-30	106	78.52	513	76.45	619	76.80
31-60	6	4.45	83	12.37	89	11.04
61-90	2	1.48	-	-	2	0.25
91-120	4	2.96	1	0.15	5	0.62
มากกว่า 120	3	2.22	13	1.94	16	1.99
ไม่แน่นอน	14	10.37	61	9.09	75	9.30
รวม	135	100.00	671	100.00	806	100.00
ระยะทางที่ใช้ในการเดินทาง						
ไปทำงานหรือโรงเรียน/กม.						
0-5	101	74.82	478	71.24	579	71.84
6-10	12	8.89	64	9.54	76	9.43
11-15	3	2.22	9	1.34	12	1.49
16-20	-	-	3	0.45	3	0.37
มากกว่า 20	5	3.70	59	8.79	64	7.94
ไม่แน่นอน	14	10.37	58	8.64	72	8.93
รวม	135	100.00	671	100.00	806	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พาหนะในการเดินทาง						
ไปทำงานหรือโรงเรียน						
เดิน	15	11.11	101	15.05	116	14.39
รถจักรยานยนต์ส่วนตัว	12	8.89	46	6.86	58	7.20
รถจักรยานยนต์รับจ้าง	10	7.41	54	8.05	64	7.94
รถยนต์ส่วนตัว	-	-	15	2.24	15	1.86
รถโดยสาร	40	29.63	238	35.47	278	34.49
เรือ	36	26.67	68	10.13	104	12.90
รถบริษัท	-	-	12	1.79	12	1.49
ไม่ต้องใช้	20	14.81	129	19.23	149	18.49
ไม่แน่นอน	2	1.48	8	1.19	10	1.24
รวม	135	100.00	671	100.00	806	100.00
ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทาง						
ไปทำงานหรือโรงเรียน/บาท						
0-10	74	54.81	429	63.93	503	62.41
11-20	39	28.89	109	16.24	148	18.36
21-30	2	1.48	25	3.73	27	3.35
31-40	-	-	19	2.83	19	2.36
41-50	4	2.96	26	3.88	30	3.72
มากกว่า 50	13	9.63	33	4.92	46	5.71
ไม่แน่นอน	3	2.22	30	4.47	33	4.09
รวม	135	100.00	671	100.00	806	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน/บาท						
ไม่เกิน 2,000	4	10.81	6	3.57	10	4.88
2,001-4,000	14	37.84	56	33.33	70	34.15
4,001-6,000	11	29.73	43	25.60	54	26.34
6,001-8,000	3	8.11	27	16.07	30	14.63
8,001-10,000	3	8.11	18	10.71	21	10.24
มากกว่า 10,000	2	5.40	18	10.71	20	9.76
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือน/บาท						
ไม่เกิน 2,000	4	10.81	13	7.75	17	8.29
2,001-4,000	14	37.84	51	30.35	65	31.71
4,001-6,000	11	29.73	42	25.00	53	25.85
6,001-8,000	4	10.81	28	16.66	32	15.61
8,001-10,000	2	5.40	17	10.12	19	9.27
มากกว่า 10,000	2	5.40	17	10.12	19	9.27
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ความสมดุลของรายได้และรายจ่าย						
รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย	22	59.46	49	29.17	71	34.63
รายได้สูงกว่ารายจ่าย	2	5.40	44	26.19	46	22.44
รายได้สมดุลกับรายจ่าย	13	35.14	75	44.64	88	42.93
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รายจ่ายหลักของครัวเรือน						
อาหาร	32	86.49	140	83.33	172	83.90
คอกเบี้ย	-	-	5	2.98	5	2.44
ค่าเล่าเรียนบุตร	5	13.51	22	13.09	27	13.17
ค่ารักษาพยาบาล	-	-	1	0.60	1	0.49
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการออมเงิน						
ไม่มี	14	37.83	97	57.73	111	54.14
ฝากธนาคาร	4	10.81	16	9.52	20	9.76
แชร์	9	24.32	35	20.83	44	21.46
กลุ่มออมทรัพย์	9	24.32	8	4.76	17	8.29
ธนาคารและกลุ่มออมทรัพย์	-	-	3	1.79	3	1.46
แชร์และกลุ่มออมทรัพย์	1	2.70	6	3.57	7	3.42
ธนาคาร แชร์และกลุ่มออมทรัพย์	-	-	3	1.79	3	1.46
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การมีหนี้สิน/บาท						
ไม่มี	12	32.43	82	48.81	94	45.85
ไม่เกิน 5,000	10	27.03	29	17.26	39	19.03
5,001-7,000	5	13.51	14	8.33	19	9.27
7,001-10,000	5	13.51	3	1.79	8	3.90
มากกว่า 10,000	5	13.51	40	23.81	45	21.95
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งเงินกู้ยืม						
กลุ่มออมทรัพย์	8	32.00	14	16.28	22	19.82
เจ้าหน้าที่เงินกู้	8	32.00	24	27.91	32	28.83
ญาติพี่น้อง	2	8.00	10	11.63	12	10.81
จำนอง	1	4.00	3	3.49	4	3.61
เพื่อนบ้าน	4	16.00	20	23.25	24	21.62
ธนาคาร	-	-	1	1.16	1	0.90
ออมทรัพย์และธนาคาร	1	4.00	2	2.33	3	2.70
ญาติพี่น้องและออมทรัพย์	1	4.00	-	-	1	0.90
จำนองและเจ้าหน้าที่	-	-	1	1.16	1	0.90
เพื่อนบ้านและออมทรัพย์	-	-	1	1.16	1	0.90
เจ้าหน้าที่และเพื่อนบ้าน	-	-	5	5.81	5	4.51
เจ้าหน้าที่ เพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง	-	-	2	2.33	2	1.80
เจ้าหน้าที่ เพื่อนบ้านและออมทรัพย์	-	-	2	2.33	2	1.80
ญาติพี่น้อง จำนองและออมทรัพย์	-	-	1	1.16	1	0.90
รวม	25	100.00	86	100.00	111	100.00
การมีสิ่งอำนวยความสะดวก						
วิทยุเทป						
ไม่มี	22	59.46	71	42.26	93	45.37
มี	15	40.54	97	57.74	112	54.63
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีสิ่งอำนวยความสะดวก(ต่อ)						
พัดลม						
ไม่มี	8	21.62	5	2.98	13	6.34
มี	29	78.38	163	97.02	192	93.66
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
หม้อหุงข้าวไฟฟ้า						
ไม่มี	14	37.84	11	6.55	25	12.20
มี	23	62.16	157	93.45	180	87.80
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
โทรทัศน์						
ไม่มี	1	2.70	37	22.02	38	18.54
มี	36	97.30	131	77.98	167	81.46
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
เตารีดไฟฟ้า						
ไม่มี	11	29.73	40	23.81	51	24.88
มี	26	70.27	128	76.19	154	75.12
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
เตาแก๊ส						
ไม่มี	13	35.14	18	10.71	31	15.12
มี	24	64.86	150	89.29	174	84.88
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีสิ่งอำนวยความสะดวก(ต่อ)						
วีดีโอ						
ไม่มี	33	89.19	136	80.95	169	82.44
มี	4	10.81	32	19.05	36	17.56
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
แอร์						
ไม่มี	37	100.00	167	99.40	204	99.51
มี	-	-	1	0.60	1	0.49
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
เครื่องซักผ้า						
ไม่มี	30	81.08	117	69.64	147	71.71
มี	7	18.92	51	30.36	58	28.29
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
โทรทัศน์						
ไม่มี	36	97.30	144	85.71	180	87.80
มี	1	2.70	24	14.29	25	12.20
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ตู้เย็น						
ไม่มี	24	64.86	56	33.33	80	39.02
มี	13	35.14	112	66.67	125	60.98
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 6 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีสิ่งอำนวยความสะดวก(ต่อ)						
วิทยุ						
ไม่มี	37	100.00	148	88.10	185	90.24
มี	-	-	20	11.90	20	9.76
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

4. สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม

สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อมในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลักคือ สิ่งแวดล้อมทางด้านที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข สามารถสรุปผลได้ดังนี้ (ตาราง 7)

4.1 สิ่งแวดล้อมทางด้านที่อยู่อาศัย

ลักษณะที่อยู่อาศัย ลักษณะของที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ร้อยละ 78.05 จะเป็นบ้านชั้นเดียว รองลงมาร้อยละ 18.54 เป็นบ้าน 2 ชั้น และน้อยที่สุดร้อยละ 3.41 เป็นห้องเดียวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาคารหรือบ้านเรือนแต่มีกิจกรรมในครัวเรือนที่เป็นอิสระ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่าสภาพที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพทรุดโทรม แออัด หลายหลังที่มีลักษณะเป็น เพิง หนาหรือกระท้อ

ขนาดที่อยู่อาศัย ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 36.10 มีขนาดที่อยู่อาศัยระหว่าง 20-39 ตรม. รองลงมาร้อยละ 24.88 เท่ากัน 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีขนาดที่อยู่อาศัยมากกว่า 59 ตรม. และน้อยกว่า 20 ตรม. และมีขนาดที่อยู่อาศัยระหว่าง 40-59 ตรม. น้อยที่สุดร้อยละ 14.14

การครอบครองที่อยู่อาศัย ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 86.83 เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ร้อยละ 13.17 เป็นผู้เช่า ในกรณีที่เป็นผู้เช่าร้อยละ 62.96 เสียค่าเช่าระหว่าง 501-1,000 บาท/เดือน และร้อยละ 37.04 เสียค่าเช่ามากกว่า 1,000บาท/เดือน

การปรับปรุงที่อยู่อาศัย ครั้วเรือนตัวอย่างจะไม่เคยและเคยปรับปรุงที่อยู่อาศัยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือร้อยละ 50.73 ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย และร้อยละ 49.27 เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 26.34 เคยปรับปรุงประมาณ 1 ครั้ง

สาเหตุของการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 76.24 ปรับปรุงที่อยู่อาศัยเนื่องจากชำรุดทรุดโทรมหรือเก่ามากแล้ว รองลงมาร้อยละ 17.82 ปรับปรุงเนื่องจากที่อยู่อาศัยเดิมคับแคบหรือต้องการขยายให้กว้างกว่าเดิม และร้อยละ 5.94 ปรับปรุงที่อยู่อาศัยเนื่องจากน้ำท่วม

สาเหตุที่ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 47.12 ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัยเนื่องจากไม่มีรายได้ที่เพียงพอ รองลงมาร้อยละ 25.00 เนื่องจากที่อยู่อาศัยยังอยู่ในสภาพดี ร้อยละ 21.15 ไม่ใช่เจ้าของที่อยู่อาศัย (ผู้เช่า) และอื่นๆ อาทิ เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน กำลังเก็บเงินเพื่อรอสถ้างใหม่ กล่าวว่าทางหน่วยงานราชการจะมาได้รื้อ เป็นต้น ร้อยละ 6.73

ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าสิ่งที่แสดงถึงความมั่นคงในที่อยู่อาศัยคือ การมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ดิน ร้อยละ 30.24 การไม่ถูกไล่ออกจากทางเทศบาล ให้ไปอยู่ที่จัดสรรใหม่หรือที่อื่น ร้อยละ 20.49 การรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเจรจาดูรอกกับหน่วยงานรัฐ ร้อยละ 16.10 สามารถเช่าที่เพื่ออยู่อาศัยได้ระยะยาว ร้อยละ 1.95 และไม่มีสิ่งใดที่แสดงถึงความมั่นคงในที่อยู่อาศัย (ไม่ตอบ) ร้อยละ 31.22 และเห็นว่าการมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุงและรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยผู้อยู่อาศัยทุกคนจะต้องช่วยกันผลักดันให้มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

4.2 สิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข

น้ำใช้ภายในครั้วเรือน ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 51.22 ใช้น้ำบาดาล รองลงมา ร้อยละ 34.63 ใช้น้ำบ่อ ร้อยละ 7.32 ใช้น้ำประปามีมิเตอร์เป็นของตนเอง และใช้น้ำประปาโดยพ่วงมิเตอร์จากญาติ เพื่อนบ้าน เจ้าของบ้านเช่า น้อยที่สุดร้อยละ 6.83 ซึ่งจะต้องจ่ายค่าน้ำให้กับเจ้าของมิเตอร์เป็นรายเดือนหรือตามที่ตกลงกันได้

น้ำดื่มภายในครั้วเรือน ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 43.90 ดื่มน้ำจากการซื้อน้ำประปาเป็นปึก ในราคาปึกละประมาณ 3-6 บาท รองลงมา ร้อยละ 32.68 ซื้อน้ำกรองบรรจุถัง ร้อยละ 13.66 ดื่มน้ำประปาที่มีในครั้วเรือน และร้อยละ 8.29 ดื่มน้ำฝน

การจ่ายค่าน้ำเฉลี่ยต่อเดือน ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 30.24 จ่ายค่าน้ำในราคา 101-200 บาท รองลงมาร้อยละ 26.83 จ่ายค่าน้ำในราคา 51-100 บาท ร้อยละ 24.39 จ่ายค่าน้ำในราคา 201-300 บาท และร้อยละ 13.66 จ่ายค่าน้ำในราคา 0-50 บาท

การใช้ไฟฟ้าภายในครั้วเรือน ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 68.30 ใช้ไฟฟ้าที่มีมิเตอร์เป็นของตนเอง รองลงมาร้อยละ 30.24 ใช้ไฟฟ้าโดยพ่วงมิเตอร์จากญาติ เพื่อนบ้าน เจ้าของบ้านเช่า และร้อยละ 1.46 ใช้เทียน ตะเกียง อนึ่งการที่ครั้วเรือนร้อยละ 30.24 ต้องพ่วงมิเตอร์ไฟฟ้าอาจก่อให้เกิดอันตรายหากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ไฟฟ้ามากๆ เพราะมิเตอร์โดยปกติแล้วทางการไฟฟ้าจะกำหนดปริมาณที่เหมาะสมกับครั้วเรือนหนึ่งๆเท่านั้น หากหลายครั้วเรือนนำมาพ่วงกันอาจทำให้มิเตอร์เกิดความเสียหายหรือไฟไหม้ชุมชนได้

การจ่ายค่าไฟฟ้าเฉลี่ยต่อเดือน ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 36.10 จ่ายค่าไฟฟ้าในราคา 201-300 บาท รองลงมาร้อยละ 22.44 จ่ายค่าไฟฟ้าในราคา 101-200 บาท ร้อยละ 15.61 จ่ายค่าไฟฟ้ามากกว่า 500 บาท และร้อยละ 15.12 จ่ายค่าไฟฟ้าในราคา 301- 400 บาท ส่วนที่เหลือร้อยละ 4.88 จ่ายค่าไฟฟ้าในราคา 0-100 บาท

การระบายน้ำ ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีทางระบายน้ำที่ต่อเข้ากับระบบทางระบายน้ำของชุมชนหรือใช้ระบบทางระบายน้ำของชุมชนโดยตรง กล่าวคือร้อยละ 70.73 มีลักษณะเป็นรางระบายน้ำ (มักอุดตันได้ง่าย) ร้อยละ 7.32 มีลักษณะเป็นท่อระบายน้ำ และร้อยละ 18.54 เทลงพื้นข้างบ้านหรือใต้ถุน ทั้งนี้ระบบทางระบายน้ำของชุมชนจะปล่อยน้ำเสียอันเกิดจากกิจกรรมต่างๆในชุมชนลงสู่คลองสาธารณะทั้งหมดโดยไม่มีการบำบัด

สถานที่ทิ้งมูลฝอย ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 65.37 ทิ้งมูลฝอยโดยการใส่ภาชนะซึ่งอาจเป็นถุงพลาสติก ฯ แล้วนำไปทิ้งที่จุดทิ้งของชุมชน รองลงมาร้อยละ 27.80 นำไปทิ้งถึงมูลฝอยเทศบาล ส่วนที่เหลือมีคนรับจ้างนำไปทิ้ง ที่ข้างบ้านหรือเผาทิ้ง และทิ้งลงคลอง ร้อยละ 2.93, 2.44 และ 1.46 ตามลำดับ

ความถี่ในการจัดเก็บมูลฝอยจากครั้วเรือนไปทิ้ง ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 52.68 นำมูลฝอยไปทิ้งที่จุดทิ้ง 2-3 วัน/ครั้ง รองลงมาร้อยละ 36.10 นำมูลฝอยไปทิ้งทุกวัน ร้อยละ 7.32 นำมูลฝอยไปทิ้งอาทิตย์ละครั้ง ร้อยละ 2.44 นำมูลฝอยไปทิ้งมากกว่า 2 อาทิตย์/ครั้ง และร้อยละ 1.46 นำมูลฝอยไปทิ้ง 2 อาทิตย์/ครั้ง ทั้งนี้เทศบาลฯจะมาจัดเก็บมูลฝอยในชุมชนที่เป็นถึงมูลฝอยเทศบาลและของชุมชน 1-2 วัน/ครั้ง

การถ่ายจุจจาระ-ปัสสาวะ พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 84.88 มีส่วนใช้เป็นของตนเองในครัวเรือน และร้อยละ 16.22 ไม่มีส่วนใช้เป็นของตนเองในครัวเรือน ในกรณีที่ไม่มีส่วนร้อยละ 5.37 ใช้ห้องส้วมของเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ร้อยละ 4.39 ใช้ส้วมสาธารณะของชุมชนซึ่งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายครั้งละ 1 บาท ร้อยละ 3.41 ถ่ายจุจจาระบนชายหาดริมทะเล ร้อยละ 1.95 ถ่ายจุจจาระลงคลอง เมื่อพิจารณาถึงสุขลักษณะของห้องส้วม พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 94.25 มีห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะ และไม่ถูกสุขลักษณะเนื่องจากตัวเรือนชำรุด และส้วมไม่มีหลุม (ลงคลองโดยตรง) ร้อยละ 3.45 และ 2.30 ตามลำดับ

สภาพทางสัญจรเข้าออกชุมชน สภาพทางสัญจรเข้าออกชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยใช้เป็นเส้นทางหลักส่วนใหญ่ร้อยละ 95.12 เป็นทางเดินดิน ร้อยละ 4.88 เป็นทางเดินคอนกรีต ทั้งนี้ในฤดูฝนชุมชนจะมีน้ำท่วมขัง เป็นอุปสรรคต่อการสัญจรไปมาโดยเฉพาะในกลุ่มที่ 2

การมีอุปกรณ์ดับเพลิง ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 98.05 ไม่มีอุปกรณ์ไม่มีดับเพลิง และเพียงร้อยละ 1.95 เท่านั้นที่มีอุปกรณ์ดับเพลิง ในกรณีที่เกิดเพลิงไหม้อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมและเป็นเชื้อเพลิงได้เป็นอย่างดี

การรักษาพยาบาล ในกรณีที่สมาชิกในครัวเรือนเจ็บป่วยไม่สบายส่วนใหญ่ร้อยละ 49.77 เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลรัฐ รองลงมาร้อยละ 15.12 ซื้อยากินเอง และบางครัวเรือนที่มีฐานะดีจะใช้บริการคลินิกเอกชน ร้อยละ 11.71

แมลงและสัตว์นำโรค กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า แมลงและสัตว์นำโรคที่มีในครัวเรือนและอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัย ที่พบมากที่สุดได้แก่ แมลงสาบ ร้อยละ 88.78 รองลงมาได้แก่ หนู ร้อยละ 86.83 แมลงวัน ร้อยละ 81.95 และจะมีการกำจัดด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้ หนู ส่วนใหญ่กำจัดโดยยาเบื่อหนูที่ได้รับแจกจากเทศบาลผ่านทางศูนย์บริการสาธารณสุขชุมชนร้อยละ 81.62 แมลงสาบ จะมีการกำจัดโดยยารฆ่าแมลงที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านขายของชำทั่วไปเป็นหลักร้อยละ 63.30 ส่วนแมลงวันส่วนใหญ่จะกำจัดโดยใช้ยารฆ่าแมลงวันร้อยละ 55.68 อย่างไรก็ตามการกำจัดแมลงและสัตว์นำโรคเหล่านี้ในครัวเรือนและชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังและต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตาราง 7 สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะที่อยู่อาศัย						
ห้องเดียว	2	5.40	5	2.98	7	3.41
บ้านชั้นเดียว	28	75.68	132	78.57	160	78.05
บ้าน 2 ชั้น	7	18.92	31	18.45	38	18.54
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ขนาดที่อยู่อาศัย/ตรม.						
น้อยกว่า 20	19	51.35	32	19.0	51	24.88
20-39	12	32.43	62	36.90	74	36.10
40-59	4	10.81	25	14.88	29	14.14
มากกว่า 59	2	5.41	49	29.17	51	24.88
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การครองที่อยู่อาศัย						
เจ้าของ	35	94.59	143	85.12	178	86.83
ผู้เช่า	2	5.41	25	14.88	27	13.17
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การจ่ายค่าเช่า						
501-1,000	2	100.00	15	60.00	17	62.96
มากกว่า 1,000	-	-	10	40.00	10	37.04
รวม	2	100.00	25	100.00	27	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การปรับปรุงที่อยู่อาศัย						
ไม่เคย	16	43.24	88	52.38	104	50.73
1 ครั้ง	11	29.73	43	25.59	54	26.34
2 ครั้ง	9	24.33	17	10.12	26	12.68
3 ครั้ง	-	-	10	5.95	10	4.88
4 ครั้ง	-	-	5	2.98	5	2.44
5 ครั้ง	-	-	4	2.38	4	1.95
มากกว่า 5 ครั้ง	1	2.70	1	0.60	2	0.98
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
สาเหตุที่ปรับปรุงที่อยู่อาศัย						
ชำรุด	18	85.71	59	73.75	77	76.24
คับแคบ	3	14.29	15	18.75	18	17.82
น้ำท่วม	-	-	6	7.50	6	5.94
รวม	21	100.00	80	100.00	101	100.00
สาเหตุที่ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย						
อยู่ในสภาพดี	6	37.50	20	22.73	26	25.00
ไม่มีเงิน	8	50.00	41	46.59	49	47.12
ไม่ใช่เจ้าของ	2	12.50	20	22.73	22	21.15
อื่นๆ ¹	-	-	7	7.95	7	6.73
รวม	16	100.00	88	100.00	104	100.00

¹ เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ กำลังเก็บเงินเพื่อสร้างใหม่ กลัวถูกไล่ที่

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย						
การมีกรรมสิทธิในบ้านและที่ดิน	10	27.03	52	30.95	62	30.24
การเช่าอยู่อาศัยในระยะยาว	-	-	4	2.38	4	1.95
การรวมกลุ่มเพื่อต่อรอง	5	13.51	28	16.67	33	16.10
ไม่ถูกไล่รื้อ	11	29.73	31	18.45	42	20.49
ไม่มีความมั่นคง	11	29.73	53	31.55	64	31.22
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การจัดหาน้ำใช้						
น้ำประปามีมิเตอร์เอง	-	-	15	8.93	15	7.32
น้ำประปาพ่วงจากเพื่อนบ้าน	-	-	14	8.33	14	6.83
ญาติและเจ้าของบ้านเช่า						
น้ำบ่อ	28	75.68	43	25.60	71	34.63
น้ำบาดาล	9	24.32	96	57.14	105	51.22
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การจัดหาน้ำดื่ม						
น้ำประปา	-	-	28	16.67	28	13.66
น้ำบ่อ	-	-	3	1.79	3	1.46
ซื้อน้ำเป็นถัง	11	29.73	56	33.33	67	32.68
ซื้อน้ำประปาเป็นปี	26	70.27	64	38.09	90	43.90
น้ำฝน	-	-	17	10.12	17	8.29
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การจ่ายค่าน้ำ/บาท						
0-50	5	13.51	23	23.69	28	13.66
51-100	12	32.43	43	25.59	55	26.83
101-200	13	35.14	49	29.17	62	30.24
201-300	7	18.92	43	25.60	50	24.39
301-400	-	-	6	3.57	6	2.92
401-500	-	-	2	1.19	2	0.98
มากกว่า 500	-	-	2	1.19	2	0.98
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การใช้ไฟฟ้า						
มีมิเตอร์เอง	18	48.65	122	72.62	140	68.30
พ่วงจากเพื่อนบ้าน	17	45.95	45	26.79	62	30.24
เทียมน/ตะเกียง	2	5.41	1	0.59	3	1.46
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ค่าไฟฟ้า/บาท						
0-50	2	5.41	2	1.19	4	1.95
51-100	2	5.41	4	2.38	6	2.93
101-200	13	35.13	33	19.64	46	22.44
201-300	9	24.32	65	38.69	74	36.10
301-400	5	13.51	26	15.48	31	15.12
401-500	2	5.41	10	5.95	12	5.85
มากกว่า 500	4	10.81	28	16.67	32	15.61
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ทางระบายน้ำ						
ไม่มีแหล่งพื้น	16	43.24	22	13.09	38	18.54
ไม่มีแหล่งคลอง	1	2.71	6	3.57	7	3.41
มีรางระบายน้ำ	16	43.24	129	76.79	145	70.73
มีท่อระบายน้ำ	4	10.81	11	6.55	15	7.32
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
สถานที่ทิ้งมูลฝอย						
ข้างบ้านและเผาทิ้ง	1	2.70	4	2.38	5	2.44
ทิ้งลงคลอง	2	5.41	1	0.59	3	1.46
ถึงมูลฝอยเทศบาลและเทศบาลมาเก็บหน้าบ้าน	2	5.41	55	32.74	57	27.80
มีคนรับจ้างนำไปทิ้ง	4	10.81	2	1.19	6	2.93
จุดทิ้งชุมชน	28	75.68	106	63.10	134	65.37
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
ความถี่ในการจัดเก็บมูลฝอย						
ทุกวัน	10	27.03	64	38.09	74	36.10
2-3 วัน/ครั้ง	18	48.65	90	53.57	108	52.68
อาทิตย์ละครั้ง	5	13.51	10	5.95	15	7.32
2 อาทิตย์/ครั้ง	2	5.40	1	0.60	3	1.46
มากกว่า 2 อาทิตย์/ครั้ง	2	5.40	3	1.79	5	2.44
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การถ่ายอุจจาระ-ปัสสาวะ						
มีส้วมใช้ของตนเอง	19	51.35	155	92.26	174	84.88
ปล่อยลงคลองโดยตรง	1	2.70	3	1.79	4	1.95
ปล่อยลงชายหาดริมทะเล	5	13.51	2	1.19	7	3.41
ขุดหลุมฝังเพื่อนบ้าน	6	16.22	5	2.97	11	5.37
ใช้หลุมฝังสาธารณะ	6	16.22	3	1.79	9	4.39
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
สุขลักษณะของหลุมฝัง						
ถูกสุขลักษณะ	17	89.48	147	94.84	164	94.25
ไม่สุกสุกเพราะส้วม	1	5.26	3	1.93	4	2.30
ไม่มีหลุม						
ไม่ถูกสุขลักษณะเพราะ	1	5.26	5	3.23	6	3.45
ตัวเรือนชำรุด						
รวม	19	100.00	155	100.00	174	100.00
สภาพทางเข้าออกชุมชน						
ทางเดินดิน	35	94.59	160	95.24	195	95.12
ทางเดินคอนกรีต	2	5.41	8	4.76	10	4.88
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การมีอุปกรณ์ดับเพลิง						
มี	1	2.70	3	1.79	4	1.95
ไม่มี	36	97.30	165	98.21	201	98.05
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การรักษาพยาบาล						
ซื้อยากินเอง	3	8.11	28	16.66	31	15.12
คลินิกเอกชน	5	13.51	19	11.31	24	11.71
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	2	5.41	2	1.19	4	1.95
ร.พ.รัฐบาล	26	70.27	76	45.24	102	49.76
ร.พ.รัฐบาลและซื้อยากินเอง	-	-	22	13.09	22	10.73
ร.พ.รัฐบาลและศูนย์สาธารณสุข	1	2.70	2	1.19	3	1.46
มูลฐานชุมชน						
ร.พ.รัฐบาลและคลินิก	-	-	7	4.17	7	3.41
ซื้อยากินเองและคลินิก	-	-	1	0.60	1	0.49
ร.พ.เอกชนและคลินิก	-	-	1	0.60	1	0.49
ร.พ.รัฐบาล คลินิกและศูนย์	-	-	10	5.95	10	4.88
สาธารณสุขมูลฐานชุมชน						
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
แมลงและสัตว์นำโรค						
หนู						
มี	36	97.30	142	84.52	178	86.83
ไม่มี	1	2.70	19	16.31	20	9.76
เคยมี	-	-	7	4.17	7	3.41
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แมลงและสัตว์นำโรค (ต่อ)						
แมลงสาบ						
มี	37	100.00	145	86.31	182	88.78
ไม่มี	-	-	17	10.12	17	8.29
เคยมี	-	-	6	3.57	6	2.93
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
แมลงวัน						
มี	33	89.18	135	80.36	168	81.95
ไม่มี	2	5.41	27	16.07	29	14.15
เคยมี	2	5.41	6	3.57	8	3.90
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
การกำจัดแมลงและสัตว์นำโรค						
หนู						
ไม่มีการกำจัด	4	11.11	21	14.10	25	13.52
ยาเบื่อหนู	31	86.11	120	80.54	151	81.62
กับดัก	-	-	5	3.35	5	2.70
อื่นๆ	1	2.77	3	2.01	4	2.16
รวม	36	100.00	149	100.00	185	100.00
แมลงสาบ						
ไม่มีการกำจัด	20	54.05	49	32.45	69	36.70
ใช้ยาฆ่าแมลง	17	45.95	102	67.55	119	63.30
รวม	37	100.00	151	100.00	188	100.00

ตาราง 7 (ต่อ)

สภาพทางสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การกำจัดแมลงและสัตว์นำโรค (ต่อ)						
แมลงวัน						
ไม่มีการกำจัด	20	57.14	58	41.13	78	44.32
ใช้ยาฆ่าแมลง	15	42.86	83	58.87	98	55.68
รวม	35	100.00	141	100.00	176	100.00

5. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน

การศึกษาการมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนของผู้อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือน โดยพิจารณาจากความรู้และวิธีการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของสมาชิกคนหนึ่งคนใดของครัวเรือน ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งการวิธีการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมออกเป็น 4 วิธี คือ การใช้แรงงานลงมือทำงาน การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือหรือเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงาน การให้อาหารแก่ผู้เข้าร่วม การบริจาคเงินสนับสนุน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ (ตาราง 8)

การก่อสร้างซ่อมแซมถนนและทางเข้าออกชุมชน ร้อยละ 66.83 ของครัวเรือนตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นบางครั้ง และร้อยละ 33.17 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 48.17 เข้าร่วมกิจกรรมนี้โดยช่วยแรงงาน ร้อยละ 13.14 เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนด้านการเงิน อาหาร อย่างใดอย่างหนึ่ง ร้อยละ 8.76 เข้าร่วมและสนับสนุน 3 วิธีและ 4 วิธี เช่น แรงงาน ความคิดและเงิน หรือ แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน

การก่อสร้างระบบระบายน้ำชุมชน ร้อยละ 65.85 ของครัวเรือนตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นบางครั้ง และร้อยละ 34.15 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 52.59 เข้าร่วมกิจกรรมนี้โดยช่วยแรงงาน รองลงมา ร้อยละ 11.10 เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น สนับสนุนทางการเงิน อาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีเพียงร้อยละ 4.44 เท่านั้นที่เข้าร่วมและสนับสนุนทั้ง 3 วิธีและ 4 วิธี เช่น แรงงาน ความคิดและ

เงิน แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน เป็นต้น กิจกรรมนี้ชุมชนได้เริ่มเนิการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2537 โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองและการสนับสนุนเพิ่มเติมจากชาวชุมชนอีกส่วนหนึ่ง

การสร้างส้วมสาธารณะชุมชน ปัญหาการถ่ายอุจจาระบนชายหาดริมทะเล เป็นเงื่อนไขที่หน่วยงานราชการมักจะนำมาเป็นข้ออ้างในการรื้อย้ายอยู่เสมอ ดังนั้นทางชุมชนจึงเสนอโครงการสร้างส้วมสาธารณะชุมชนและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) และโครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ (ขณะนั้นยังใช้ชื่อโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดสงขลา, มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย) จากการศึกษาการมีส่วนร่วมและสนับสนุนในกิจกรรมการก่อสร้างส้วมสาธารณะของชุมชนซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 5 หลัง พบว่าครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 50.24 เข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นบางครั้ง และร้อยละ 49.76 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 41.75 เข้าร่วมกิจกรรมนี้โดยช่วยแรงงานมากที่สุด รองลงมาร้อยละ 19.42 สนับสนุนด้านการเงิน ร้อยละ 8.73 เข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมทั้ง 3 วิธีและ 4 วิธี อนึ่ง กิจกรรมนี้จะเน้นการการแก้ไขปัญหาการถ่ายอุจจาระบนชายหาดของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ที่อยู่อาศัยในกลุ่มที่ 1 และไม่มีส่วนใช้ในครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนที่มีส่วนใช้อยู่แล้วไม่เข้าร่วมหรือเข้าร่วมน้อย

การปรับปรุงศูนย์เด็กชุมชน ร้อยละ 65.85 ของครัวเรือนตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการปรับปรุงศูนย์เด็กชุมชน โดยส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง และร้อยละ 34.15 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมนี้จะมีลักษณะคล้ายๆกับการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆในชุมชน กล่าวคือครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 39.26 เข้าร่วมโดยช่วยแรงงาน ร้อยละ 17.04 เข้าร่วมโดยใช้แรงงานและสนับสนุนด้านการเงิน ร้อยละ 10.37 เข้าร่วมโดยสนับสนุนด้านการเงินเพียงอย่างเดียว และร้อยละ 7.40 เข้าร่วมกิจกรรมนี้ 3 และ 4 วิธี เช่น แรงงาน เงิน ความคิด, แรงงานอาหาร เงินและความคิด เป็นต้น

การรณรงค์ขุดลอกคลองลำโรง ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.63 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย ร้อยละ 25.85 เข้าร่วมเป็นบางครั้ง ร้อยละ 12.20 เข้าร่วมทุกครั้ง และร้อยละ 7.32 เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง สาเหตุสำคัญที่กิจกรรมนี้มีการเข้าร่วมน้อยเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ได้ดำเนินการร่วมกับชุมชนแออัดอื่นที่ตั้งอยู่แนวคลองลำโรง ได้แก่ ชุมชนบ่อหว้า ชุมชนริมคลองลำโรง ชุมชนศาลาเหลียง ชุมชนพาณิชยการ และมีการว่าจ้างบริษัทรับเหมาที่มีเครื่องมือทุ่นแรง เช่น รถแบคโฮ แทรคเตอร์ เข้ามาดำเนินการขุดลอก ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 59.14 เข้า

ร่วมกิจกรรมนี้โดยช่วยแรงงานมากที่สุด ร้อยละ 17.21 เข้าร่วมและสนับสนุน 2 วิธี ได้แก่ แรงงาน และความคิด แรงงานและเงิน ความคิดและอาหาร ร้อยละ 10.76 เข้าร่วมและสนับสนุน 3 วิธี ได้แก่ แรงงาน ความคิดและอาหาร แรงงาน ความคิดและเงิน ความคิด อาหารและเงิน ในการดำเนินการชุดลอกคลองลำโพงนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานจังหวัดสงขลา มีการรื้อย้ายครัวเรือนที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยรุกล้ำคลองเฉพาะส่วนชุมชนเก่าตั้ง จำนวน 7 หลังคาเรือน(ตลอดแนวคลองประมาณ 40 หลังครัวเรือน)ไปอยู่ที่ลำพุด ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทางเทศบาลฯ ได้เตรียมไว้รองรับการรื้อย้ายชุมชนเก่าตั้ง แต่ปัจจุบันพบว่าครัวเรือนที่ย้ายไปได้กลับมายุ่อาศัยในชุมชนหมดแล้ว

การทำความสะอาดชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญของชาติ ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 79.88 เข้ากิจกรรมการทำความสะอาดชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญของชาติ โดยส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง และร้อยละ 9.02 เท่านั้นที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนี้เลย กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่าสาเหตุที่กิจกรรมนี้มีผู้เข้าร่วมมาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมสามารถมีส่วนร่วมได้ง่ายและใช้ระยะเวลาในการดำเนินไม่มากนัก ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 55.64 เข้าร่วมโดยช่วยแรงงาน ร้อยละ 35.33 เข้าร่วมตั้งแต่ 2 วิธีการขึ้นไป เช่น แรงงานและเงิน แรงงาน เงิน อาหารและความคิด เป็นต้น

การเป็นคณะกรรมการชุมชนชุดต่างๆของชุมชน สมาชิกที่อยู่อาศัยในครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 84.39 ไม่เคยเป็นคณะกรรมการชุดต่างๆของชุมชน ร้อยละ 15.61 เป็นหรือเคยเป็นคณะกรรมการชุมชน โดยร้อยละ 8.78 เป็นคณะกรรมการชุมชน ร้อยละ 2.44 เป็นคณะกรรมการการกลุ่มออมทรัพย์ ร้อยละ 1.46 เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่เขตเมือง(อสม.) และร้อยละ 1.95 เคยเป็นคณะกรรมการชุมชน องค์การชุมชนเก่าตั้งเกิดจากการรวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปแต่ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ตลอดจนการเป็นตัวแทนในการเรียกร้องสิทธิในด้านต่างๆการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในระยะยาว ปัจจุบันมีคณะกรรมการชุดต่างๆ ดังนี้ (1) คณะกรรมการชุมชน (2) คณะกรรมการมัสยิด (3) คณะกรรมการกลุ่มอสม. (4) คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ อื่นๆคณะกรรมการชุมชนจะดำรงตำแหน่งวาระละ 4 ปี ส่วนคณะกรรมการชุดอื่นๆจะไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่ง

ตาราง 8 การมีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การก่อสร้างซ่อมแซมถนนและ						
ทางเข้าออกชุมชน						
ไม่เคย	15	40.54	53	31.55	68	33.17
บางครั้ง	15	40.54	73	43.45	88	42.93
เกือบทุกครั้ง	4	10.81	17	10.12	21	10.24
ทุกครั้ง	3	8.11	25	14.88	28	13.66
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	14	63.64	52	45.22	66	48.17
ความคิด	2	9.09	9	7.82	11	8.03
อาหาร	1	4.55	2	1.74	3	2.19
เงิน	1	4.55	3	2.61	4	2.92
แรงงานและความคิด	1	4.55	19	16.52	20	14.60
แรงงานและอาหาร	-	-	1	0.87	1	0.73
แรงงานและเงิน	1	4.55	18	15.65	19	13.87
ความคิดและอาหาร	-	-	1	0.87	1	0.73
แรงงาน ความคิดและเงิน	2	9.09	8	6.96	10	7.30
แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน	-	-	2	1.74	2	1.46
รวม	22	100.00	115	100.00	137	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การก่อสร้างท่อระบายน้ำ						
ไม่เคย	13	35.14	57	33.93	70	34.15
บางครั้ง	15	40.54	67	39.88	82	40.00
เกือบทุกครั้ง	4	10.81	20	11.90	24	11.71
ทุกครั้ง	5	13.51	24	14.29	29	14.14
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	18	75.00	53	47.75	71	52.59
ความคิด	2	8.33	4	3.60	6	4.44
อาหาร	-	-	3	2.70	3	2.22
เงิน	-	-	6	5.41	6	4.44
แรงงานและความคิด	2	8.33	23	20.72	25	18.52
แรงงานและอาหาร	-	-	2	1.80	2	1.48
แรงงานและเงิน	2	8.33	14	12.61	16	11.85
แรงงาน ความคิดและเงิน	-	-	4	3.60	4	2.96
แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน	-	-	2	1.80	2	1.48
รวม	24	100.00	111	100.00	135	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การขุดลอกคลองสำโรง						
ไม่เคย	13	35.14	99	58.93	112	54.63
บางครั้ง	12	32.43	41	24.40	53	25.85
เกือบทุกครั้ง	4	10.81	11	6.55	15	7.32
ทุกครั้ง	8	21.62	17	10.12	25	12.20
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	16	66.67	39	56.52	55	59.14
ความคิด	1	4.17	7	10.14	8	8.60
เงิน	-	-	4	5.80	4	4.30
แรงงานและความคิด	4	16.67	4	5.80	8	8.60
แรงงานและเงิน	-	-	7	10.14	7	7.53
ความคิดและอาหาร	-	-	1	1.45	1	1.08
แรงงาน ความคิดและอาหาร	1	4.17	-	-	1	1.08
แรงงาน ความคิดและเงิน	2	8.83	6	8.70	8	8.60
ความคิด อาหารและเงิน	-	-	1	1.45	1	1.08
รวม	24	100.00	69	100.00	93	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำความสะอาดชุมชน						
เนื่องในโอกาสสำคัญๆ						
ไม่เคย	8	21.62	31	18.45	39	19.02
บางครั้ง	16	43.24	80	47.62	96	46.83
เกือบทุกครั้ง	1	2.70	16	9.52	17	8.29
ทุกครั้ง	12	32.43	41	24.41	53	25.85
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	24	82.76	75	54.74	99	55.64
ความคิด	-	-	6	4.38	6	3.61
อาหาร	-	-	3	2.19	3	1.81
เงิน	-	-	6	4.38	6	3.61
แรงงานและความคิด	4	13.79	19	13.87	23	13.86
แรงงานและอาหาร	-	-	4	2.92	4	2.41
แรงงานและเงิน	-	-	16	11.68	16	9.64
อาหารและเงิน	-	-	1	0.73	1	0.60
แรงงาน อาหารและเงิน	-	-	1	0.73	1	0.60
แรงงาน ความคิดและอาหาร	1	3.45	-	-	1	0.60
แรงงาน ความคิดและเงิน	-	-	4	2.92	4	2.41
แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน	-	-	2	1.46	2	1.21
รวม	29	100.00	137	100.00	166	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การก่อสร้างส้วมสาธารณะ						
ไม่เคย	18	48.65	84	50.00	102	49.76
บางครั้ง	10	27.03	49	29.17	59	28.78
เกือบทุกครั้ง	1	2.70	9	5.36	10	4.88
ทุกครั้ง	8	21.62	26	15.47	34	16.58
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	9	47.37	34	40.48	43	41.75
ความคิด	-	-	9	10.71	9	8.74
อาหาร	-	-	3	3.57	3	2.91
เงิน	1	5.26	19	22.62	20	19.42
แรงงานและความคิด	8	42.11	2	2.38	10	9.71
แรงงานและเงิน	-	-	8	9.52	8	7.77
ความคิดและอาหาร	1	5.26	-	-	1	0.97
แรงงาน ความคิดและเงิน	-	-	6	7.14	6	5.82
แรงงาน อาหารและเงิน	-	-	1	1.19	1	0.97
แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน	-	-	2	2.38	2	1.94
รวม	19	100.00	84	100.00	103	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การปรับปรุงศูนย์เด็ก						
ไม่เคย	20	54.05	50	29.76	70	34.15
บางครั้ง	11	29.73	68	40.48	79	38.54
เกือบทุกครั้ง	3	8.11	27	16.07	30	14.63
ทุกครั้ง	3	8.11	23	13.69	26	12.68
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00
วิธีการเข้าร่วม						
แรงงาน	11	64.71	42	35.59	53	39.26
ความคิด	2	11.77	5	4.24	7	5.19
อาหาร	-	-	3	2.54	3	2.22
เงิน	-	-	14	11.86	14	10.37
แรงงานและความคิด	1	5.88	14	11.86	15	11.11
แรงงานและอาหาร	-	-	3	2.54	3	2.22
แรงงานและเงิน	11	5.88	22	18.64	23	17.04
ความคิดและอาหาร	-	-	1	0.85	1	0.74
ความคิดและเงิน	1	5.88	4	3.39	5	3.70
อาหารและเงิน	-	-	1	0.85	1	0.74
แรงงาน ความคิดและเงิน	1	5.88	5	4.24	6	4.44
แรงงาน ความคิด อาหารและเงิน	-	-	4	3.39	4	2.96
รวม	17	100.00	118	100.00	135	100.00

ตาราง 8 (ต่อ)

กิจกรรมและการเข้าร่วม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การเป็นคณะกรรมการชุมชน						
ไม่เคยเป็นกรรมการ	30	81.08	143	85.12	173	84.39
เป็นกรรมการชุมชน	2	5.41	16	9.52	18	8.78
เป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์	2	5.41	3	1.78	5	2.44
เป็นกรรมการอสม.ชุมชน	1	2.70	2	1.19	3	1.46
เป็นกรรมการชุมชนและอสม.	-	-	1	0.60	1	0.49
เป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์และอสม.	-	-	1	0.60	1	0.49
เคยเป็นกรรมการ	2	5.41	2	1.19	4	1.95
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

6. ปัญหาที่สำคัญของชุมชน

จากการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมปัญหาที่สำคัญของชุมชน โดยให้กลุ่มตัวอย่างระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถสรุปประเด็นปัญหาที่พบออกเป็น 3 ประเด็นหลักๆคือ (ตาราง 9)

- (1) ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม(ด้านที่อยู่อาศัย, ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข)
- (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ครัวเรือนให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง
- (3) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

6.1 ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 71.71 เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ การกำจัดมูลฝอย ถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขัง น้ำคลองเน่าเสีย กลิ่นเหม็นจากมูลฝอยทางระบายน้ำและน้ำคลอง การระบายน้ำ ไฟฟ้า การถ่ายอุจจาระบนชายหาด รองลงมาร้อยละ 16.91 เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ ปัญหาที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม ร้อยละ 4.96 เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาเสียงดัง การขาดความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม ฝุ่นละออง และการขาดที่ว่างสาธารณะ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมของครัว

เงื่อนไข 2 กลุ่ม พบว่ามีสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกันเพียงแต่กลุ่มที่ 1 จะมีปัญหาที่รุนแรงมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ เป็นต้น

6.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ครัวเรือนให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 63.42 เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านสาธารณสุขปโภคและด้านสาธารณสุข ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ร้อยละ 20.00 ปัญหาถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขังร้อยละ 10.73 ปัญหาน้ำคลองเน่าเสียร้อยละ 9.76 ปัญหากลิ่นเหม็นจากมูลฝอยทางระบายและน้ำคลองร้อยละ 9.27 ปัญหาไม่มีทางระบายน้ำ/ทางระบายน้ำอุดตันร้อยละ 6.83 ปัญหาการกำจัดมูลฝอยร้อยละ 4.39 ปัญหาไม่มีไฟฟ้าใช้/ไม่มีมิเตอร์ร้อยละ 2.44 รองลงมาร้อยละ 21.95 เป็นปัญหาด้านด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ ปัญหาที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงร้อยละ 15.12 ปัญหาที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรมร้อยละ 6.83 และร้อยละ 3.91 เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาเสียงดังร้อยละ 1.95 ปัญหาฝุ่นละอองร้อยละ 0.98 และปัญหาการขาดความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อมร้อยละ 0.98

6.3 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จากการศึกษาพบว่า ปัญหาทางด้านสังคม ส่วนใหญ่ร้อยละ 23.64 เป็นปัญหาการเสพติด รongลงมาร้อยละ 5.45 เป็นปัญหาการศึกษาของเด็กและเยาวชน ร้อยละ 3.64 เป็นปัญหาการทะเลาะวิวาทในชุมชน ส่วนปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ร้อยละ 15.45 เป็นปัญหาความยากจน รองลงมาร้อยละ 12.27 เป็นปัญหาการว่างงานและร้อยละ 10.00 เป็นปัญหาอาชีพไม่มีความมั่นคง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ 2 กลุ่มในประเด็นทางด้านสังคมพบว่าปัญหาการแพร่กระจายของยาเสพติดจะมีมากในกลุ่มที่ 1 ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงถึงปัญหาการแพร่กระจายของโรคเอดส์อีกด้วย ส่วนปัญหาทางด้านเศรษฐกิจพบว่าปัญหาความยากจนและอาชีพไม่มีความมั่นคงในกลุ่มที่ 1 มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 38.78 ขณะที่กลุ่มที่ 2 เพียงร้อยละ 21.64 เท่านั้น

จากการสอบถามแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มตัวอย่างจะให้คำตอบที่คล้ายๆกันทั้ง 2 กลุ่ม นั่นคือ ต้องการให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งทางด้านการบรรเทาปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่แล้ว เช่น การจัดหาที่อยู่อาศัยที่ถาวรและในด้านที่จะเพิ่มขอบเขตการให้บริการชุมชน เช่น การบริการจัดเก็บขยะ การติดตั้งระบบประปา เป็นต้น รวมทั้งการเรียกร้องให้องค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในชุมชน โดยการประสานงานกับหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุปสามารถกล่าวได้ว่าปัญหาสำคัญของชุมชนเก่าแสง ที่กำลังประสบคือปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านสาธารณสุขปโภคและด้านที่อยู่อาศัย

รวมถึงปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือและแก้ไขปัญา ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวมของชุมชนเมืองในระยะยาว นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มที่ 1 จะประสบปัญหามากกว่ากลุ่มที่ 2 อย่างไรก็ดีตามเมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีการเชื่อมโยงกันเป็นระบบและส่งผลกระทบกันเป็นลูกโซ่ ดังนั้นการแก้ไขปัญาหนึ่งอาจจะคลี่คลายได้อีกหลายปัญหา เช่น การจัดหาที่อยู่อาศัยที่ถาวรไม่ต้องเผชิญกับปัญหาการไล่ที่อาจจะสามารถสร้างความร่วมมือในการรักษาสีงแวดล้อมด้านต่างๆอย่างมีคุณภาพ หรือการแก้ไขปัญาการกำจัดมูลฝอย อาจส่งผลถึงการแก้ไขปัญาทางระบายน้ำอุดตัน น้ำคลองเน่าเสีย กลิ่นเหม็นและยุ่งชุมได้

ตาราง 9 ปัญหาที่สำคัญของชุมชน

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
<u>ด้านที่อยู่อาศัย</u>						
ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม	10	8.85	14	6.09	24	7.00
ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	14	12.39	20	8.70	34	9.91
<u>ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปโภค</u>						
<u>ไฟฟ้า</u>						
-ไม่มีไฟฟ้าใช้	2	1.77	1	0.43	3	0.87
-ไม่มีมิเตอร์ของตนเอง	7	6.19	2	0.87	9	2.62
ถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขัง	3	2.65	36	15.65	39	11.37
การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้	27	23.89	29	12.61	56	16.33
<u>ทางระบายน้ำ</u>						
-ทางระบายน้ำอุดตัน	6	5.31	13	5.65	19	5.54
-ไม่มีทางระบายน้ำ	-	-	3	1.30	3	0.87
มูลฝอย	17	15.04	24	10.43	41	11.95
น้ำคลองเน่าเสีย	11	9.73	26	11.30	37	10.79
กลิ่นเหม็น	8	7.08	28	12.17	36	10.50
การถ่ายอุจจาระบนชายหาด	3	2.65	-	-	3	0.87
<u>ด้านอื่นๆ</u>						
เสียงดัง	5	4.42	5	2.17	10	2.92
ฝุ่น	-	-	2	0.87	2	0.58
ขาดที่ว่างสาธารณะ	-	-	1	0.43	1	0.29
ขาดความร่วมมือในการรักษา	-	-	4	1.74	4	1.17
สิ่งแวดล้อม	-	-	-	-	-	-
ไม่ตอบ	-	-	22	9.75	22	6.41
รวม	113	100.00	230	100.00	343	100.00

ตาราง 9 (ต่อ)

ปัญหาสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มี						
ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง						
ด้านที่อยู่อาศัย						
-ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	11	29.73	20	11.90	31	15.12
-ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม	-	-	14	8.33	14	6.83
ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปโภค						
ไฟฟ้า						
-ไม่มีไฟฟ้าใช้	2	5.41	1	0.60	3	1.46
-ไม่มีมิเตอร์ของตนเอง	-	-	2	1.19	2	0.98
ถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขัง	-	-	22	13.10	22	10.73
การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้	15	40.54	26	15.48	41	20.00
ทางระบายน้ำ						
-ทางระบายน้ำอุดตัน	2	5.41	10	5.95	12	5.85
-ไม่มีทางระบายน้ำ	-	-	2	1.19	2	0.98
มูลฝอย	3	8.11	6	3.57	9	4.39
น้ำคลองเน่าเสีย	4	10.81	16	9.52	20	9.76
กลิ่นเหม็น	-	-	19	11.31	19	9.27
ด้านอื่นๆ						
เสียงดัง	-	-	4	2.38	4	1.95
ขาดความร่วมมือในการ	-	-	2	1.19	2	0.98
รักษาสภาพแวดล้อม						
ฝุ่น	-	-	2	1.19	2	0.98
ไม่ตอบ	-	-	22	13.10	22	10.73
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

ตาราง 9 (ต่อ)

ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ด้านเศรษฐกิจ						
ยากจน	11	22.45	23	13.45	34	15.45
อาชีพไม่มั่นคง	8	16.33	14	8.19	22	10.00
ว่างงาน	4	8.17	23	13.45	27	12.27
ด้านสังคม						
ยาเสพติด	17	34.69	35	20.47	52	23.64
โรคเอดส์	6	12.24	1	0.58	7	3.18
ทะเลาะวิวาท	1	2.04	7	4.09	8	3.64
การศึกษาของเด็กและเยาวชน	1	2.04	11	6.43	12	5.45
ไม่ตอบ	1	2.04	57	33.33	58	26.36
รวม	49	100.00	171	100.00	220	100.00

7. กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้จากแบบสอบถามได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลักคือ ข้อเสนอเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และบทบาทขององค์กรชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้จะมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ (ตาราง 10)

ข้อเสนอเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 76.59 เสนอว่าควรที่จะดำเนินการโดยให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจัดสรรที่ดิน ในลักษณะเช่าระยะยาวและปรับปรุงระบบสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิม ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้ระบุเหตุผลว่าเพราะมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและผูกพันกับดินที่อยู่อาศัยนี้มาเป็นเวลานานและมีความชอบธรรมที่จะอยู่อาศัยเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ทางราชการจัดสรรรองรับผู้อพยพจากแหลมสนอ่อน นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2502 รองลงมาร้อยละ 1.46 เสนอว่าควรให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าระยะยาวไกลจากที่ดินเดิมพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 0.98 เสนอว่าให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

จัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าซื้อระยะยาวใกล้ที่ดินเดิมพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อม และร้อยละ 3.41 เป็นข้อเสนออื่นๆได้แก่ ให้มีการปรับปรุงในที่ดินเดิมโดยไม่ต้องเช่าและ/หรือปัจจุบันคืออยู่แล้ว ส่วนที่เหลือร้อยละ 17.56 ไม่มีข้อเสนอแนะเนื่องจากการดูความต้องการของเพื่อนบ้านก่อนแล้วจึงค่อยตัดสินใจ

บทบาทองค์กรชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 53.81 เห็นว่าควรมีการเสริมสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง โดยร้อยละ 34.76 เห็นว่าควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก ร้อยละ 10.95 เห็นว่าควรเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน และร้อยละ 6.67 เห็นว่าควรมีการประชุมอย่างต่อเนื่องทั้งในส่วนคณะกรรมการชุมชนด้วยกันเองและระหว่างคณะกรรมการชุมชนกับสมาชิก รองลงมาร้อยละ 20.95 เห็นว่าควรดำเนินการจัดหาและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคให้กับชุมชนและครัวเรือนที่ขาดแคลน และร้อยละ 21.90 ไม่มีข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 38.65 มีความเห็นว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องให้หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่างๆ รองลงมาร้อยละ 16.91 ปรับปรุงระบบภูมิทัศน์ชุมชนด้วยการปลูกต้นไม้ในชุมชนและตลอดแนวคลอง ร้อยละ 18.36 จะต้องกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และร้อยละ 26.08 ไม่มีข้อเสนอแนะ

ตาราง 10 กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ข้อเสนอเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม						
รัฐจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าซื้อระยะยาวไกลที่ดินเดิมพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อม	-	-	2	1.19	2	0.98
รัฐจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าซื้อระยะยาวไกลที่ดินเดิมพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อม	-	-	3	1.79	3	1.46
รัฐจัดสรรที่ดินเช่าระยะยาวและแก้ไขระบบสิ่งแวดล้อมในที่ดินเดิม	26	70.27	131	77.98	157	76.59
ไม่มีข้อเสนอแนะ	11	29.73	25	14.88	36	17.56
อื่นๆ ¹	-	-	7	4.17	7	3.41
รวม	37	100.00	168	100.00	205	100.00

¹ หมายถึง การปรับปรุงในที่ดินเดิมโดยไม่ต้องเช่าและ/หรือปัจจุบันคืออยู่แล้ว

ตาราง 10 (ต่อ)

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
บทบาทขององค์กรในการจัดการสิ่งแวดล้อม						
การเสริมสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง						
- เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก	22	53.66	51	30.18	73	34.76
- การเผยแพร่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม	-	-	23	13.61	23	10.95
- จัดตั้งคณะก.ก.สิ่งแวดล้อม	-	-	3	1.78	3	1.43
- ประชุมต่อเนื่อง	2	4.88	12	7.10	14	6.67
จัดหาและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคชุมชน	15	36.59	29	17.16	44	20.95
ผลักดันให้มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง	-	-	7	4.14	7	3.33
ไม่มีข้อเสนอแนะ	2	4.88	44	26.04	46	21.90
รวม	41	100.00	169	100.00	210	100.00
ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม						
ให้หน่วยงานรัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน	19	51.35	61	35.88	80	38.65
ปลูกต้นไม้ในชุมชนให้มากขึ้น	3	8.11	32	18.82	35	16.91
ให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชุมชน	7	18.92	31	18.24	38	18.36
ไม่มีข้อเสนอแนะ	8	21.62	46	27.06	54	26.08
รวม	37	100.00	170	100.00	207	100.00

8. ผลการประชุมสัมมนา

การประชุมสัมมนาคณะกรรมการชุมชนได้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงและความถูกต้องของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาในด้านต่างๆและนำเสนอให้ทราบ (2) เพื่อระดมความคิดเห็นและรวมพิจารณาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ซึ่งในที่ประชุมสัมมนาประกอบด้วยการอภิปรายเรื่องปัญหาชุมชนและแนวทางแก้ไขเพื่อหาข้อสรุปในเรื่องประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุง รวมทั้งการพิจารณาแนวทาง รูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ในการประชุมสัมมนาครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 13 คน (ภาคผนวก ก) ผลจากการประชุมสัมมนา สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

8.1 ความเที่ยงตรงและความถูกต้องของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รายงานเสนอ

ที่ประชุมสัมมนาได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางและมีความเห็นว่ารายงานผลการศึกษาที่ผู้วิจัยนำเสนอมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนมากที่สุด

8.2 ปัญหาชุมชนและแนวทางแก้ไข

ในการประชุมกลุ่มย่อยซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม และนำเสนอกลุ่มใหญ่ หลังจากนั้นจะมีการอภิปรายกลุ่มใหญ่เพื่อที่จะให้ข้อสรุปร่วมกันในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมพร้อมแนวทางแก้ไขตามลำดับความสำคัญ ซึ่งผู้เข้าร่วมได้ให้ความสำคัญในปัญหาหลักที่จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงใน 8 ประเด็น คือ

1. ด้านที่อยู่อาศัย ไม่มีความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาไล่รื้อจากหน่วยงานรัฐ (เทศบาล) อยู่ตลอดเวลาในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวชุมชนพลอยให้ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม ไม่ค่อยมีการปรับปรุงรวมทั้งไม่สนใจในการแก้ไขปรับปรุงสิ่งแวดล้อมอื่นๆของชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการที่ชาวชุมชนมีพฤติกรรมปล่อยปละละเลยต่อการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เนื่องจากไม่มั่นใจในอนาคตว่าจะอยู่อาศัยได้นานเพียงใดนั่นเอง ดังนั้นควรแก้ไขด้วยการสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและจัดตั้งกองทุนเพื่อที่อยู่อาศัยที่ชาวชุมชนสามารถกู้ยืมเพื่อการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยได้ในอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสมและผ่อนส่งระยะยาว

2. ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ มีทางเลือกในการดำเนินการ 2 ทางเลือก คือ (1) ทุกครัวเรือนสามารถติดตั้งมิเตอร์ประปาที่เชื่อมต่อกับระบบประปาของเทศบาล (2) จัดทำระบบประปาชุมชนโดยมีแหล่งน้ำสนับสนุนคือน้ำประปาและหรือน้ำบาดาล

3. ปัญหาน้ำคลองเน่าเสียและมีกลิ่นเหม็น ควรมีการขุดลอกคลองลำโรงและสร้างแนวเขื่อนบริเวณปากคลองเพื่อให้น้ำสามารถไหลถ่ายเทได้สะดวกระหว่างทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา

4. ปัญหาถนนและทางสัญจรภายในชุมชน ควรจัดทำถนนสายหลักในชุมชนให้ได้มาตรฐานและปรับปรุงทางสัญจรภายในชุมชนไม่ให้น้ำท่วมขังในฤดูฝน

5. ปัญหาระบบระบายน้ำ ปรับปรุงรางและท่อระบายน้ำในชุมชนที่มีอยู่เดิมเนื่องจากจุดต้นจากขยะมูลฝอยได้ง่ายและไม่ปล่อยน้ำเสียลงคลองลำโรง

6. ปัญหาการกำจัดมูลฝอย จะต้องจัดหาจัดหาภาชนะรองรับมูลฝอยอย่างพอเพียงและมีการจัดเก็บทุกวันโดยเทศบาล

7. ปัญหาการมีไฟฟ้าใช้ ผู้เข้าร่วมมีความเห็นว่าทุกๆครัวเรือนในชุมชนควรจะมีเตอรไฟฟ้าเป็นของตนเอง ซึ่งจะช่วยป้องกันไฟไหม้ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

8. ปัญหาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน องค์กรชุมชน จะต้องเป็นแกนหลักในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของชุมชน โดยประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันจะต้องมีการรณรงค์ชาวชุมชนให้ตระหนัก เล็งเห็นความสำคัญในการร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน

8.3 แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

ที่ประชุมสัมมนามีความเห็นร่วมกันว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเท่าที่คนในชุมชนสามารถที่จะใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นเครื่องตัดสินเพียงอย่างเดียว แต่ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพิจารณาตัดสินและดำเนินการ โดยหน่วยงานรัฐและเอกชนให้การสนับสนุน ทั้งนี้ที่ประชุมได้เสนอแนวทาง ดังนี้

1. แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิม หมายถึง การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนในประเด็นต่างๆที่ได้เสนอไว้ข้างต้นในที่ดินเดิม โดยคงรูปหรืออนุรักษ์สภาพชุมชนเดิมไว้ให้มากที่สุด ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาให้เหตุผลว่าชาวชุมชนต้องการให้มีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในที่ดินเดิม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 76.59 ต้องการให้ปรับปรุงในที่ดินเดิม ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีการอยู่ร่วมกันของชาวไทยมุสลิมและไทยพุทธอย่างสันติ รวมถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการประกอบอาชีพทางทะเล อาทิ ประมง การแปรรูปสัตว์น้ำ การค้าขายอาหารทางทะเล เป็นต้น

2. แนวทางการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ หมายถึง การควบคุม จำกัดขนาด การขยายตัวของชุมชนในปัจจุบันพร้อมทั้งปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในบางปัญหาที่มีความสำคัญเพราะหากปล่อยไว้อาจจะส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนได้และเตรียมตัวก่อนที่จะมีการรื้อย้ายไปอยู่ที่จัดสรรใหม่

ที่ประชุมสัมมนาได้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวางในแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งสองแนวทางและมีความเห็นว่าแนวทางการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิมมีความเป็นไปได้มากที่สุด แต่จะต้องมีการจำกัดขนาดและควบคุมการขยายตัวของชุมชนและรื้อย้ายครัวเรือนบางส่วนที่บุกรุกคูคลองหรือแนวชายหาดริมทะเลเพื่อปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามนโยบายของเทศบาลขณะเดียวกันชุมชนที่ได้รับการปรับปรุง ก็สามารถผนวกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวได้

8.4 ข้อสังเกตเพิ่มเติมจากที่ประชุมสัมมนา

ที่ประชุมสัมมนาได้มีข้อสังเกตสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ดังนี้

1. ปัญหาสำคัญที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนก้าวหน้าเป็นจริงในทางปฏิบัติและเกิดประสิทธิภาพคือ การแก้ไขปัญหามลพิษที่ดินรัฐให้เป็นการครอบครองถูกต้องตามกฎหมายในรูปของการเช่าระยะยาว
2. การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน จะต้องดำเนินการควบคู่กับการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและอื่นๆเพื่อให้ครบวงจรของการพัฒนา

9. การเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนแออัดเก่าแก่เพื่อปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในด้านต่างๆ โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่าง การประชุมสัมมนาคณะกรรมการชุมชน การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชนแออัดจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เป็นแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องเหมาะสมและสามารถดำเนินการได้จริงในทางปฏิบัติ สามารถกำหนดได้เป็น 3 แนวทางคือ แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ และแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ ดังนี้

9.1 แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากที่สุด ได้มีการผลักดันผ่านหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) รวมถึงการเรียกร้องร่วมกับเครือข่ายองค์กรประชาชนต่างๆ อาทิ คณะกรรมการประสานงานสลัม 4 ภาค สมัชชาคนจน เป็นต้น

การอนุรักษ์ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง การรักษาให้คงอยู่หรือคงอยู่ในสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญแต่สามารถให้ประโยชน์หรือพัฒนาได้ ส่วนการปรับปรุง หมายถึง การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในด้านต่างๆ ของชุมชนแต่การปรับปรุงจะต้องอยู่ภายใต้การอนุรักษ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่จะต้องรักษาไว้ ซึ่งประเด็นที่มีความสำคัญและพิจารณาเพื่อการอนุรักษ์ ภายใต้แนวทางดังกล่าวคือ

(1) ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนเก่าแก่เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุประมาณ 40 ปี และที่ตั้งของชุมชนปัจจุบัน ก็เป็นสถานที่ที่ทางราชการได้จัดสรรรองรับผู้อพยพจากแหลมสนอ่อน ตามนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2502

(2) ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มีลักษณะเป็นหมู่บ้านชาวประมงที่รักษารูปแบบหมู่บ้านชาวประมง และชาวประมงขนาดเล็ก มีการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันภายในชุมชน การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม อีกทั้งยังมีมัสยิด อันเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวไทยมุสลิม ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมา

(3) ด้านวิถีชีวิต การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความผูกพันกับการประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก การแปรรูปสัตว์น้ำและการค้าขาย มีความเกี่ยวข้องกับทำเลที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

(4) ชุมชนเก่าแก่งในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมือง ชุมชนเก่าแก่งเป็นแหล่งแรงงานราคาถูกขนาดใหญ่และในทางเศรษฐกิจเป็นชุมชนที่มีบทบาทในการผลิต การประมง การจับสัตว์น้ำและการแปรรูปสัตว์น้ำ มีตลาดขายสินค้าราคาถูกที่ดึงดูดผู้คนทั้งในเขตเทศบาลและพื้นที่ใกล้เคียงให้เข้ามาซื้อขายอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเรียกกันติดปากว่า "ตลาดโก้งโค้ง"

(5) ความคิดเห็นและความต้องการของชาวชุมชนที่ต้องการให้มีการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิม

9.1.1 การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน
จำแนกเป็นประเด็นปัญหาต่างๆ ดังนี้

ด้านที่อยู่อาศัย เน้นการสร้าง ความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเช่าอยู่อาศัยได้ในระยะยาวในราคาเช่าที่เหมาะสม ตามขนาดของที่อยู่อาศัยที่แต่ละครัวเรือนครอบครอง ดังนี้

(1) เจรจาเพื่อขอเช่าที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง โดยชุมชนอาจทำหนังสือสัญญาเช่ากับกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ได้โดยตรงหรือเช่าผ่านทางเทศบาลฯ ในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่จะทำสัญญาเช่ากับกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง

(2) การจัดทำแนวเขตชุมชนที่ชัดเจนเพื่อป้องกัน ควบคุมการบุกรุกและการขยายตัวของชุมชน

การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ การขาดแคลนน้ำดื่มและน้ำใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ในครัวเรือน เป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากในชุมชน ในปัจจุบันชาวชุมชนส่วนใหญ่ ชื้อน้ำประปาเป็นปึกเพื่อใช้ดื่มภายในครัวเรือน และใช้น้ำบาดาลหรือน้ำบ่อเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน อาทิ ชักผ้า อาบน้ำ ซึ่งน้ำบ่อต้นน้ำทางสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุว่าคุณภาพน้ำต่ำและมีการปนเปื้อนของแบคทีเรียไม่สมควรที่จะนำมาใช้ในครัวเรือน ดังนั้น ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ มีดังนี้

(1) ขยายเครือข่ายระบบน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาคให้ทั่วถึง และติดตั้งมิเตอร์ทุกครัวเรือน

(2) จัดระบบประปาชุมชน โดยมีแหล่งน้ำสนับสนุนคือ น้ำบาดาลหรือน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาค ทั้งนี้จะดำเนินการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระบบบริหารและจัดการ

(3) ติดตั้งระบบประปาสาธารณะหรือประปาหยอดเหรียญในจุดต่างๆ ของชุมชนอย่างน้อย 3 จุด

ถนนและทางสัญจรในชุมชน

(1) ปรับปรุงถนนสายหลักภายในชุมชนให้เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กที่ได้มาตรฐาน รถเก็บขยะ รถดับเพลิง และรถพยาบาลสามารถเข้าออกภายในชุมชนได้สะดวก

(2) ถนนสายรองที่ใช้สัญจรภายในชุมชนอาจจะปรับปรุงโดยการยกระดับให้สูงขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การสัญจรภายในชุมชนมีความสะดวก ปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน

น้ำคลองเน่าเสีย ในปัจจุบันน้ำเน่าเสียในคลองลำโรงเกิดจากสาเหตุสำคัญ คือ

(1) โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารและโรงงานขนาดเล็กอยู่ตามแนวคลองลำโรง ปล่อยน้ำเสียที่ไม่ได้ผ่านการบำบัดลงสู่คลองลำโรง

(2) น้ำทิ้งจากครัวเรือน

(3) ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ที่ชุมชนทิ้งลงคลอง ทำให้เกิดการเน่าเสียและมีกลิ่นเหม็น

(4) การก่อสร้างถนนโดยมีการถมคลองและวางท่อระบายน้ำที่สูงกว่าระดับน้ำปกติ ทำให้ปิดกั้นการไหลเวียนของน้ำระหว่างทะเลอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลา ส่งผลกระทบให้ระบบนิเวศน์ของลำน้ำเปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียของคลองลำโรง สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

(1) สร้างเขื่อนกั้นคลื่นและทรายปิดกั้นปากคลองลำโรง เพื่อให้น้ำจากอ่าวไทยสามารถไหลเข้าออกได้ซึ่งจะช่วยป้องกันน้ำเสียจากคลองลำโรงอีกทางหนึ่งและจะเป็นผลประโยชน์ในการเสริมศักยภาพ ทางด้านการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2537)

(2) ขุดลอกปากคลองไม่ให้ตื้นเขิน และขยายแนวคลองให้เรือสามารถเข้าออกได้ (สามารถดำเนินการเป็นโครงการต่อเนื่อง ซึ่งชุมชนและเทศบาลได้เคยดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2537)

(3) การประกาศแนวคลองที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการสร้างที่อยู่อาศัยรุกล้ำแนวคลอง และจะต้องรื้อย้ายครัวเรือนที่สร้างที่อยู่อาศัยรุกล้ำแนวคลองในปัจจุบันด้วย

4) ก่อสร้างท่อระบายน้ำเสียเลียบแนวคลองลำโรงเพื่อรวบรวมน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานต่างๆ และต่อเชื่อมเข้ากับท่อระบายน้ำรวมที่สร้างเลียบตลอดแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ของเทศบาลฯ

ระบบทางระบายน้ำในชุมชน

(1) เชื่อมต่อท่อหรือรางระบายน้ำจากครัวเรือนกับทางระบายน้ำหลักของชุมชน

(2) ปรับปรุงรางหรือท่อระบายน้ำเสียภายในชุมชนเพื่อรวบรวมน้ำเสียและระบายลงท่อระบายน้ำเสียของเทศบาลฯบริเวณแนวคลองลำโรง

การมีไฟฟ้าใช้

(1) ขยายเครือข่ายระบบไฟฟ้าให้ทั่วถึงทุกครัวเรือนโดยให้แต่ละครัวเรือน มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตนเอง

(2) ติดตั้งระบบไฟฟ้าสาธารณะตามแนวถนนสายหลักของชุมชนให้ทั่วถึง และเพียงพอ

การกำจัดขยะ

(1) จัดวางภาชนะรองรับขยะมูลฝอยตลอดตามแนวถนนภายในชุมชน และจะต้องมีการจัดเก็บ เพื่อนำไปกำจัดทุกวัน

(2) องค์กรประชาสัมพันธ์ให้ชาวชุมชนทิ้งขยะมูลฝอยในภาชนะที่ได้จัดเตรียมไว้และห้ามทิ้งขยะลงในคลองลำโรง รวมทั้งการแยกขยะก่อนนำไปทิ้ง

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน

(1) องค์กรและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน เพื่อกระตุ้นและเสริมสร้างจิตสำนึกแก่ชาวชุมชนในการมีส่วนร่วมดูแลและพัฒนาชุมชน

(2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการที่จะเป็นแกนหลักในการดูแลและพัฒนาชุมชน รวมทั้งการติดต่อประสานงานกับชาวชุมชน หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนที่จะเข้ามาพัฒนาชุมชน

(3) การดำเนินการในการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมจะต้องสนับสนุนให้ดำเนินการโดยชุมชนทั้งนี้หน่วยงานของรัฐและเอกชนทำหน้าที่สนับสนุนในรูปแบบต่างๆ อาทิ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เทคนิควิธีการ เป็นต้น

9.1.2 รูปแบบแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

รูปแบบแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากการตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการอนุรักษ์ชุมชนไว้โดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน วิธีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น การส่งสมทางวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันจนเป็นเอกลักษณ์ และชุมชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบชุมชนเมือง การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะปัญหาเชิงกายภาพ เศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การดำเนินการเพื่อตกลงในกรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดินระหว่างชุมชนกับกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์หรือเงินกุ้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อช่วยเหลือในการปรับปรุง ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคอื่นๆภายในครัวเรือนและชุมชน หลังจากนั้นจึงดำเนินการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพในด้านต่างๆ ตามที่ระบุไว้ข้างต้น ทั้งนี้การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนจะต้องมีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนและถูกกำกับภายใต้กรอบแนวทางการอนุรักษ์โดยเคร่งครัด เพื่อให้การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสามารถไปเกื้อหนุนและส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชนโดยรวม นอกจากนี้จะต้องมีการออกมาตรการควบคุมการขยายตัวของชุมชน หรือมาตรการปฏิบัติตามแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

การปฏิบัติตามแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพจะต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่จะต้องมีบทบาทหลักในการผลักดันและดำเนินการ ได้แก่ เทศบาลเมืองสงขลา โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ (พชอ.ต) องค์การชุมชน และชาวชุมชน ส่วนหน่วยงานสนับสนุน ได้แก่ ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง สำนักงานโยธาธิการจังหวัดสงขลา สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา สำนักงานการประปาส่วนภูมิภาคเขต 5 จังหวัดสงขลา ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 12 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนเมือง โครงการ LIFE โครงการ DANCED และควรจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด คอยทำหน้าที่ในการกำกับ ดูแล ให้การดำเนินการเป็นไปตามแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

กล่าวได้ว่าแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมนี้มีความคล้ายคลึงกับโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในที่ดินเดิมของการเคหะแห่งชาติซึ่งเน้นการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางด้าน

กายภาพในด้านต่างๆ อาทิ ทางระบายน้ำ ไฟฟ้า ประปา ถนน เป็นต้น แต่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการปรับปรุงเชิงอนุรักษ์

ตาราง 11 สรุปขั้นตอนการดำเนินงานรูปแบบแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน

ลำดับ	ขั้นตอนดำเนินงาน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1	การตระหนักถึงความสำคัญของแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด, การเคหะแห่งชาติ พชม.
2	การวิเคราะห์ลักษณะปัญหาเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง เทศบาลเมืองสงขลา
3	การตกลงเรื่องกรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดิน	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา การประปาส่วนภูมิภาคเขต 5
4	การจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์หรือเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ	ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 12
5	การดำเนินการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในด้านต่างๆ	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนเมือง พชอ.ต. LIFE DANCED
6	การออกมาตรการควบคุมการขยายตัวของชุมชนหรือมาตรการปฏิบัติตามแนวทาง	องค์กรชุมชน ชาวชุมชน

9.2 แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่

แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ เป็นแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่จะสนองตอบต่อความต้องการเชิงนโยบายที่ต้องการจะนำพื้นที่ไปพัฒนา ปรับปรุงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวโดยรวมของเทศบาลฯ และเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเก่าแก่ที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศบาลเมืองสงขลาและการเคหะแห่งชาติ

แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ หมายถึง การควบคุม จำกัดการขายตัวของชุมชนในปัจจุบันและเตรียมความพร้อมก่อนรื้อย้ายชุมชนเก่าแก่ไปอยู่ที่จัดสรรใหม่บริเวณลำพุดซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ตำบลเขาปูขาว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยห่างจากที่ตั้งชุมชนเดิมประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งในการเตรียมการรื้อย้ายไปอยู่ที่จัดสรรใหม่นี้ทางเทศบาลฯ และการเคหะแห่งชาติได้จัดตั้งชุมชนใหม่ชื่อ “โครงการหมู่บ้านประสานสุข” พร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อมชุมชนใหม่ทั้งระบบ ตั้งแต่ที่อยู่อาศัย ถนนลาดยางที่ได้มาตรฐานภายในชุมชน ระบบระบายน้ำทิ้ง บ่อน้ำบาดน้ำเสีย ระบบไฟฟ้า ประปา บริเวณที่เก็บมูลฝอยรวมภายในชุมชน บริเวณที่ตากปลา (เพื่อส่งเสริมอาชีพของชุมชน) การจัดสร้างอาคารขายสินค้าพื้นเมือง (ปลาเค็ม กุ้งแห้ง เป็นต้น) และระบบสาธารณูปการอื่นๆ เช่น สถานีตำรวจ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กฯ การจัดระเบียบและความเป็นอยู่ในชุมชนใหม่และการติดตามหลังการรื้อย้าย อย่างไรก็ตามการดำเนินการของเทศบาลฯ ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา จะถูกต่อต้านจากชาวชุมชนที่ไม่ต้องการรื้อย้ายไปที่จัดสรรใหม่ โดยให้เหตุผลสำคัญว่าการโยกย้ายไปอยู่ที่จัดสรรใหม่จะทำให้ประสบกับปัญหาการประกอบอาชีพ ที่ตั้งชุมชนอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรมปลาป่นและปลากระป๋อง ซึ่งส่งกลิ่นเหม็นรบกวนชาวชุมชนตลอดเวลา มีการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานลงสู่ทะเลอาจจะส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กบริเวณชายฝั่งได้ การไม่มั่นใจในสิทธิ์การอยู่อาศัยและการครอบครองที่อยู่อาศัยว่าเมื่อเมืองมีการพัฒนาและเจริญเติบโตขึ้นชาวชุมชนจะไม่ถูกไล่รื้ออีก

แนวทางนี้จะคำนึงถึงประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะต้องจัดระบบใหม่ทั้งระบบ ขณะเดียวกันประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อาทิ สถานที่ทำงาน อาชีพเสริม วิถีการดำรงชีวิต เป็นต้น จะต้องถูกพิจารณาควบคู่ไปด้วยกันกับการรื้อย้าย เพราะการรื้อย้ายหากดำเนินการไปโดยไม่สามารถตอบสนองต่อการแก้ปัญหาความต้องการของชุมชนและสอดคล้อง

กับวิถีชีวิตแล้ว อาจจะมีผลกระทบต่อเมืองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ/หรือเกิดการอพยพเข้ามาบุก
รุกตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ ในเขตเมือง กลายเป็นปัญหาชุมชนแออัดต่อไป

รูปแบบแนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่

รูปแบบแนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่จะต้องเริ่มต้นจากการเผยแพร่
ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบาย โครงการที่ต้องการพัฒนา โดยระบุถึงเหตุผล วัตถุประสงค์และ
ความจำเป็นในการรื้อย้าย การตกลงในเรื่องกรรมสิทธิ์การครอบครองที่อยู่อาศัยในที่จัดสรรใหม่
ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการเช่าระยะยาว การตกลงในเรื่องเงินอุดหนุนการโยกย้ายและก่อสร้างที่
อยู่อาศัย อัตราการผ่อนชำระค่าที่ดินและค่าพัฒนาที่ดินกับการเคหะแห่งชาติหรือสถาบันการเงิน
การสำรวจสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความต้องการอื่นๆ ของประชาชน
เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการบริหารจัดการโครงการชุมชนใหม่ต่อไป ระหว่างนี้หากจะต้องใช้ระยะ
เวลานานก็จะต้องมีการออกมาตรการควบคุม จำกัดการขยายตัวของชุมชนพร้อมทั้งปรับปรุง
สิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาวของชุมชนปัจจุบัน
อาทิ การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ การกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น เมื่อตกลงกันได้ในเรื่องกรรมสิทธิ์
การครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัยได้แล้ว ก็จะมีการจัดเตรียมโครงการและดำเนินการก่อสร้าง ได้
แก่ การวางผัง แบบแปลน รายละเอียดของโครงการ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ
ด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการเพื่อดำเนินการ และการเตรียมการเข้าอยู่อาศัย การบริหารจัดการ
การโครงการชุมชนใหม่ การติดตามตรวจสอบและประเมินผล

การปฏิบัติตามแนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่มีหลายหน่วยงานที่เข้า
มาเกี่ยวข้องได้แก่ การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด
สงขลา (อบจ.) สำนักงานที่ดินจังหวัดสงขลา อำเภอเมืองสงขลา เทศบาลเมืองสงขลา องค์การ
บริหารส่วนตำบลเขารูปช้าง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดสงขลา สำนักงานการประดม
ศึกษาจังหวัดสงขลา สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา สำนักงานการประปาส่วนภูมิ
ภาคเขต 5 จังหวัดสงขลา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้
โครงการ LIFE โครงการ DANCED ศูนย์พัฒนาอาชีพ องค์การชุมชน และชาวชุมชน

แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่นี้ จะคล้ายคลึงกับโครงการจัดหาที่อยู่
ใหม่ของการเคหะแห่งชาติ ในรูปของการย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) ซึ่งดำเนิน
การเสร็จแล้วหลายชุมชน อาทิ โครงการร่มเกล้า 1-6 โครงการสุวรรณประสิทธิ์ 3 โครงการแก้ว
นิมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ตาราง 12 สรุปขั้นตอนดำเนินการรูปแบบแนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่

ลำดับ	ขั้นตอนดำเนินงาน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1	การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านนโยบาย โครง การที่ต้องการพัฒนาและดำเนินการ	การเคหะแห่งชาติ พชม. อบจ.จังหวัดสงขลา
2	การตกลงเรื่องกรรมสิทธิ์การครอบครองที่อยู่ อาศัยในที่จัดสรรใหม่	เทศบาลเมืองสงขลา อำเภอเมืองสงขลา
3	การตกลงในเรื่องเงินอุดหนุนการโยกย้ายและ อัตราผ่อนชำระ	อบต.เขารูปช้าง รพช.จังหวัดสงขลา
4	การสำรวจสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความต้องการอื่นๆ	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา การประปาส่วนภูมิภาคเขต 5
5	การออกมาตรการควบคุมและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ชุมชนที่จำเป็นในชุมชนเดิม	สำนักงานที่ดินจังหวัดสงขลา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สงขลา
6	การจัดเตรียมโครงการและดำเนินการก่อสร้าง - การวางผัง - แบบแปลน - รายละเอียดโครงการ - การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การเตรียมการเข้าอยู่อาศัย	สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สงขลา ศูนย์พัฒนาอาชีพ พชอ. LIFE, DANCED องค์กรชุมชน ชาวชุมชน
7	การบริหารและจัดการชุมชนใหม่	
8	การติดตามตรวจสอบและประเมินผล	

9.3 แนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่

แนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ เป็นแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ผู้วิจัยได้ประยุกต์และแบบผสมผสานระหว่างแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน กับแนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ โดยเน้นการประสานผลประโยชน์ทางด้านที่ดิน (Land Sharing) เป็นการ จัดสรร และแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างความต้องการของชาวชุมชนกับนโยบายของทางเทศบาลฯ โดยนำที่ดินส่วนหนึ่งไปพัฒนาและปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามนโยบายของเทศบาลฯ และจัดสรรที่ดินอีกส่วนหนึ่งให้กับชาวชุมชนได้อยู่อาศัย ในที่นี้คือ ที่ดินที่ครัวเรือนในกลุ่มที่ 1 อยู่อาศัย จะนำไปพัฒนาและปรับปรุงเพื่อตอบสนองเชิงนโยบายของเทศบาล และที่ดินที่ครัวเรือนในกลุ่มที่ 2 อยู่อาศัย (ภาพประกอบ 2) จะนำไปจัดสรรเพื่อรองรับผู้อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเก่าแก่ง พร้อมทั้งจัดระบบเพื่อควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน แนวทางนี้จะสอดคล้องกับผลการวิจัยของของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2537) ที่ได้ศึกษาการจัดทำแผนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติบริเวณ แหล่งสมิหลา หาดเก่าแก่ง เกาะหนูและเกาะแมว และเสนอให้นำพื้นที่ในกลุ่มที่ 1 สร้างเป็นสวนสาธารณะ และนำพื้นที่ในกลุ่มที่ 2 จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัย

แนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ นี้จะมีเรื่องกองทุนสงเคราะห์ที่ให้ระยะยาวและดอกเบี้ยต่ำเพื่อที่อยู่อาศัยที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐและการสนับสนุนของชุมชนเองอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อที่จะกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน รวมทั้งการใช้มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

รูปแบบแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่

รูปแบบแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ จะต้องเริ่มต้นด้วยการเผยแพร่ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ การเจรจาต่อรองหรือตกลงในเรื่องกรรมสิทธิ์ ระยะเวลาในการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยมีหน่วยงานรัฐเข้ามาเป็นตัวกลางในการเจรจาต่อรอง หลังจากนั้นจะเป็นการศึกษาผังการก่อสร้างและสัดส่วนการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่ชุมชนจะได้รับ ภายหลังจากการกันพื้นที่สำหรับการก่อสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆภายในชุมชน ได้แก่ ถนนและทางสัญจรภายในชุมชน ระบบทางระบายน้ำทิ้ง ระบบไฟฟ้า ประปา การกำจัดมูลฝอย และภายนอกชุมชน ได้แก่ การขุดลอกและขยายแนวคลองลำโรง การสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันคลื่นทรายปิดกั้นปากคลองลำโรง (ดูรายละเอียดข้อ 9.1.1) และอาจเพิ่มเติมสร้างร้านค้าขายสินค้าพื้น

เมืองทางทะเล อาทิ กุ้งแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์เพื่อที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค สาธารณูปการอื่นๆ ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และผ่อนส่งระยะยาวรวมถึงสัดส่วนการสมทบเงินกองทุนของชุมชน การจัดเตรียมโครงการและการดำเนินการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ได้แก่ การวางผัง แบบแปลน การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการเตรียมการเข้าอยู่อาศัย การบริหารจัดการชุมชนใหม่ การออกมาตรการทางกฎหมาย เพื่อกำหนดพื้นที่เป็นเขตป้องกันและควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อม การติดตามตรวจสอบและประเมินผล

อย่างไรก็ตามในระหว่างที่ดำเนินการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ สาธารณูปโภค สาธารณูปการและอื่นๆจะต้องมีการจัดที่อยู่อาศัยรองรับชั่วคราวให้กับชาวชุมชนด้วย

การปฏิบัติตามแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ จะมีหน่วยงานที่จะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ได้แก่ การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง เทศบาลเมืองสงขลา สำนักงานโยธาธิการจังหวัดสงขลา สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา สำนักงานการประปาส่วนภูมิภาคเขต 5 จังหวัดสงขลา ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 12 โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ โครงการ LIFE โครงการ DANCED ศูนย์พัฒนาอาชีพ องค์กรชุมชน และชาวชุมชน

แนวทางนี้จะคล้ายคลึงกับโครงการของการเคหะแห่งชาติ โดยการประสานผลประโยชน์ทางด้านที่ดินและการนำที่ดินส่วนที่ได้การจัดแบ่งไปปรับปรุงโดยการรื้อและสร้างใหม่ในที่ดินเดิม ซึ่งจุดเด่นที่สำคัญของแนวทางนี้ก็คือการปรับปรุงชุมชนใหม่ทั้งระบบแต่ไม่ต้องรื้อย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้ง่ายต่อการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาว โครงการที่การเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการไปแล้วมีหลายชุมชน อาทิ โครงการคลองเตย 70 ไร่ โครงการวัดลาดบัวขาว โครงการชอยสินน้ำเงิน เป็นต้น

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้เสนอทั้ง 3 แนวทางคือ แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ และแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ จะมีรายละเอียดในการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป แต่ในภาพรวมทั้ง 3 แนวทาง จะประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง เน้นการประสานความร่วมมือในการดำเนินการในลักษณะพหุภาคี กล่าวคือ จะเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ประการที่สอง การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรชุมชน ในทุกระดับของการดำเนินการ และประการที่สาม ได้เสนอแนวทางและรูปแบบการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ชัดเจน ต่อเนื่องครบวงจรและเชื่อมโยงเป็นระบบ อย่างไรก็ตามการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

ล้อมทางกายภาพ จะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ อาทิ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มออมทรัพย์ การส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้เสริม การฝึกอบรมอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มเยาวชน เป็นต้น จึงจะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตาราง 13 สรุปขั้นตอนดำเนินงานรูปแบบแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่

ลำดับ	ขั้นตอนดำเนินงาน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1	การเผยแพร่ ชี้แจงวัตถุประสงค์การปรับปรุงผังชุมชนใหม่	การเคหะแห่งชาติ พชม. กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง
2	การเจรจาหรือต่อรองเรื่องกรรมสิทธิ์และระยะเวลาการครอบครองที่อยู่อาศัย	เทศบาลเมืองสงขลา โยธาธิการจังหวัดสงขลา
3	การศึกษาผังการก่อสร้างและสัดส่วนการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่ชุมชนจะได้รับ	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสงขลา การประปาส่วนภูมิภาคเขต 5
4	การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์เพื่อที่อยู่อาศัยและอื่นๆ/สัดส่วนการสทบเงินกองทุนของชุมชน	ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 12 ศูนย์พัฒนาอาชีพ
5	การจัดเตรียมโครงการและดำเนินการก่อสร้าง - การวางผัง - แบบแปลน - รายละเอียดโครงการ - การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การเตรียมการเข้าอยู่อาศัย	พชอ.ต. LIFE DANCED องค์กรชุมชน ชาวชุมชน
6	การบริหารจัดการชุมชนใหม่	
7	การรอกมาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม	
8	การติดตามตรวจสอบและประเมินผล	

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ดำเนินวิธีการวิจัยโดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม บทบาทและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดและได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน คู่สมรสหรือตัวแทนครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างตามแบบสอบถามที่ได้สร้างขึ้น นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาในด้านต่างๆมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS/PC⁺ รวมทั้งการประชุมสัมมนาคณะกรรมการชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและระดมความคิดเห็น เสนอแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย

จากการศึกษาพบว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพศชายและเพศหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน แต่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ทั้งหมดมีสัญชาติและเชื้อชาติไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและมีช่วงอายุอยู่ในวัยทำงาน (20-59 ปี) ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีชื่อในทะเบียนบ้านในครัวเรือนที่อยู่อาศัย มีใบแจ้งเกิดและได้รับสูติบัตร และได้รับการการศึกษาในระดับประถมศึกษา

2. สภาพทางด้านสังคม

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในชุมชนระหว่าง 30-40 ปี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดสงขลา อาศัยอยู่ในอำเภออื่นๆในจังหวัดสงขลา ก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชนสาเหตุที่เข้ามาอยู่อาศัยเนื่องจากญาติหรือคนรู้จักชวนและตั้งแต่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนจะถูกหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงคือ เทศบาลเมืองสงขลา มาไล้รื้อระหว่าง 4-7 ครั้งมากที่สุด เหตุผลสำคัญในการไล้รื้อที่กลุ่มตัวอย่างรับทราบคือ ที่ตั้งชุมชนบุกรุกที่ดินรัฐและต้องการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

3. สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพบว่า ผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป อาทิ รับจ้างแกะปลา ทำปลาเค็ม ก่อสร้าง เป็นต้น และมีสถานที่ทำงานในเขตเทศบาล โดยใช้เวลาในการเดินทางจากที่พักถึงที่ทำงานหรือโรงเรียนระหว่าง 0-30 นาที เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปกลับระหว่างที่พักถึงที่ทำงานหรือโรงเรียนวันละไม่เกิน 10 บาท พาหนะที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ รถโดยสารประจำทาง รองลงมาไม่ต้องใช้พาหนะในการเดินทาง และเมื่อพิจารณาถึงรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนโดยนำรายได้ของทุกคนในครัวเรือนมารวมกันพบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 2,001-4,000 บาท รายจ่ายหลักของครัวเรือนจะเป็นค่าอาหาร ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมและมีหนี้สิน โดยจะกู้ยืมเงินนอกระบบจากเจ้านี่เงินกู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาฐานะทางเศรษฐกิจโดยพิจารณาจากเครื่องอำนวยความสะดวกพบว่าส่วนใหญ่มีเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือน ที่มีมากที่สุดจะเป็นเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน อาทิ พัดลม หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เต้าแก๊ส เป็นต้น

4. สภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม

4.1 สิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว มีขนาดที่อยู่อาศัยระหว่าง 20-39 ตรม. และเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยมากกว่าผู้เช่า นอกจากนี้ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่จะเคยและไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่จะเคยปรับปรุงประมาณ 1 ครั้ง สาเหตุสำคัญที่ปรับปรุงเนื่องจากชำรุดทรุดโทรมหรือเก่ามากแล้ว ในกรณีที่ไม่เคยปรับปรุงเนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอ และเห็นว่าสิ่งที่แสดงถึงความมั่นคงในที่อยู่อาศัยคือ การมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน

4.2 สิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้น้ำบาดาลมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือน น้ำดื่มจะซื้อน้ำประปาเป็นปี๊บในราคาปี๊บละ 3-6 บาท จ่ายค่าน้ำเฉลี่ยเดือนละ 101-200 บาท การใช้ไฟฟ้าจะมีมิเตอร์เป็นของตนเองและจ่ายค่าไฟฟ้าเฉลี่ยเดือนละ 201-300 บาท ส่วนใหญ่มีท่อหรือรางระบายน้ำที่ต่อเข้ากับระบบระบายน้ำของชุมชน หรือแหล่งทางระบายน้ำของชุมชนโดยตรง ส่วนใหญ่จะมีการจัดเก็บมูลฝอยในครัวเรือนแล้วโดยจะนำมูลฝอยไปทิ้งทุก 2-3 วัน/ครั้ง สถานที่ทิ้งประจำคือ จุดทิ้งชุมชน ซึ่งทางเทศบาลจะมาจัดเก็บทุก 1-2 วัน/ครั้ง ส่วนการ

เข้าออกชุมชนที่อยู่อาศัยใช้เป็นเส้นทางหลักส่วนใหญ่เป็นทางเดินดิน แต่ฤดูฝนน้ำอาจท่วมซึ่งนอกจากนี้พบว่าชุมชนยังไม่มีระบบการป้องกันอัคคีภัย ดังจะเห็นได้จากที่แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ยังไม่มีอุปกรณ์ดับเพลิง และครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีส้วมใช้เป็นของตนเองในครัวเรือน ในกรณีที่เจ็บป่วยไม่สบายจะเข้ารับการรักษาโรงพยาบาลของรัฐที่อยู่ใกล้ชุมชน ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ภายในที่อยู่อาศัยของครัวเรือนตัวอย่างมีแมลงและสัตว์นำโรคที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ที่พบมากที่สุดได้แก่ แมลงสาบ หนูและแมลงวัน ส่วนใหญ่มีการกำจัดด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ ยาเบื่อหนูที่ได้รับแจกจากทางเทศบาล ยาฆ่าแมลงที่สามารถหาซื้อได้ตามร้านขายของชำทั่วไป เป็นต้น

5. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน ในภาพรวมพบว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาความถี่ในการเข้าร่วมส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง ยกเว้นในบางกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการก่อสร้างส้วมสาธารณะและการขุดลอกคลองลำราง ที่ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าร่วม วิธีการเข้าร่วมส่วนใหญ่เข้าร่วมโดยใช้แรงงานมากกว่าวิธีการอื่นๆ

6. ปัญหาที่สำคัญของชุมชน

ปัญหาที่พบในชุมชนอาจสรุปได้ 3 ประเด็นหลักคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ ปัญหาที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ การกำจัดมูลฝอย ถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขัง น้ำคลองเน่าเสีย กลิ่นเหม็นจากมูลฝอยทางระบายน้ำและน้ำคลอง การระบายน้ำ ไฟฟ้า การถ่ายอุจจาระบนชายหาด (3) ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาเสียงดัง การขาดความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม ฝุ่นละออง การขาดที่ว่างสาธารณะ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ครัวเรือนตัวอย่างให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง เรียงตามลำดับ ดังนี้ ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ถนนแคบขรุขระและน้ำท่วมขัง น้ำคลองเน่าเสีย กลิ่นเหม็นจากมูลฝอยทางระบายน้ำและน้ำคลอง การระบายน้ำ ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรม การกำจัดมูลฝอย ไฟฟ้า และปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้

แก่ ปัญหาความยากจน อาชีพไม่มั่นคง การว่างงาน การมีวัสดุสิ่งเสพติด ทะเลาะวิวาท การแพร่กระจายของโรคเอดส์ และการศึกษาของเด็กและเยาวชน

7. กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นคือ ข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรดำเนินการโดยให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าระยะยาว พร้อมทั้งปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิม ทั้งนี้ควรให้องค์กรชุมชนมีบทบาทหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน และส่วนใหญ่เห็นว่าจะต้องมีการพัฒนาและเสริมสร้างองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งในรูปแบบต่างๆ อาทิ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอก การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่างๆของชุมชน

8. แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาสามารถกำหนดแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็น 3 แนวทางคือ แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน แนวทางการควบคุมและจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ และแนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ ภายใต้แนวทางดังกล่าวจะมีรูปแบบในการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป แต่ทว่ารูปแบบในการดำเนินการทั้ง 3 แนวทางนี้ จะเน้นการประสานความร่วมมือในการดำเนินการในลักษณะพหุภาคี และเน้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้เพื่อให้การจัดการสิ่งแวดล้อมมีความสมบูรณ์มากที่สุดจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม อาทิ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนเพื่อที่อยู่อาศัย การฝึกอบรมอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

การอภิปรายผลการวิจัย

1. การเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

การศึกษาเพื่อการเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด ควรจะมีการกำหนดทางเลือกในการดำเนินการไว้หลายๆแนวทาง เพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ได้มีโอกาสเลือกในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่เห็นว่ามีเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน มีความเหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุด เนื่องจากชุมชนเก่าแก่มากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการอนุรักษ์และปรับปรุงปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆในที่ดินเดิม การรื้อย้ายชุมชนไปอยู่ที่จัดสรรใหม่ ในทางสังคมความเป็นชุมชนต้องแตกสลายลง ชุมชนแออัดเป็นส่วนเดียวของสังคมเมืองที่ยังคงสามารถดำรงรักษาวิถีชีวิตแห่งการดำเนินชีวิตเช่นสังคมชนบทไว้ได้มากที่สุด มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูล มีกิจกรรมประเพณีร่วมกันของชุมชนตามเงื่อนไขและโอกาสต่างๆ การรื้อย้ายจะทำให้คุณค่าเหล่านี้อันเป็นรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมจะต้องถูกทำลายให้สูญสลายพร้อมกับการเปิดรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากว่าการรื้อย้ายเป็นไปโดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนไม่ยินยอมพร้อมใจ ก็จะทำให้เกิดการขายกรรมสิทธิ์การอยู่อาศัยในที่จัดสรรใหม่ให้กับกลุ่มชนชั้นกลางในท้องถิ่น แล้วอพยพเร่ร่อนไปหาที่เช่าราคาถูกในเขตเมืองหรือไม่ก็บุกรุกที่ดินว่างเปล่าต่อไป ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ John, et al. (1992) ที่ได้ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการไล่ที่และการรื้อย้ายชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาชุมชนโรงหมู คลองเตย ซึ่งเป็นชุมชนที่กำลังประสบกับปัญหาการไล่ที่ พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 73 ไม่ต้องการรื้อย้ายชุมชนไปอยู่ที่อื่น และถ้าหากต้องรื้อย้ายจริงๆก็ต้องการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินแบบถาวรใกล้ๆชุมชนเดิม นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้ศึกษาในรายละเอียดของโครงการจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ที่ดำเนินการเสร็จสมบูรณ์แล้วของการเคหะแห่งชาติ โดยศึกษาโครงการร่มเกล้า 1 พบว่าในช่วงระยะเวลา 7 เดือน นับตั้งแต่รื้อย้ายไปอยู่ที่จัดสรรใหม่ ผู้อยู่อาศัยเกินร้อยละ 50 ได้มีการขายกรรมสิทธิ์แก่บุคคลอื่นแล้วกลับไปบุกรุกเกิดเป็นชุมชนแออัดขนาดเล็กต่อไป

ในทางเศรษฐกิจการดำรงอยู่ของชุมชนแออัดได้มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาเมือง ซึ่งระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาเมืองมีลักษณะเป็น 2 ภาคที่แตกต่างกันชัดเจนแต่ก็เติบโตควบคู่กันไป ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดที่ส่วนใหญ่อยู่ในระบบเศรษฐกิจนอก

ระบบได้ผลิตสินค้าและร่วมกระบวนการผลิตสินค้าและบริการสำหรับผู้อยู่อาศัยในเมืองโดยการเป็นแรงงานราคาถูก การผลิตสินค้าในครัวเรือน ฯลฯ อาศัยการผลิตในภาคที่เป็นช่องว่างของเศรษฐกิจ อันได้แก่ ช่องว่างทางเทคโนโลยีที่เครื่องจักรทำแทนคนไม่ได้ ช่องว่างทางการตลาด ช่องว่างทางระบบการเงิน ช่องว่างทางรายได้ที่ผู้บริโภคมีกำลังซื้อต่ำ เป็นต้น ซึ่งถือว่าการเสริมระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการให้มีความสมดุล ชุมชนแออัดกับเมืองจึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกันตลอดเวลา และเป็นที่อยู่อาศัยราคาถูกในเขตเมืองที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งงานและการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยในชุมชน (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, ฝ่ายข้อมูลเผยแพร่, 2535 : 18-19)

ในทางสิ่งแวดล้อมการตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการรับรองสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชนจะมีผลต่อโดยตรงต่อความกระตือรือร้นและเป็นแรงจูงใจให้ผู้อยู่อาศัยได้ทุ่มเททรัพยากรของตนเองในการรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน (HABITAT, 1981 : 14) การรื้อย้ายจะทำลายพลังสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในกระบวนการพัฒนาของชุมชนในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ในการร่วมมือกันเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนและส่งผลเชื่อมโยงต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมของเมือง

ในขณะที่แนวทางการปรับปรุงผังชุมชนใหม่แม้ว่าจะมีจุดเด่นอยู่ที่ไม่ต้องรื้อย้ายไปจากที่เดิม เพียงแต่รื้อชุมชนแล้วจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ จะทำให้สามารถปรับตัวได้ง่ายและรวดเร็วต่อสภาพแวดล้อมใหม่ แต่ก็อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้อยู่อาศัยในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ได้ และมีความยุ่งยากในการดำเนินการ เนื่องจากในระหว่างการก่อสร้างชุมชนใหม่จะต้องจัดหาสถานที่รองรับชั่วคราวให้กับผู้อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน เกิดความซ้ำซ้อนทั้งในด้านการจัดการและงบประมาณ

อาจมีผู้โต้แย้งได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชนจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดชุมชนแออัดมากขึ้นในเทศบาลเมืองสงขลา ในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า เทศบาลฯจะต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (Reactive) และเชิงรุก (Proactive) ควบคู่กับการนำมาตรการทางกฎหมายมาใช้ในการควบคุม ป้องกันอย่างเคร่งครัด อาทิ การจัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่จำเป็นในชุมชนต่างๆอย่างทั่วถึง การกำหนดแนวเขตหรือขอบเขตที่ดินประเภทต่างๆในเขตเทศบาลฯโดยเฉพาะแนวเขตที่สาธารณะและจัดให้มีการควบคุมดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันการบุกรุกที่ดินอย่างผิดกฎหมาย การกำหนดมาตรฐานที่อยู่อาศัยที่

เหมาะสมในเขตเทศบาลเพื่อป้องกันความแออัดและเสื่อมโทรมที่เกิดจากการไม่ได้มาตรฐาน และการปล่อยปละละเลยของเจ้าของที่อยู่อาศัย การประกาศผังเมืองรวม ผังเมืองเฉพาะ เป็นต้น ก็จะสามารถป้องกันการขยายตัวของชุมชนแออัดได้ และหากวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของชุมชน แออัดโดยเชื่อมโยงกับปัญหาชุมชนแออัดโดยรวมแล้วพบว่าชุมชนแออัดเป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและการแก้ไขปัญหาในระดับชาติ ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับนี้ ได้แก่ การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชนบท เพื่อยกระดับฐานะทาง เศรษฐกิจของคนในชนบทและลดแรงผลักดันในพื้นที่ การส่งเสริมและกระจายระบบการศึกษาให้ทั่วถึงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากร การกำหนดแนวนโยบายการพัฒนาเมืองหลักและ เมืองรองในภูมิภาค และการปฏิรูปการถือครองที่ดิน ทั้งนี้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง คือ รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญกับปัญหา โดยคำนึงถึงความชัดเจนและต่อเนื่องในการแก้ไข ปัญหาภายใต้แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน พบว่าครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยเข้าร่วมเป็นบางครั้งมากที่สุด วิธีการเข้าร่วมก็จะมีลักษณะคล้ายๆกันในทุกกิจกรรม กล่าวคือส่วนใหญ่เข้าร่วมโดยให้แรงงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของเสาวภา ชลารัตน์ (2540 : 189-190) ที่ได้ศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช พบว่าครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมค่อนข้างสูง ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นบางครั้ง เข้าร่วมโดยใช้แรงงานมากกว่าวิธีการอื่นๆ และชุมชนที่มีการบริหารและพัฒนาชุมชนในรูปคณะกรรมการชุมชน ครัวเรือนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูงกว่าชุมชนที่ไม่มีคณะกรรมการชุมชน กิจกรรมสิ่งแวดล้อมจะอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีความคิดในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกันในรูปของการพัฒนา แต่จากผลการวิจัยของสุพล เลิศสกุลจินดา (2535 : 99) ที่ได้ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของประชาชนและองค์กรประชาชนในการพัฒนาชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมนานๆครั้งหรือไม่ทำ ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากนัก และกิจกรรมการพัฒนานั้นก็ไม่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและการจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเป็นกุญแจที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆระดับของการดำเนินการนับตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเสนอแนะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ การปฏิบัติการ การติดตามตรวจสอบและประเมินผล ภายใต้เงื่อนไขที่มีลักษณะเป็นพหุภาคีซึ่งแตกต่างจากการดำเนินการที่ผ่านมา ที่หน่วยงานรัฐมักจะนำเอาการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเพียงเครื่องมือในการให้ประชาชนเข้าร่วม หรือสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการของรัฐเท่านั้น อย่างไรก็ตามเงื่อนไขที่มีลักษณะเป็นพหุภาคีนั้น ชุมชนอาจจะเสียเปรียบในการเข้าร่วมช่วงแรกๆ เนื่องจากขีดจำกัดบางประการ อาทิ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่เท่าเทียมกัน เทคนิควิธีการ ประสบการณ์ในการเจรจาต่อรอง เป็นต้น องค์กรพัฒนาเอกชนจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ สนับสนุนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ ความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ผลการศึกษาวิจัยเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดได้นำไปใช้ในการวางแผนและการพัฒนาชุมชนแออัด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปสู่การดำเนินการ

การศึกษานี้ได้เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินการใน 3 แนวทาง ซึ่งการพิจารณาเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งไปประยุกต์ใช้ในชุมชนแออัดอื่นๆจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในทุกระดับของการตัดสินใจ ความสอดคล้องและเป็นไปได้ในเชิงนโยบาย แผน แผนงาน และโครงการ ของหน่วยงานในระดับต่างๆทั้งในระดับชาติ ระดับเมือง และระดับท้องถิ่น ที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงและผันแปรตามสถานการณ์ทางการเมือง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปในเรื่องแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 ควรมีการศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญรวมถึงการศึกษาแนวทางมาตรการสนับสนุนที่เหมาะสมของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

2.2 ควรมีการศึกษาระบบการและกลไกในการประสานงานเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบพหุภาคี

2.3 ควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ในเชิงนโยบายและแผนงานที่จะสามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดในระดับชาติ ระดับเมืองและระดับพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาชุมชนแออัดอาจจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต หากว่าไม่มีการเตรียมการเชิงรุกเพื่อป้องกันการขยายตัวของชุมชนแออัดพร้อมๆไปกับการแก้ไขปัญหาที่ดำรงอยู่จริงในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

การเคหะแห่งชาติ. 2540. การปรับปรุงชุมชนแออัดในภูมิภาค. กรุงเทพฯ.

_____. ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด. 2535. รายงานผลการสำรวจชุมชนแออัด.

กรุงเทพฯ : เจ็ดสิบสองการพิมพ์.

_____. ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย. 2534. การปรับปรุงชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ :

ประมวลศิลป์.

การปกครอง, กรม. ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น. ม.ป.ป. “การปรับปรุงชุมชนแออัด”, ใน แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง, 1-23. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์

กลุ่มศึกษาปัญหาสังคม. 2527. “งานพัฒนาสังคมในกรุงเทพ”, ใน สภาพสถิติสังคม, หน้า 115-134,

กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์

เกษม จันทร์แก้ว. 2530. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คณะกรรมการประสานงานสลัมสี่ภาค. 2535. ทิศทางชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2539ก. แผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544). กรุงเทพฯ : เม็ดทราย
พรินติ้ง.

_____. 2539ข. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.

2540- 2544). กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพรินติ้ง.

โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้. 2540. "ชุมชนแออัดในเทศบาลเมืองสงขลา", ใน เอกสาร
ประกอบการสัมมนาเรื่องแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง 7 - 8 มกราคม 2540
ณ โรงแรมพาววิลเลียน จ. สงขลา. หน้า 1-2. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง.

จันทิมา ฉัตร์ไทยสิทธิกุล. 2529. "การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแออัดกรุงเทพ
มหานคร", วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผน
ภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (สำเนา)

จิตรา วีรบุรินทร์. 2532. "ชุมชนเมือง", ใน สังคมและวัฒนธรรม, หน้า 365-400. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชมชื่น จันทรสมบุญ. 2538. "การศึกษาการวางแผนเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชน
แออัดริมคลองในกรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. (สำเนา)

ดำรงค์ ฐานดี. 2520. "แหล่งเสื่อมโทรมในเมืองการศึกษานครบาลในประเทศไทย", ใน ปัญหา
กรุงเทพฯ., หน้า 134-139. กรุงเทพฯ : วชิรินทร์การพิมพ์.

ทองสุข ชันทอง. 2520. นิเวศวิทยาเมือง. กรุงเทพฯ : วชิรินทร์การพิมพ์.

เทศบาลเมืองสงขลา. 2534. รายละเอียดการโยกย้ายชุมชนเก่าสง. สงขลา.

_____. 2537. โครงการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับสรุประเบียบและนโยบายบริหารชุมชน. สงขลา.

_____. กองสวัสดิการสังคม. 2539. "สรุปผลการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาชุมชนแออัด", สาร
ชุมชน. 3(มกราคม-เมษายน 2539), 1-6.

ธัญวัฒน์ นันทธนะวานิช. 2538. “การพัฒนาโดยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษาโครงการพัฒนาที่ราบสูงสามหมื่น”. วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต(เกษตรศาสตร์) สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (สำเนา)

บุญธรรม กิจปรีดา และ ศุภชัย ศุภวีวรรณ. 2518. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของประชาชนใน
สลัมมักกะสัน. กรุงเทพฯ : ประชาชน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และ ชอบ เข้มกลัด. 2533. “องค์กรประชาชนกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่
อาศัยของคนจนเมือง”, ใน คุณภาพชีวิตของคนเมืองหลวง : เอกสารการประชุม
ประจำปีครั้งที่ 1 ระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีนาคม
2533. หน้า 511-561. อรพินท์ สิงห์เดช บรรณาธิการ. นครปฐม : สถาบันการพัฒนา
สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2538. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

พรรณงาม เจ้าธรรมสาร และ พิชยา แสงคง. ม.ป.ป. “ร่างรายงานการศึกษาวិวัฒนาการชุมชน
แออัดและองค์กรชุมชน กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมืองสงขลา”. นครศรีธรรมราช :
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (สำเนา)

พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2511

พัฒนาที่อยู่อาศัย, มูลนิธิ. 2534. “ปัญหาการรื้อย้ายชุมชนเก่าแก่”. สงขลา. (สำเนา)

_____. ฝ่ายข้อมูลเผยแพร่. 2535. สลัม : คนสลัมกับการต่อสู้เพื่อบ้าน. กรุงเทพฯ : เทพรัตน์เพรส.

ไพบลีย์ ช่างเรียน. 2516. การปกครองมหานคร. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.

มณีรัตน์ มิตรปราสาท. 2539. "การก่อตัวขององค์การประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน
กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง", วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (สำเนา)

มหาดไทย, กระทรวง. เทศบาลนครกรุงเทพ. 2505. การปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมบริเวณหน้า
กรมทางหลวงแผ่นดิน. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2525. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : อักษร
เจริญทัศน์

โรจน์จรรย์ ด่านสวัสดิ์. 2539. "ความหมายและแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม". สงขลา :
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)

ศิริโรจน์ ชาวปากน้ำ. 2532. "การศึกษาและวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการผัง
เมือง การควบคุมการใช้ที่ดินและอาคารสำหรับพัฒนาชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร",
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. (สำเนา)

ศุภีมาน วงศ์สุภาพ. 2541. "การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนน้ำทะเลสาบสงขลา :
ข้อพิจารณาจากอดีตสู่ปัจจุบัน", ใน การจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา : การประชุมเชิงปฏิบัติการ 25-26 มีนาคม 2541ณ โรงแรมเจบี
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา. หน้า 1-51. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2537. รายงานฉบับสุดท้าย
โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติบริเวณแหลมสมิหลา
หาดเก๋าส่ง เกาะหนูเกาะแมว จังหวัดสงขลา. กรุงเทพฯ.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. 2537. รายงานการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ, อ้างจาก Week, J. R. 1989. Population : An Introduction to Concept and Issues. 4th ed. Belmont.

สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. 2540. ร่างรายงานฉบับสุดท้ายการศึกษารวบรวมแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่ กรณีศึกษาภูเก็ต กระบี่ และพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา.

สุพล เลิศสกุลจินดา. 2535. “บทบาทและหน้าที่ของประชาชนและองค์กรประชาชนในการพัฒนาชุมชนแออัด : วิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (สำเนา)

สุรศักดิ์ ปรีกมกุล. 2536. “การศึกษาระดับความสนใจในการป้องกันอาชญากรรมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. (สำเนา)

เสาวภา ชลรัตน์. 2540. “การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด กรณีศึกษาเทศบาลนครนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)

Beale, J. 1980. The Manager and the Environment : General Theory Practice of the Environmental Management. Oxford : Pergamon Press.

Botterhuis, A. A. ; Schoemakers, M. and Zandag, B. 1994. Slum Development Project Songkhla : Description of all Community. Delft University of Technology.

Clinard, M. 1966. Slum and Community Development. NewYork : The Free Press.

HABITAT. 1981. The Residential Circumstances of the Urban Poor in Development Countries.

New York : Pragor Publishers.

John, B. , et al. 1992. Slum Eviction and Relocation in Bangkok. Faculty of Civil Engineering

Delft University of Tecnology.

Kruger, Consult. 1996. Final Report Urban Environmental Management in Thailand : A

Strategic Planning Process. Bangkok.

Lim, W. 1980. Equity and Urban Environmental in Third World. Singapore : New Art

Printing.

Weijer, M. and Cuppen, F. On the right track. University of Amsterdam.

Setchell, C.A. 1995. "The Growing Environmental Crisis in the World's Mega Cities : The

Case of Bangkok", Third World Planning. 17(February 1995), 1-18.

Uloyd, B. 1971. "Poverty Among Interregional Rural to Urban Migrant", Rural

Sociology. 30 (June 1971), 125-140.

United Nation. 1993. State of Urbanization in Asia and Pacific. NewYork : United Nation.

Yamane, T. 1973. Statistic : An Introduction Analysis. 3d ed. Tokyo : Harper.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
กำหนดการประชุมสัมมนาและรายชื่อผู้เข้าร่วม

กำหนดการประชุมสัมมนา
 เรื่องแนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด :
 กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง จังหวัดสงขลา
 วันที่ 3 พฤษภาคม 2541
 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนเก่าแสง
 เวลา 13.00-17.00

13.00-13.30	ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายงานผลการศึกษา	โดย ผู้วิจัย
13.30-14.30	ปัญหาชุมชนและแนวทางแก้ไข (กลุ่มย่อย 2 กลุ่ม)	
14.30-15.30	เสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและ อภิปรายผลกลุ่มใหญ่	ดำเนินรายการโดย ผู้วิจัย
15.30-15.40	พัก	
15.40-16.40	แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน	ดำเนินรายการโดย คุณคณินิจ มากชูชิต นักพัฒนาอิสระ
16.40-17.00	สรุปการประชุมสัมมนา	โดย ผู้วิจัย
17.00-18.00	รับประทานอาหาร	

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา

1. นางใจดี	สว่างอารมณ์	ประธานชุมชน
2. นายสมบุรณ์	พิศาล	รองประธานชุมชน
3. นายสุจิตร์	บุญรัตน์	กรรมการชุมชน
4. นายสมคิด	จันทร์ทอง	กรรมการชุมชน
5. นายหนูเขียน	กาเลี้ยง	กรรมการชุมชน
6. นายอดุลย์	วงศ์มูสา	กรรมการชุมชน
7. นายอดุลย์	สะมาแอ	กรรมการชุมชน
8. นายอมร	ดวงจันทร์	กรรมการชุมชน
9. นางนิลวรรณ	มัสนุช	กรรมการชุมชน
10. นางนงเยาว์	ทองชุม	กรรมการชุมชน
11. น.ส.สุภี	สังขวิทยุโย	ครูประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชน
12. น.ส.คณินิจ	มากชูชิต	นักพัฒนาอิสระ
13. นายณัฐพงศ์	จิตรนิรัตน์	ผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
แบบสอบถาม

กลุ่มที่.....

แบบสอบถามชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง
แนวทางและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด
กรณีศึกษาชุมชนเก่าแสง สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม
คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คำชี้แจง

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 6 ส่วน จำนวน 58 ข้อ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางด้านสังคมและลักษณะทั่วไปของผู้อยู่อาศัย จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 22 ข้อ ประกอบด้วย

ก. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางด้านที่อยู่อาศัยและการครอบครอง จำนวน 10 ข้อ

ข. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางด้านสาธารณสุขและสาธารณสุข จำนวน 12 ข้อ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน จำนวน 13 ข้อ

ส่วนที่ 5 ข้อมูลปัญหาชุมชน จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 6 ข้อมูลแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 ข้อ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางด้านสังคมและลักษณะทั่วไปของผู้อาศัย

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	เพศ	อายุ	เชื้อ ชาติ	ศาสนา	การ ศึกษา	สถาน ภาพ	สถานที่ เกิด	ไปเกิด	บัตร ปชช.	ทะเบียน บ้าน
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											

หมายเหตุ ลำดับที่ 1 คือ หัวหน้าครอบครัว

ลำดับที่ คือ ผู้ให้สัมภาษณ์

2. ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชน

- 1) น้อยกว่า 1 ปี 3) 6-10 ปี 5) 16-20 ปี 7) 26-30 ปี 9) 36-40 ปี
 2) 1 - 5 ปี 4) 11-15 ปี 6) 21-25 ปี 8) 31-35 ปี 10) มากกว่า 40 ปี

3. ที่อยู่อาศัยก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน

- 1) อยู่ชุมชนแออัดนี้มาตั้งแต่เกิด (ข้ามไปตอบข้อ 6) 3) อยู่ต่างจังหวัด(ระบุ).....
 2) อยู่ชุมชนแออัดอื่น 4) อื่นๆ(ระบุ).....

4. ภูมิลำเนาเดิม(บ้านเกิด)อยู่ที่ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

- 1) ภาคใต้ 4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 2) ภาคกลาง 5) ภาคตะวันออก
 3) ภาคเหนือ 6) ภาคตะวันตก

5. สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชน

- 1) อยู่ใกล้ที่ทำงาน/ค้าขาย 5) ถูกไล่จากที่เดิม
 2) เคยอยู่มาก่อน 6) ไม่ต้องเสียค่าเช่า/ค่าใช้จ่ายเรื่องที่อยู่
 3) การเดินทางสะดวก 7) อื่นๆ(ระบุ).....
 4) มีญาติหรือคนรู้จักชวน

6. ตั้งแต่มาอยู่อาศัยในชุมชนท่านเคยถูกไล่หรือหรือไม่

- 1) ไม่เคย
 2) เคย จำนวน.....ครั้ง

โดยหน่วยงาน.....สาเหตุที่ได้.....

7. งานบุญประเภทใดที่ท่านร่วมกันทำเป็นประจำ

- 1) เป็นเจ้าภาพภักฐิ์ร่วมกัน/ร่วมทำบุญ 4) รดน้ำสงกรานต์คนแก่คนเฒ่าในชุมชน
 2) ทำบุญงานเดือนสิบ 5) อื่นๆ(ระบุ).....
 3) ตักบาตรปีใหม่

8. การเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ อาทิ งานศพ งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น

- 1) ทุกครั้ง 3) เกือบทุกครั้ง 5) ไม่เคยเข้าร่วม
 2) ทุกครั้งที่ได้รับเชิญ 4) บางครั้ง 6) อื่นๆ(ระบุ)

9. ท่านคิดว่าตนเองหรือญาติพี่น้องในชุมชนได้ทำประโยชน์อะไรให้แก่สังคมหรือประเทศชาติบ้าง

- 1).....
 2).....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ

ลำดับที่	อาชีพ	ที่ทำงาน	รายได้	ระยะเวลา	ระยะทาง	พาหนะ	ค่าเดินทาง
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

2. รายได้ของครอบครัวโดยเฉลี่ยเดือนละ

1) ไม่เกิน 2,000 บาท	4) 6,001-8,000 บาท
2) 2,001-4,000 บาท	5) 8,001-10,000 บาท
3) 4,001-6,000 บาท	6) มากกว่า 10,000 บาท

3. รายจ่ายของครอบครัวโดยเฉลี่ยเดือนละ

1) ไม่เกิน 2,000 บาท	4) 6,001-8,000 บาท
2) 2,001-4,000 บาท	5) 8,001-10,000 บาท
3) 4,001-6,000 บาท	6) มากกว่า 10,000 บาท

4. ความสมดุลย์ของรายได้และรายจ่าย

1) รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย	3) รายได้สูงกว่ารายจ่าย
2) รายได้สมดุลย์กับรายจ่าย	4) อื่นๆ(ระบุ)

5. รายจ่ายหลักของครอบครัว

- 1)
- 2)
- 3)

6. เงินออมแต่ละเดือนมีหรือไม่

- 1) ไม่มี
- 2) มี โดยมีวิธีการ ☐ ฝากธนาคาร บาท
☐ เล่นแชร์ บาท
☐ กลุ่มออมทรัพย์ บาท
☐ อื่นๆ(ระบุ)..... บาท

7. ปัจจุบันมีหนี้สินหรือไม่

1) ไม่มี	3) 5,001-7,000 บาท	5) มากกว่า 10,000 บาท
2) ไม่เกิน 5,000 บาท	4) 7,001-10,000 บาท	6) อื่นๆ(ระบุ).....

8. ถ้ามีตามข้อ 7. ท่านกู้ยืมจากที่ใด

1) ญาติพี่น้อง	5) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน
2) จำนองสิ่งของ	6) เพื่อนบ้าน
3) เจ้าหนี้กู้เงิน	7) อื่นๆ(ระบุ).....
4) ธนาคาร	

9. สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวมีอะไรบ้าง

1) วิทยุ	6) เต้าแก๊ส	11) ตู้เย็น
2) พัดลม	7) ทีวีจอ	12) วิทยุเทป
3) หม้อหุงข้าว	8) แอร์	13) อื่นๆ (ระบุ).....
4) โทรทัศน์	9) เครื่องซักผ้า	
5) เตาเรือด	10) โทรศัพท์	

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

ก. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางด้านที่อยู่อาศัยและการครอบครอง

1. ลักษณะที่อยู่อาศัย

1) ห้องเดี่ยว	4) บ้าน 2 ชั้น
2) ห้องรวม	5) อื่นๆ(ระบุ).....
3) บ้านชั้นเดียว	

2. สภาพที่อยู่อาศัย

1) สภาพพอใช้ได้	4) ค่อนข้างใหม่
2) สภาพดีเพราะปรับปรุงซ่อมแซม	5) สภาพเก่าทรุดโทรม
3) สภาพดีเพราะเพิ่งสร้างใหม่	6) อื่นๆ(ระบุ).....

3. วัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย

1) ไม้	3) ผสมทั้งไม้และอิฐปูน
2) อิฐและปูน	4) อื่นๆ(ระบุ).....

4. ขนาดที่อยู่อาศัยตารางเมตร

5. สภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย

1) เจ้าของ	3) อื่นๆ(ระบุ).....
2) ผู้เช่า	

6. ในกรณีที่เช่าห้องเช่า เสียค่าเช่าต่อเดือน.....บาท/เดือน

7. ในกรณีที่เช่าบ้านเช่า เสียค่าเช่าต่อเดือน.....บาท/เดือน

8. ท่านเคยปรับปรุงหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของท่านหรือไม่

1) ไม่เคย
2) เคย จำนวนครั้ง

9. สาเหตุที่เคยหรือไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย

1).....

2).....

10. สิ่งที่แสดงความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของท่านคือ

1)

2)

ข. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข

1. น้ำใช้ภายในบ้าน /

1) ใช้น้ำประปามีมิเตอร์เอง

2) ใช้น้ำประปาโดยพ่วงมิเตอร์จากบ้านเพื่อน

3) ชื้อน้ำเป็นก๊เบีบ/ราคา..... ต่อปีบ

4) อื่นๆ(ระบุ)

2. น้ำดื่มภายในบ้าน /

1) น้ำประปา

4) มีเครื่องกรองน้ำภายในบ้าน

2) น้ำบ่อ

5) น้ำฝน

3) ชื้อน้ำเป็นก๊เบีบ/ราคาต่อก๊เบีบ 6) อื่นๆ(ระบุ)

ค่าน้ำเฉลี่ยเดือนละบาท

3. การใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน

1) มีมิเตอร์ไฟฟ้าเอง

3) เทียน/ตะเกียง

2) พ่วงจากเพื่อนบ้าน

4) อื่นๆ(ระบุ)

ค่าไฟฟ้าเฉลี่ยเดือนละบาท

4. ทางระบายน้ำภายในบ้าน

1) ไม่มีเทลงพื้น

4) มีท่อระบายน้ำ

2) ไม่มีเทลงคลอง

5) อื่นๆ(ระบุ).....

3) มีรางระบายน้ำ

5. ที่ทิ้งมูลฝอย /

1) ทิ้งลงข้างบ้าน

4) ถังมูลฝอยเทศบาล

2) ทิ้งลงคูคลอง

5) มีคนรับจ้างนำไปทิ้ง

3) จุดทิ้งมูลฝอยชุมชน

6) อื่นๆ(ระบุ)

6. ความถี่ในการจัดเก็บมูลฝอยจากครัวเรือนไปทิ้ง

- 1) ไม่มีการจัดเก็บปล่อยไว้อย่างนั้น 4) อาทิตย์ละครั้ง
 2) เก็บทุกวัน 5) 2 อาทิตย์/ครั้ง
 3) 2-3 วัน/ครั้ง 6) มากกว่า 2 อาทิตย์/ครั้ง

7. การถ่ายอุจจาระ-ปัสสาวะ

- 1) ไม่มีส้วม ☐ ปล่อยลงคลองโดยตรง ☐ ห้องส้วมเพื่อนบ้าน
 ☐ ชายทะเล ☐ อื่นๆ(ระบุ).....

2) มี

8. ถ้ามีตามข้อ 7. ถูกสุขลักษณะหรือไม่

- 1) ไม่ถูกสุขลักษณะ ☐ ไม่มีตัวเรือน ☐ ไม่มีหัวส้วม
 ☐ ไม่มีหลุม ☐ อื่นๆ(ระบุ).....

2) ถูกสุขลักษณะ

9. สภาพทางเข้าออกชุมชนจากบ้านของท่าน

- 1) ทางเดินดิน ขรุขระ / น้ำท่วมขัง 4) ทางเดินคอนกรีต
 2) ทางเดินดินใช้การได้ 5) อื่นๆ(ระบุ).....
 3) ทางเดินไม้

10. การมีอุปกรณ์ดับเพลิงภายในบ้าน

- 1) ไม่มี 2) มี (ระบุชนิด) 3) อื่นๆ(ระบุ).....

11. การรักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วย

- 1) ซื้อยากินเอง 4) โรงพยาบาลของรัฐ (ระบุ).....
 2) คลินิกเอกชน 5) โรงพยาบาลเอกชน (ระบุ).....
 3) ศูนย์บริการสาธารณสุข(ระบุ)..... 6) อื่นๆ (ระบุ).....

12. การกำจัดแมลงและสัตว์นำโรคภายในบ้าน

ชนิด	ไม่มี	มี	เคยมี	วิธีการกำจัด
หนู				
แมลงสาบ				
แมลงวัน				
อื่นๆ				

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน

1. การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้าง-ซ่อมแซมถนนและทางเข้าออกชุมชน

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....
- 5) อื่นๆ(ระบุ)

2. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้างถนนและทางเข้า-ออกชุมชน(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) แรงงาน	3) เงิน	5) อื่นๆ(ระบุ)
2) อาหาร	4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)	

3. การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้างท่อ/รางระบายน้ำเสีย

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....
- 5) อื่นๆ(ระบุ)

4. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้างท่อ/รางระบายน้ำ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) แรงงาน	3) เงิน	5) อื่นๆ(ระบุ).....
2) อาหาร	4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)	

5. การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการขุดลอกและรณรงค์ฟื้นฟูคลองลำโรง

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....
- 5) อื่นๆ(ระบุ)

6. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการชุดลอกและรณรงค์ฟื้นฟูคลองสำโรง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1) แรงงาน 3) เงิน 5) อื่นๆ(ระบุ)
- 2) อาหาร 4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)

7. การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการทำความสะอาดชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญของชาติ อาทิ วันแม่ - วันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....
- 5) อื่นๆ(ระบุ)

8. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการทำความสะอาดชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญชาติ อาทิ วันแม่ - วันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1) แรงงาน 3) เงิน 5) อื่นๆ(ระบุ).....
2) อาหาร 4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)

9. การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้างสามสาธารณะ

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....
- 5) อื่นๆ(ระบุ)

10. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการก่อสร้างสวนสาธารณะ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1) แรงงาน 3) เงิน 5) อื่นๆ(ระบุ).....
2) อาหาร 4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)

11. การเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการปรับปรุงศูนย์เด็กเล็ก

- 1) ไม่เคย เพราะ.....
- 2) บางครั้ง เพราะ.....
- 3) เกือบทุกครั้ง เพราะ.....
- 4) ทุกครั้ง เพราะ.....

12. วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องการปรับปรุงศูนย์เด็กเล็ก (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) แรงงาน	3) เงิน	5) อื่นๆ(ระบุ).....
2) อาหาร	4) ความคิด(เข้าร่วมประชุม)	

13. ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นกรรมการชุมชนชุดต่างๆหรือไม่

1) ไม่เคยเป็น	* กรรมการชุมชน * ฯลฯ
2) เป็น(ระบุ).....ตำแหน่ง.....	* อสม.
3) เคยเป็น(ระบุ).....ตำแหน่ง.....	* กลุ่มออมทรัพย์

ส่วนที่ 5 ข้อมูลปัญหาชุมชน

1. ท่านคิดว่าในชุมชนมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอะไรบ้าง (เรียงตามลำดับสำคัญ) และท่านอยากให้มีการแก้ไขอย่างไร

- 1) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 2) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 3) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 4) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 5) ปัญหา.....การแก้ไข.....

2. ท่านคิดว่าปัญหาในชุมชนที่สำคัญมีอะไรบ้างและท่านอยากให้มีการแก้ไขอย่างไร

- 1) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 2) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 3) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 4) ปัญหา.....การแก้ไข.....
- 5) ปัญหา.....การแก้ไข.....

ส่วนที่ 6 ข้อมูลกรอบแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม

1. ข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนแออัด

1) ให้รัฐจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าซื้อพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยอยู่ใกล้กับแหล่งเดิมและผู้อยู่อาศัยผ่อนส่งในระยะยาว

เพราะ.....

.....

2) ให้รัฐจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าซื้อพร้อมทั้งจัดระบบสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยอยู่ไกลจากแหล่งเดิมและผู้อยู่อาศัยผ่อนส่งในระยะยาว

เพราะ.....

.....

3) ให้รัฐจัดสรรที่ดินในลักษณะเช่าระยะยาวและแก้ไขระบบสิ่งแวดล้อมชุมชนในที่ดินเดิม

เพราะ.....

.....

4) อื่นๆ (ระบุ).....

เพราะ.....

.....

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

1)

2)

3)

3. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง

1).....

2).....

3).....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

วัน เดือน ปี และสถานที่เกิด 21 พฤษภาคม 2515 ที่ ต.ควนกาหลง อ.ควนกาหลง จ.สตูล

วุฒิการศึกษา

วุฒิ

ชื่อสถาบัน

ปีที่สำเร็จการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2537

(รัฐศาสตร์)